

ISSN 1318-5160

UDK 374

OHK - Pedagogika in andragogika

Per

ANDRAGOŠKA SPOZNANJA

1996 /2

/2

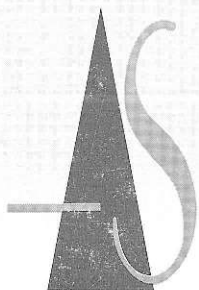
374.7

46199600002,3

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

ANDRAGOŠKA SPOZNANJA

Prva slovenska revija za izobraževanje odraslih

3

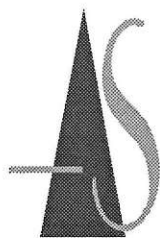
1996

Kakšno znanje potrebuje sodobni človek

Seniorji se učijo in učijo druge

Priloga:

**Skupnostno izobraževanje in
lokalni razvoj**

ANDRAGOŠKA SPOZNANJA
Prva slovenska revija za izobraževanje odraslih
Journal of adult education in Slovenia

3
1996

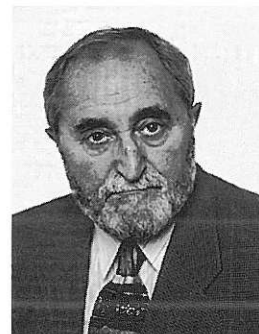
R 2/96

Vsebina

Uvodnik – <i>Zoran Jelenc</i>	3
Kakšno znanje potrebuje sodobni človek – <i>Ana Krajnc</i>	5
Seniorji se učijo in učijo druge – <i>Jože Jan</i>	11
Odrasli se učimo drugače – <i>Emma Perme</i>	13
Ženske v izobraževanju odraslih – <i>Vera Kozmik</i>	16
Vloga javnih občil v praksi Borze znanja – <i>Manica Žmauc</i>	18
Priloga:	
SKUPNOSTNO IZOBRAŽEVANJE IN LOKALNI RAZVOJ	
Druga Andragoška poletna šola – <i>Nives Ličen</i>	22
Izobraževanje odraslih in lokalni razvoj – <i>Ana Krajnc</i>	23
O skupnostnem izobraževanju in razvoju kraja – <i>Dušana Findeisen</i>	27
Izkustveno učenje in lokalni razvoj – <i>Nena Mijoč</i>	33
Prosvetna društva in vloga gimnazije v Gorici v letih 1848–1941 – <i>Monika Govekar</i>	36
Društva nekoč in danes z vidika skupnostnega izobraževanja – <i>Nives Ličen</i>	45
Program lokalnega razvoja na Irskem – <i>Liam Carey</i>	53
Vseživljenjsko učenje, pogoj za preživetje in kakovost – <i>Vida A. Mohorčič-Špolar</i>	57
Mednarodna poletna šola menedžmenta za mlade diplomante – <i>Marjana Cerar</i>	59
Obračamo koledar	60
Povzetki/Abstracts	61
Zahvaljujemo se	65

Imprésom

Ustanovitelj Andragoško društvo Slovenije
Izdaja <i>Gospodarski vestnik</i> , d. d. – Založba Ljubljana, Dunajska 5, Direktor Slobodan Šibinčič • Glavni urednik Jože Petrovčič • Odgovorna urednica založbe Vida Šibenik
Glavna urednica revije Andragoška spoznanja/Editor in Chief dr. <i>Ana Krajnc</i>
Odgovorna urednica/Editor <i>Daniela Brečko</i>
Oblikovna zasnova/Design <i>Marko Apih</i>
Tehnični urednik/Technical Editor <i>Milan Turel</i>
Uredniški odbor/Editorial Board mag. <i>Milena Ažman</i> , mag. <i>Jordan Berginc</i> , mag. <i>Melita Cimerman</i> , mag. <i>Nada Češnovar</i> , mag. <i>Jožko Čuk</i> , <i>Jasna Dominko-Baloh</i> , dr. <i>Zoran Jelenc</i> , dr. <i>Janez Jereb</i> , <i>Božo Kočever</i> , mag. <i>Jože Miklavc</i> , mag. <i>Vida Mohorčič-Špolar</i> , <i>Sašo Niklanovič</i> , dr. <i>Danica Purg</i> , dr. <i>Dimitrij Rupel</i> , dr. <i>Ivan Svetlik</i> , dr. <i>Pavle Zgaga</i>
Mednarodni sodelavci: <i>Pavel Hartel</i> – Karlova univerza v Pragi; <i>Liam Carey</i> – St. Patrick College, Irska; <i>Paolo Federighi</i> – Univerza Firenze; <i>Peter Jarvis</i> – Univerza Surrey; <i>Jost Reischmann</i> – Univerza Bamberg, Nemčija
Oglasi/Marketing: <i>Alenka Černe</i> , telefon: 061/133-81-26, 133-81-32 in 133-01-27
Naslov uredništva/Address of the Editorial Office <i>Gospodarski vestnik</i> , založniška skupina, d. d., Ljubljana, Dunajska 5, p. p. 271-V, tel.: 061/133-81-26, 133-81-32 in 133-01-27, telefaks 061/132-41-87 • Naročnina: <i>Barbara Zibelnik</i> , telefon 061/132-11-84, • Žiro račun/Current Account: 50100-603-41495
Revija Andragoška spoznanja izhaja štirikrat na leto, posamezen izvod je 1400 SIT. Letna naročnina za redne naročnike je 4800 SIT, za študente 3400 SIT.
Tisk: <i>Tiskarna SKUŠEK</i> , Ljubljana
Po mnenju Ministrstva za kulturo št. 415-15/95 z dne 20. 2. 1995 se revija šteje med grafične izdelke iz 13. točke tarifne številke 3 zakona o prometnem davku, po katerem se plačuje 5-odstotni prometni davek. Prometni davek je vračunan v ceno revije.

Teden vseživljenjskega učenja v Sloveniji - naš korak v svet

Letos smo v Sloveniji prvič pripravili Teden vseživljenjskega učenja (TVU), ki je potekal od 30. septembra do 5. oktobra. Njegovo uspešnost potrjuje podatek, da se je za organizacijo prireditev odločilo 55 izvajalcev (toliko jih je bilo po uradnih prijavah, sicer pa gotovo še več), ki so pripravili več kot 400 različnih dogodkov na 113 prireditvah v 40 krajih po vsej Sloveniji. Če podrobneje pogledamo, kakšne dejavnosti so potekale in kako so bile organizirane, vidimo, da so prevladovale predstavitve dejavnosti, programov in projektov izvajalskih organizacij in Andragoškega centra Slovenije, povezane z dnevi odprtih vrat in razstavami. Nekateri oblike pa so bile tudi bolj aktivne (delavnice, usposabljanje, svetovanje, preizkusi znanja, omizja, predstavitve knjig in publikacij, posveti, pogovori in razprave), manj formalne (kulturne prireditve, družabna in klubska srečanja) ter slovesne (sprejemi, podelitve priznanj ali nagrad). Vrstile so se tudi predstavitve dejavnosti učenja in izobraževanja v nakupovalnih središčih in knjižnicah, prispevki na radiu, televiziji in v časnikih, razprave o TVU na sejah občinskih skupščin in tiskovne konference.

V celoti lahko izpeljani program označimo kot bogat in zanimiv. Pri tem pa lahko še posebej omenimo tiste, ki so teden ali predstavitev dejavnosti res organizirali celovito in posebej domiselno. Tako so v občini Grosuplje pripravili program, ki je potekal vse dneve v tednu. Organizirala ga je občina, na prireditve pa je s posebnim vabilom in programom vabil župan, ki je ob odprtju tedna pripravil govor in sprejem za udeležence. Poleg predstavitev programov in projektov učenja in razprav so imeli tudi kulturne in družabne prireditve ter slovesno podelitev priznanj posameznikom in skupinam. V Šentjurju so zgostili dejavnosti na en dan, vendar so jih razširili na vse celjsko območje. Zasebna organizacija Glotta nova iz Ljubljane je organizirala predstavitve svojih programov in dejavnosti ves teden, od jutra do večera, v zelo bogat program pa so uvrstili tudi brezplačen preizkus znanja tujih jezikov, delavnice, svetovanje, klubska in družabna srečanja, pogovore v tujem jeziku, večer ob glasbi; program so objavili na posebnih lepakih. Zelo izvirni program je pripravil Center za uravnotežen razvoj VITRA iz Cerknice. S svojimi prireditvami (dan odprtih vrat, razstava, predavanja, prispevki na krajevnih radijskih in televizijskih postajah, tiskovna konferenca) »odpira vrata« v »deželo suhe robe«, vse pod izvirnim imenom Teden vseživljenjskega učenja v deželi suhe robe. Cilj programa je bil opozoriti na potrebo po uravnoteženem razvoju med naravnimi danostmi in življenjskim standardom ter izboljšati razmere za življenje na podeželju. Med programi šol sta bila posebno bogata programa Srednje šole Rudolfa Maistra iz Kamnika in Centra za permanentno izobraževanje Šolskega centra PET iz Ljubljane. Sicer pa je bil vsak program po svoje zanimiv.

Pobuda Andragoškega centra Slovenije za prvi slovenski TVU je torej padla na rodovitna tla. To je tudi spodbuda, da bomo teden organizirali vsako leto. V Veliki Britaniji ga pod nekoliko drugačnim imenom – Adult Learners' Week (teden odraslih učencev) – uspešno udeležujejo že peto leto. Tam je postal nekakšen državni praznik učenja, saj poteka v tem času okoli 5000 različnih dogodkov, dejavnosti, ki jih močno podpira intenzivno obveščanje in svetovanje prek občil (npr. svetovanje o možnostih učenja in izobraževanja na posebnem kanalu BBC od jutra do večera, posebne telefonske zveze za informiranje in svetovanje, opisovanje programov, dejavnosti in dosežkov pri učenju v dnevnem in drugem časopisu itn.); povsod po državi, na državni in na krajevni ravni, spodbujajo učenje tudi na posebnih prireditvah, na katerih podeljujejo priznanja in nagrade posameznikom, skupinam in organizacijam za dosežke pri učenju; priznanja podeljujejo ministri, župani in drugi najvišji zastopniki države in mest. Ti se udeležujejo tudi bolj strokovnih prireditev, posvetov in konferenc, namenjenih problematiki učenja in vseživljenjskega izobraževanja, in prireajo posebne sprejeme v čast tednu učenja. Najelitnejši je sprejem v britanskem parlamentu.

Slovenija je med prvimi državami, ki so po zgledu Velike Britanije pripravile teden učenja odraslih. Leto pred nami sta ga priredili le Avstralija in Češka, v istem letu kot mi pa še Južna Afrika, Švica in Belgija. Na teden učenja se resno pripravljajo v Nemčiji, Franciji in na Nizozemskem. Torej smo s TVU med prvimi v svetu, pred mnogimi državami, ki so gospodarsko in glede izobraževanja odraslih bolj razvite kot mi. To je nov korak slovenskega izobraževanja odraslih v svet.

Zoran Jelenc

Kakšno znanje potrebuje sodobni človek

Ana Krajnc

Prehod iz industrijske civilizacije v civilizacijo informatike pretresa vse države. Vsakodnevna razmerja so porušena in ljudje se ozirajo v preteklost ter ugibajo o prihodnosti, da bi lažje razumeli, kaj se z njimi dogaja in kaj lahko pričakujejo. Zaradi hitrih in nenadnih sprememb je negotovost med ljudmi vsesplošen pojav. Pri reševanju številnih problemov, ki jih imajo ljudje, si mnogi poskušajo pomagati tudi z učenjem.

Tudi v Sloveniji izobraževanja ni treba več posebej oglaševati, ker so ljudje sami začutili, da potrebujejo znanje za obstoj, preživetje in kakovostnejše življenje, saj jim ni vseeno, kako živijo. Razmah izobraževanja v zahodnih državah v sedemdesetih letih sedaj doživljamo tudi pri nas. Z izobraževanjem se v življenju srečujemo na vsakem koraku (v zdravstvenem domu, knjižnici, muzeju, lekarni, centru za socialno delo, v službi itd.). Ali je sploh mogoče izobraževanju »pobegniti«? Razširilo se je v vseh organiziranih oblikah družbenega življenja. Skoraj povsod tam, kjer se ljudje zbirajo in združujejo, bodisi v društvih, prijateljskih skupinah, delovnih organizacijah bodisi na javnih mestih, se v neformalnih oblikah ali bolj organizirano prenaša tudi znanje. Pred temi procesi človeka škodljivo izolira le njegova pasivnost in beg v samoto, namesto da bi svoje probleme reševal v skupnosti. Napačen vtis, da ima samo on probleme, ga povsem paralizira, ker ne spregleda, kaj se danes na svetu nasploh dogaja. Še bolj pomembno je za andragoge, izobraževalce, da odkrijejo splošne razvojne težnje in jih poskušajo z znanjem in s sposobnostmi ljudi obvladati.

Spremembe v vzgoji in izobraževanju, ki jih zahteva razvoj, so se pojavljale s prestrukturiranjem gospodarstva v ZDA že v šestdesetih letih. Danes smo tudi pri nas globoko v prehodu med dvema civilizacijama. Zahteve po drugačni vzgoji in izobraževanju niso nove. Dela nekaterih avtorjev segajo na začetek šestdesetih let. Politiki se s tako velikimi spremembami težko sprijaznijo in se jim pogosto izognejo. Vendar ubira razvoj svojo pot, ne glede na to, ali ga priznajo ali ne.

Najprej razvoj osebnosti in potem znanje

Pomembno izhodišče za oblikovanje vzgoje in izobraževanja za 21. stoletje nam je dal R. Kidd. Ta kanadski avtor je že 1981 utemeljil, zakaj se mora sodobni človek toliko izobraževati. Predvsem zato, da sploh lahko obstaja in preživi (being), postaja nekaj, kar še ni bil, in odkriva nove razsežnosti svoje osebnosti (becoming), da pripada nekomu oziroma izoblikuje svojo osebno identifikacijo in sistem vrednot (belonging). Sodobni človek mora poiskati svojo lastno osebno identifikacijo. Sam mora odkriti, kdo je, kaj v življenju hoče in kakšne cilje ima (Kidd, 1981).

V industrijski civilizaciji smo si prizadevali za čimbolj enotno izobraževanje in v skupni organizaciji vzgajali ali serijsko oblikovali »enake« ljudi. Množična proizvodnja predmetov se je izražala tudi v »množični proizvodnji« delavcev, uslužbencev, managerjev. V Sloveniji še vedno prenašamo regresijo šolskega

sistema iz osemdesetih let in silimo srednješolsko mladino v šole, ki imajo po 1.700 otrok. Kako naj se v taki množici razvije individualnost? Kako naj v taki množici mlad človek sploh ohrani svoje ravnotežje? Poskus, da bi bolj množično šolali mladino po starem načinu, v učilnicah in razredih, se ni obnesel. Šola se je dehumanizirala. Pri nas nastaja sloj nadarjene in občutljive mladine, ki iz rednih šol in množice beži v samoto in po svoje išče pot v življenje. Marsikdo od njih se uspešno vključi v učne skupine odraslih, da tam dokonča srednjo šolo. Drugi se z občutkom krivde in izločenosti zgubijo na cesti. Morda bodo vsaj ti postali enkratni in ustvarjalni ljudje prihodnjega časa.

Civilizacija informatike in elektronike zahteva ustvarjalnega in »unikatnega« človeka, ki ima razvito zlasti svojo osebnost. Informacije in faktografsko znanje sodobnemu človeku sproti omogočajo elektronski mediji, ki daleč presegajo spomin in druge psihofizične sposobnosti človeka. »Mediji so podaljški naših čutil,« meni M. McLuh (McLuhen, 1964).

Proces nastajanja nove civilizacije ljudje zelo različno sprejemajo. Zato smo v svetu priča čedalje večje socialne diferenciacije. Med ljudmi nastajajo vedno večje razlike. Nekateri drviyo naglo naprej, drugi ob njih propadajo v obupu in kvečjemu nazadujejo. Med ljudmi, ki imajo potrebno znanje, in med tistimi brez njega nastajajo čedalje večje razlike. Pogosto se znajdejo v okoliščinah, ko je znanje treba imeti nemudoma, časa pa ni veliko na voljo, da bi si ga šele pridobili. Zato je v izobraževanju vedno manj prostora za napačne odločitve, nepravilne ocene razmer in slabe napovedi.

Pričakovane osebnostne spremembe (po M. Knowlesu):

od:	k:
– odvisnosti	samostojnosti
– pasivnosti	aktivnosti
– subjektivnosti	objektivnosti
– neznanja	razgledanosti, poučenosti
– nerazvite sposobnosti	razvitim sposobnostim
– majhne odgovornosti	velikim odgovornostim
– ozkih, nerazvitih interesov	številnim, razvitim interesom
– egocentričnosti	sociabilnosti
– zavračanja sebe	sprejetju sebe
– neoblikovane osebne identitete	jasni samoidentifikaciji
– osredotočenosti na posameznosti	principom in iskanju splošnega
– površnih skrbi, malenkosti	bolj globalni skrbi

– posnemanja	originalnosti
– izrazite potrebe po varnosti	toleriranju dvoumnosti
– impulzivnosti vedenja	razumskemu ravnanju.

Vseživljenjsko izobraževanje, vzgoja in osebnostni razvoj naj bi zvišali stopnjo, na kateri neka oseba lahko deluje v razmerju do svojega okolja. Iz bolj preprostih oblik življenja in reševanja problemov človek z vzgojo napreduje k bolj kompleksnim in zahtevnejšim rešitvam. M. Knowles je opozoril na nekaj osnovnih kvalitet osebnosti, ki si jih mora ob vstopu v 21. stoletje pridobiti človek. Poudarja zlasti samostojnost, sposobnost tveganja, sposobnost prenašanja dvoumnih položajev (Knowles, 1971).

Prestrukturiranje gospodarstva in družbene potrebe po znanju

Izobraževanje postaja temeljna dejavnost tudi z vidika družbe in ne le z vidika posameznika. Prestrukturiranje družbe prinaša prehajanje aktivnega prebivalstva iz enega ekonomskega sektorja v drugi sektor, iz sekundarnega (industrije in rudarstva) v terciarni (storitvene dejavnosti: turizem, gostinstvo, obrt, kultura, šolstvo, zdravstvo, banke itd.). Zaposlenost v industriji se je znižala z nekdanjih 60 na 25 odstotkov. Zaposlenost v terciarnem sektorju ekonomije pa se je povzpela z 20 v industrijski na 60 odstotkov v postindustrijski družbi ali družbi informatike. Hitro se polni tudi tako imenovani kvartarni sektor oziroma zaposlovanje v znanosti in tehnologiji, inovatorstvu in razvoju. V družbi informatike zajema četrti sektor do 25 odstotkov aktivnega prebivalstva (Krajnc, 1977).

Ekonomski sektor	Kmetijska družba	Industrijska družba	Informacijska družba
Primarni: kmetijstvo, gozdarstvo	80–90	20–30	6–10
Sekundarni: industrija	8–25	40–60	20–30
Terciarni: obrt, turizem, gostinstvo, kultura	2–5	15–25	40–60
Kvartarni: znanost, inovacije		5–15	20–25

V družbi informatike postaja znanje proizvodni dejavnik. Razmerje med strojem in človekom se je spremenilo. Izobraževanja ljudi ne narekujejo več stroji, proizvodna sredstva, temveč nasprotno: človekovo znanje in sposobnosti določajo, kaj bo lahko delal. Družba, njeno gospodarstvo in druge dejavnosti so odvisne od kvalitete prebivalstva, izobraženosti in razvitosti ljudi. Znanje ljudi ni več posledica razvoja, temveč je pogoj za razvoj. Poleg znanja so proizvodni dejavniki še energija, kapital in hrana. Če ocenjujemo trenutne razmere v našem okolju, ugotavljamo, da je na voljo veliko več možnosti, kot je ljudi, ki bi bili sposobni te možnosti tudi izkoristiti. Tako kapital mnogokrat ostaja neizkoriščen ali pa je slabo in premalo izkoriščen, ker ljudje nimajo idej, niso sposobni več tvegati, ker so zavrti zaradi različnih vcepljenih strahov in preprek, zato nimajo dovolj energije, da bi bili ustvarjalni in domiselni v iskanju rešitev za probleme.

Ko so v Združenih narodih ocenjevali, kakšne možnosti imajo posamezne države za preživetje in uspešen prehod v novo civilizacijo, so posamezne narode ocenjevali predvsem po pokazate-

lih o kvaliteti prebivalstva. Ugotavljali so umrljivost dojenčkov, pričakovano življenjsko starost (alfabetško in funkcionalno), pismenost prebivalstva, povprečno število let šolanja na prebivalca (v Sloveniji traja šolanje 9,8, v razvitem svetu pa 13 let). Primerjava slovenskih podatkov z ugotovitvami omenjene raziskave nas uvršča po nekaterih pokazateljih med najbolj razvite države (majhna umrljivost dojenčkov, 99-odstotna alfabetska pismenost prebivalstva), po drugih pokazateljih pa je Slovenija na spodnjem robu srednje razvitih. To so zlasti povprečno število let šolanja, majhne možnosti za šolanje na visokih šolah in nizko število ljudi z visoko izobrazbo. Po ocenah iz leta 1991 imamo pri prebivalstvu, ki je starejše od 15 let, 4,5 odstotka prebivalstva z visoko in 5,6 odstotka z višjo izobrazbo (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju, 1995). Število ljudi s terciarno izobrazbo (višjo in visoko) pa se med prebivalstvom, starim nad 24 let, povzpne na 45 odstotkov in več.

Zaostanke pri nas povzroča zlasti pomanjkanje štiriletnje srednješolske izobrazbe. Ta bi povečala učljivost prebivalstva in omogočila, da bi ljudje tudi sami iskali potrebno znanje. Zaostanki v izobraževanju ovirajo boljši izkoristek tistih pozitivnih dejavnikov, ki smo jih pri nas že dosegli, na primer splošna pismenost prebivalstva iz druge polovice prejšnjega stoletja, dobro razvita mreža osemletne šolske obveznosti. Premajhen izkoristek je tudi pri ljudeh s fakultetno izobrazbo, ker so brez pravega zaledja srednjeizobraženih ljudi in ljudi z višjo izobrazbo. Zato so prisiljeni, da sami opravljajo manj zahtevna dela in izgubljajo čas, kar pa jim ne bi bilo treba, če bi živeli v bolj razvitem okolju.

»V večini držav (OECD) je več kot polovica prebivalstva, starega med 25 in 64 leti, končala najmanj višjo srednjo šolo. V petih državah – v Kanadi, Nemčiji, na Norveškem, v Švici in ZDA – je več kot 75 odstotkov prebivalstva doseglo to raven. Razmerje prebivalstva, ki je doseglo vsaj nekaj terciarne (višje ali visokošolske izobrazbe), se med državami zelo razlikuje. V Avstraliji, Kanadi in ZDA je takega več kot 30 odstotkov prebivalstva med 25. in 64. letom starosti, v Avstriji, Italiji, Portugalski, Španiji in v Turčiji pa jih je le 10 odstotkov in manj.« (Educational Attainment of the Population, OECD, 1993)

Slovenski dosežki so na ravni Turčije in Portugalske (10,1 odstotka). Stanje se bo nekoliko izboljšalo z uvajanjem višjih šol v prihodnjem študijskem letu (1996/97). Za 12 novih višjih šol v manjših krajih je bil razpis že objavljen (Celje, Velenje, Bled, Domžale). Pomembna bo tudi razporeditev višjih šol in možnost za nadaljevanje študija tudi v manjših krajih. Zaenkrat še vedno obstaja centralizem, saj bodo v Ljubljani in Mariboru po tri višje šole, čeprav imata že univerzi. Zakonodaja omogoča tudi ustanavljanje zasebnih visokih šol. Prvi tak primer je Visoka šola za management v Portorožu, ki je nastala v okviru Gea Collegea. Terciarno izobraževanje prinaša v male kraje tudi študij na daljavo, ki ga v okviru programa PHARE organizira Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani (študijska središča so v Ptuj, Novi Gorici in Trebnjem).

Samo šolanje ne zadovoljuje več potreb po znanju. Pozornost moramo osredotočiti na izobraževanje odraslih. M. Bevc ugotavlja po podatkih iz osemdesetih let, da se zaposleni v Sloveniji povprečno izobražujejo desetkrat manj ur na leto, kot se izobražujejo na primer v najbolj razvitih evropskih državah (Bevc, 1988). Na poti v 21. stoletje mora Slovenija premagati zlasti funkcionalno nepismenost precejšnjega dela prebivalstva (osebe z osnovno šolo, priučene za delo ali s poklicno šolo). V državah OECD znaša ta plast industrijskih delavcev z zaostanki v splošni razgledanosti in komunikacijskih sposobnostih približno 20 odstotkov, pri nas v Sloveniji pa znaša glede na izobrazbeno strukturo prebivalstva po štetju iz leta 1991 približno 50 do 65 odstot-

kov. Ta del prebivalstva paralizira pri prizadevanjih za doseganje razvojnih ciljev tudi plast ljudi z visoko izobrazbo. Njihov osebni in družbeni položaj bi razrešili šele tako, da bi država sistematično in množično »došolala« funkcionalno nepismene do stopnje štiriletne srednje šole (gimnazije). Ocena na osnovi sedanjega stanja narekuje slovenski andragoški praksi še izdatno kompenzacijsko izobraževanje in šele ob njem uvajanje inovacij, sicer se bo družba preveč diferencirala. Med uspešnimi in neuspešnimi bodo vedno večje razlike. Ljudje se bodo pri prehodu v civilizacijo informatike delili na zmagovalce in poražence, kar bi povzročilo, da bi postala naša družba politično in ekonomsko še bolj šibka in bi jo lahko to celo potisnilo v brezizhoden položaj.

V družbi informatike večina del zahteva terciarno (višjo in visoko) izobrazbo. To, kar je bila osnovna šola za 19. stoletje, je terciarna izobrazba za 21. stoletje. Poklicno izobraževanje se premika na področje izobraževanja odraslih. Draga oprema in njeno nenehno spreminjanje, specializacija znanja, njegovo stalno in hitro spreminjanje in drugo onemogočata, da bi šola še naprej poklicno usposabljalala. Znanja za poklic si pridobivajo ljudje sproti in neposredno, in sicer tam, kjer bodo delali. Po svetu usposablja svoje zaposlene vsa uspešna podjetja.

Ena od prednosti, ki jih ima Slovenija, je tudi njena majhnost. Slovenski prostor je lažje obvladljiv za razvojne načrte in cilje.

Tudi načrte je mogoče tu uresničevati pregledno in bolj natančno kot v nekem večjem in neobvladljivem socialnem prostoru. Veliki bodo zaradi tega razpadli na manjše, meni J. Naisbitt, in postavlja Auroro kot zgledno državo, Italiji pa napoveduje, da bo po naravni poti razpadla na pet držav. Za prostor ZDA ali Rusije pa meni, da je neobvladljiv. Zato ne obiskuje nekdanjih »geografskih« velesil, temveč je pred kratkim (aprila 1996) obiskal prav Slovenijo (Naisbitt, 1995).

Druga prednost Slovenije je v mešanju kultur. Živimo na prostoru, kjer so se vedno mešale kulture, zato nam je vstopanje v mednarodni, svetovni prostor tako domače. Sprejemljivost za tuje jezike in druge kulture je del naših vsakdanjih življenjskih vzorcev in nas tovrstne spremembe ne presenečajo. Gredo po že ustaljenih poteh. Z odprtimi komunikacijami nam postane dostopnega veliko več znanja. V Sloveniji lahko rečemo, da nimamo predsodkov pred tujim, kot jih imajo v marsikje drugje. Nasprotno, vse tuje (včasih tudi preveč) cenimo in smo sprejemljivi za tuje vplive, ker imajo v našem socialnem prostoru ti vplivi že svoje tradicionalno mesto. S tem se lažje vživljamo v druge, lažje poslušamo, kar nam olajša komunikacijo s svetom. Globalizacija komunikacij je stalna in zahtevna.

Znanje je postalo dejavnik preživetja. Ena od svetovnih tekem postaja tudi prizadevanje za informacije in znanje. Za izobraževanje se zanimajo politiki, vlade in institucije. Tudi strokovnjaki in znanstveniki se sprašujejo, katere vrste znanja so za današnjega človeka najbolj pomembne. Američani ljubosumno gledajo na Japonce, hočejo zvedeti, kaj se učijo takega, kar bi morali tudi sami znati in nasprotno. Medvladne ekspertne skupine delajo primerjalne raziskave, v katerih marsikaj zanimivega odkrijejo. Potrebe po znanju pa se hitro množijo. Hkrati z novo tehnologijo in globalizacijo komunikacij naraščajo tudi možnosti za učenje in dostop do informacij. Poti do znanja postajajo nenavadne in od osebe do osebe različne.

Andragoška futurologija

Kot za marsikatero drugo dejavnost tudi za izobraževanje odraslih velja, da so spremembe edina konstanta današnjega časa. Na kaj se lahko opremo pri napovedi, kakšno znanje potrebujemo za 21. stoletje?

Pri naši razpravi o znanju za 21. stoletje smo se naslonili na mednarodno evropsko raziskavo Evrodelphi, ki je potekala od leta 1993 do 1996 pod okriljem Evropske skupnosti. Vodila jo je univerza v Leuvnu v Belgiji. Pri tej raziskavi je sodelovalo 16 evropskih držav in pokrajin, med njimi tudi Slovenija. Slovenske podatke smo lahko primerjali s podatki iz drugih evropskih držav. Uporabljena je bila posebna metoda, imenovana Delphi, in posebej razvita za napovedovanje prihodnosti. Ekonomisti in strokovnjaki jo pogosto uporabljajo za socialni razvoj. Posebej izbrani strokovnjaki ocenjujejo svoje področje in napovedujejo prihodnji razvoj.

Drugi vir je futurološka literatura. Vključili smo avtorje, kot je Alvin Toffler, Marshal McLuhan, Daniel Bell, John Naisbitt in nekateri drugi. Nihče od njih se ni omejil le na napovedovanje izobraževanja in potreb po znanju. Prehodno obdobje in novo civilizacijo informatike napovedujejo kompleksno, glede na proizvodne spremembe, ekonomski in socialni razvoj, delež znanosti in tehnologije v spremembah, psihološke spremembe in nastajanje novih političnih razmerij. Izobraževanje opazujejo v povezavi z vsemi temi dejavniki in ne izolirano.

Če se vse drugo spreminja, bi zaman pričakovali, da se izobraževanje ne bi spreminjalo. Ker dobiva izobraževanje in znanje

pomembnejšo vlogo v družbi, je prej pričakovati nasprotno, da bodo spremembe v vzgoji in izobraževanju še bolj eskalirale kot v ekonomiji. Znanje čedalje bolj določa oplemenitenje kapitala. »Biti in ne imeti« bi rekli, če parafraziramo Ericha Fromma, ki si je dilemo med biti ali imeti vzel kot osnovo za opredeljevanje sedanjega sveta. Šolski sistemi še vedno vztrajajo pri svoji tradicionalni organizaciji pouka.

Pojavi in procesi izobraževanja odraslih so veliko bolj izpostavljeni dinamiki sodobnega dogajanja, hitreje se spreminjajo, pod različnimi vplivi nazadujejo in napredujejo. Manj so tradicionalni in bolj izražajo sedanjost.

Neformalno izobraževanje ubira bolj spontane poti, vraščene v življenje, potrebe in druge spremembe (Toffler, 1992). Nov način komuniciranja vedno bolj vpliva na politične spremembe, proizvodnjo, socialni razvoj in povzroča tudi v izobraževanju pravo revolucijo (McLuhen, 1964).

Poleg futurologov je še vrsta drugih strokovnjakov, ki napovedujejo, da se bo spreminjala tudi psiha ljudi, njihove lastnosti, vrednote in stališča. Erich Fromm, Viktor Frankl, Erik Bern, Martin Buber, Michel Serre in njihovi somišljeniki napovedujejo globlje prereze v duševnosti in miselnosti ljudi. Posameznik izgublja občutek o smislu življenja, materialni svet (imeti) prejšnjih desetletij in porabništvo ga ne zadovoljujeta več. Po vrsti se rušijo sistemi tradicionalnih vrednot in povzročajo veliko negotovosti, ker se izgublja merila za vedenje in odločitve. Najbolj ogroženi ne vidijo prihodnosti in se pri iskanju svojega ravnovesja zatekajo k že preživelim starim vrednotam. Socialna in psihološka regresija se pozna v frakcijah fundamentalizma v raznih verskih skupnostih. Kriza vrednot je očitna. Kidd vidi pomemben del vzgoje v tem, da se človek nauči »pripadati«. Sprejme določene vrednote in se po njih ravna.

Šok prihodnosti

Knjigo Šok prihodnosti Alvina Tofflerja bi moral poznati vsak človek. Njen pomen dokazuje tudi to, da jo že šestindvajset let vsako leto ponatisnejo. Toffler govori o tretjem civilizacijskem valu, ki prihaja in bo ljudi presenetil. Našel jih bo nepripravljene. Kulturni šok so ljudje doživljali, ko so prišli v povsem novo okolje. Sedaj jih bo šok doletel doma, ker bodo doživeli spremembe, ne da bi se kam premaknili (Toffler, 1992).

Na napovedovanje prihodnosti vedno odločilno vplivajo napake. Kljub temu smo že danes odvisni od tega, kaj predvidevamo za prihodnji čas, saj se sedanost neopazno izmuzne in že se znajdemo v novi realnosti. V času velikih sprememb in prehoda iz industrijske civilizacije »drugega vala« v civilizacijo informatike »tretjega vala« smo v vseh svojih osnovnih funkcijah odvisni od tega, kako uspešno lahko napovedujemo prihodnost. A. Toffler v svojem znamenitem delu Tretji val govori o treh civilizacijah v treh različnih fazah gospodarskega razvoja oziroma o treh valovih civilizacij. Prvi val je kmetijska civilizacija. Trajala je nekaj tisočletij. Drugi val je industrijska civilizacija od srede devetnajstega stoletja do druge polovice tega stoletja. Trajala je le dobrih sto let.

V obdobju, v katerem živimo, je najbolj vznemirljivo dejstvo prehod v družbo informatike ali nastajanje nove civilizacije tretjega vala (Toffler, 1981).

Ker se razmere naglo spreminjajo, bi bilo nenavadno, da bi se nam zdelo 21. stoletje blizu. Čeprav nas ločijo do takrat le še štiri leta, se nam zdi prelomnica tako usodna in oddaljena, polna neznanja, da jo gledamo kot daljno prihodnost. V razmerah velikih sprememb je prihodnost težko napovedovati. Kljub temu pa se v

zadnjih desetletjih pojavlja vedno več poskusov napovedi. Če bodo ljudje videli pot pred seboj, vedeli, kam jih pelje življenje, bo manj negotovosti med njimi, in, kaj so njihovi cilji, smisel življenja in osnovne vrednote za osebno in družbeno usmeritev.

Futurologi se še ne znajdejo v tem, kako bi lahko nastajajočo civilizacijo najbolj ustrezno poimenovali: postindustrijska družba, družba informatike ali superindustrijska družba. Predvidevajo, da bodo informacije in komunikacije (informacije je treba sprejeti ali sporočiti) osnovna sestavina »tretjega vala«.

Trdnost in zanesljivost današnjega časa omogoča tudi pogled nazaj. Ljudje se vedno bolj zanimajo za svojo kulturo, zgodovino in tradicijo. V tem iščejo svojo identiteto in se spoznavajo.

Sedanost dobi svojo trdnost s poznavanjem prehojene poti, zgodovine in tudi tega, kar nas še čaka – futurologije ali vede o prihodnosti. Radi bi, da bi bile napovedi čimbolj natančne in znanstvene. Napoved pa ima seveda v sebi delno tudi napake. Napovedi prihodnosti sprejemamo previdno, ker ne morejo biti povsem natančne. Je mar zgodovina s svojo interpretacijo preteklosti natančna? Verjetno si glede tega obe vedi kar podajata roki. V naši vsakdanjosti pa so ujeti delci preteklosti in zametki prihodnosti, zato sta obe zaznavni že danes.

Kaj se spreminja v izobraževanju?

Ko so se v najbolj razvitih državah pojavili prvi kazalci »tretjega vala« ali postindustrijske družbe sredi petdesetih let tega stoletja, se je obenem pojavil tudi koncept permanentnega ali vseživljenjskega izobraževanja. Vzgoja in izobraževanje nista dokončen proces. Ni dovolj, da bi nas učilo samo življenje z raznimi pripetljaji in vtisi. Sodoben človek se mora za druge učiti mnogo hitreje, po načrtovani poti in naravnano k jasnim ciljem. V industrijski civilizaciji so se šolski sistemi podrejali predvsem poklicnemu ali strokovnemu izobraževanju. Šolanje je bilo priprava na poklic in službo. Za druge socialne vloge se mladina ni sistematično pripravljala. Prepuščene so bile nenačrtnosti in neposrednemu izkustvu. Življenje je bilo razdeljeno predvsem na šolanje za pridobivanje znanja in uporabljanje znanja. S pojavom permanentnega izobraževanja se izobraževanje prepleta z vsemi drugimi aktivnostmi in postane življenjski način. Šole se še zmeraj posvečajo predvsem poklicnemu izobraževanju. Izobraževanje odraslih pa hitro usposablja ljudi še za druge vloge.

Spreminjajo se cilji izobraževanja

Spreminjajo se cilji vzgoje. So široko zastavljeni in naravnani na usposabljanje za vsak življenjski položaj. Človek se mora naučiti, kako bo skrbel za svojo varnost, preživel, našel svoj smisel v življenju, zadovoljeval svoje osnovne potrebe in branil čimbolj kvalitetno življenje in svojo kulturo, kako bo oblikoval odnose z drugimi itd.

Vzgojnoizobraževalnih ciljev nikoli ne izčrpamo, ker se vedno pojavljajo nove potrebe po izobraževanju tudi v tretjem življenjskem obdobju. V raziskavi Eurodelphi so ugotovili, da naj bi v prihodnje izobraževanje odraslih dosegalo zlasti naslednje cilje:

- naučiti učiti se,
- komunikacijo,
- poiskati smisel življenja,
- skrbeti za dom in družino,
- specializirano poklicno znanje.

Izobraževalni proces se iz formalnih institucij seli v človekov intimni svet in se odziva na najbolj osebne vzgibe. Cilj izobraže-

vanja ni več samo priprava na poklic. Človek naj bi se učil, da bi sproti reševal svoje življenjske probleme in iz želje po nečem novem.

Titmus, Mezirow in Jarvis poudarjajo naj bi se sodobni ljudje naučili zlasti: izbirati, odločati, pripadati in biti ustvarjalni.

Naša tema se bo omejila na futurološki vidik obravnavanja izobraževanja, vzgoje in znanja. Posebne andragoške ali pedagoške futurologije še nimamo. Tudi najbolj znani futurologi, kot so A. Toffler, D. Bell in J. Naisbitt, v svoji futurologiji zajemajo vse vidike življenja, med njimi tudi vzgojo, izobraževanje in znanje ter osebnostne lastnosti človeka v 21. stoletju. Vsakemu družbenemu področju posvetijo nekaj vsebine. Po analogiji med izobraževanjem in drugimi področji (proizvodnim delom, ekonomskim razvojem, spreminjanjem tehnologije, socialnimi in političnimi spremembami) lahko več sklepamo tudi o razlikah v znanju in izobraževanju ter osebnostnih lastnosti ljudi v 21. stoletju.

Iz sedanjih, novih obrisov družbe »tretjega vala« sklepajo znanstveniki, da bo med drugim tudi izobraževanje v prihodnje povsem drugačno od dosedanjega množičnega šolanja, ki je bilo podobno proizvodnji na tekočemu traku. Človek 21. stoletja bo nekaj enkratnega. Upošteval bo svojo domišljijo in izkustvo, ustvarjalno bo kombiniral podatke iz velike množice informacij, ostal bo zvest zlasti sebi, zato bo imel izdelano jasno osebno identifikacijo in ustvarjalnost.

Šola je bila dolgo edini vir informacij, podatkov, formul, definicij in drugega potrebnega znanja. S tem znanjem se je lahko uveljavil le visoko šolan človek, človek brez izobrazbe pa je ostal praznih rok. Znanje se je prenašalo načrtno, od učitelja na učenca, od tistega, ki ve, na nevedne. Vendar je vsak učitelj imel svoje meje spomina in sposobnosti. Tudi informacije so mu bile zelo omejeno dostopne. Meje učitelja so bile tudi meje učencev. Kitajski pregovor pravi, da je za človeka največja sreča v življenju, da naleti na dobrega učitelja. Tako srečo ima le malo ljudi.

Naglo kopičenje znanstvenih odkritij, dosežkov nove tehnologije, podatkov o spremembah, ki ene druge izpodbijajo, je v sodobnem svetu presegalo zmoglosti tudi najboljših učiteljev. Obenem se je hitro povečevala zmogljivost računalnikov in celotne nove tehnologije, tako da je ponudba znanja zaobsegla vse, kar človeštvo danes zna. Internet, mreža WWW, CD-ROM-i, elektronska pošta, faksi in druga sodobna tehnologija so novo nastali učitelji, odgovorni za znanje, ki je stalno dostopno. Zakaj bi se učili neko formulo na pamet, če jo imamo v deset variantah in več na voljo vsak trenutek v računalniku? Za svoje učenje bo človek prevzel odgovornost drugače: odločal bo o virih, ustvarjal si bo lastne predstave o pojavih, čas bo uporabljal za lastno neposredno izkustvo, podatke bo povezoval z novimi okoliščinami itd.

Za svoje znanje bo odgovoren predvsem človek sam in ne več učitelj. Napredovanje bo odvisno zlasti od stopnje razvitosti neke osebnosti. Med ljudmi bodo razlike na začetku njihovega osebnega razvoja in med bolj prebujenimi in osebnostno oblikovanimi ljudmi. Nič več ne bo treba prešteti razrede in šole, ki jih je nekdo končal. Vrednotenje se bo osredotočilo zlasti na:

- stanje osebnosti, stopnjo razvitosti,
- učljivost osebe,
- druge pomembne osebnostne lastnosti (samostojnost, samoiniciativnost, motiviranost, prodornost, ustvarjalnost).

Iz tega bo izhajalo vse ostalo učenje. Računalniki zbirajo, združujejo in podajajo faktografsko znanje, informacije in podatke. Osebna učljivost zajame osebno rast bolj celovito in kompleksno.

Od formalnega izobraževanja k neformalnemu izobraževanju

Šolski uspeh je čedalje bolj odvisen od izobrazbe staršev. Povezan je tudi s kulturo in z razvitostjo okolja. Neformalno učenje že pri otroku dopolnjuje šolanje, brez podpore iz okolja je učenec neuspešen. Uresničevanje permanentnega izobraževanja poteka zlasti po neformalni poti. Sodobne tehnologija in svetovne računalniške mreže omogočajo dostop do znanja na vsakem koraku. Michael Serre odkriva nov dostop do znanja. Z računalniki postane to brezplačno in dostopno vsakemu. McLuhen bolj poudarja učenje prek medijev. Izobraževanje postane življenjski način in del vsakdanjega početja.

Meje med amaterjem in profesionalcem izginjajo

V civilizaciji »drugega vala« so ljudi delili po poklicih in izobrazbi. Nihče si ni smel domišljati, da nekaj ve, če ni hodil v to šolo ali če ni imel takega poklica. Okenca poklicev in profesionalizma so bila strogo varovana. Prekrški so bili, če so prehajali iz enega polja v drugo, sankcionirani in celo kaznovani. Ljudje so zato pogosto skrivali, da nekaj znajo, če si tega znanja niso pridobili formalno v šoli. Spontano, neformalno pridobljeno znanje je še danes zelo nepomembno in ljudje ga pokažejo le sramežljivo in pred prijatelji, ne pa v javnosti.

Pojem amaterja je bil zelo določen in ima slabšalni pomen zlasti v zvezi z znanjem. Amaterju praviloma ne zaupamo. Znanje naj bi imel samo profesionalc. Profesionalc, izšolan strokovnjak si je osvojil vzorce, pravila, kako sme določene pojave obravnavati, naučil se je standardnih načinov, kako si stvari razložiti. Poznal je toliko drugih avtorjev in znanstvenikov, da na koncu ni vedel, kaj hoče sam. Znanje drugih oseb so mu mehanično posredovali in po tem se je tudi ravnal. Iz poklica in šolanja so za profesionalca izhajale tudi določene obveznosti. Profesionalc se je moral podrežati pravilom in strogo ravnati po poklicnem kodeksu.

Amater je imel večjo svobodo. Stvari je lahko spremenil tudi malo po svoje in jim pripisal lastne rešitve in razlage. Seveda je bil dvom v amaterjevo znanje vsesplošen pojav, manj so mu zaupali. Ne znajo samo tisti, ki so si pridobili določeno izobrazbo, tudi neformalno pridobljeno znanje usposobi človeka do zelo zahtevne ravni. Pomemben ni več način, s katerim si je nekdo znanje pridobil, temveč predvsem to, kaj človek zna in koliko je še učljiv.

Sklep

Ljudje, in tudi še vedno politiki, navadno ravnajo z izobraževanjem zelo brezskrbno. Novosti, velike spremembe in razvoj pripisujejo predvsem tehniki. Ne zavedajo se, da se tudi druga področja spreminjajo s silovito naglico. Družbeno in osebno življenje sta prepletena s spremembami in tako kot tehnika ali znanost drvita v naročje nove civilizacije, družbe informatike. Spremembe v tehniki so bolj vidne od socialnih in psiholoških sprememb, zato so tudi prej priznane, čeprav so razmerja že postavljena na glavo. Izražajo se predvsem v socialni patologiji: drogah, agresiji, nasilju, alkoholizmu, povečanem kriminalu, samomorih itd. Razrešiti stiske sodobnega človeka je mnogo težje, kot se ubadati s tehniko in znanostjo.

Večina splošnih obrazcev, s katerimi smo razlagali pojave in procese v vzgoji in izobraževanju, danes več ne velja. Novi poja-

vi so tako različni, da jih ni mogoče več vstavljati v prejšnje okvire. Zato govorimo o novih paradigmah vzgoje in izobraževanja ali o novih splošnih pravilih. Ko se življenje ljudi spremeni toliko, da ga ni mogoče več povezati z dosedaj veljavnimi splošnimi formami, je treba odkriti nove. Nove paradigme vzgoje se pogosto omenjajo, bolj kot vprašanje kot pa odgovor.

Če bi na kratko strnili opažanja, potem bi poudarili zlasti naslednje nove vzgojne paradigme:

- vse življenje trajajoče izobraževanje kot kontinuiran proces;
- neformalno, spontano pridobivanje novega znanja;
- oblikovanje osebnosti, individualno profiliranje in identifikacija;
- čedalje večja zasebnost izobraževanja;
- nevidni vzgojitelji in učitelji, viri znanja postanejo s sodobno tehnologijo razne svetovne mreže;
- znanje izgubi lastnika in ni več povezano s politično močjo, pravico do znanja ima vsak človek in tudi dostop do njega.

Našteli smo samo nekaj splošnih vzgojnih paradigem v družbi informatike. Težko si že danes zamislimo nova razmerja, ki iz takih vzgojnih paradigem izhajajo. Tudi druge veje znanosti imajo težko toliko fantazije, da bi ljudje že sedaj predvidevali, kaj jih čaka. Zato si pomagajo z znanstvenofantastično literaturo (science fiction). To je tudi danes najbolj priljubljena literatura in polni največje oddelke v knjigarnah in knjižnicah. S fantazijo avtorjev si ljudje poskušajo vsaj malo zamisliti svojo prihodnost, ker je njihovo življenje sicer preveč negotovo in nevarno.

Novim pogledom na vzgojo in izobraževanje se tradicionalna stroka upira. Raje ostajajo pri tem, kar je bilo dokazano, predvsem v zadnjih desetletjih, ko so raziskovalci svoja spoznanja potrjevali s številkami. Znanstvena metodologija pa se v družboslovju čedalje bolj izmika številkam in uporablja kvalitativno

analizo pojavov. Pri tem se dopušča subjektivnost in spoznanje posameznega raziskovalca kot odločilna resnica. Tudi razmerje do resnice se je v primerjavi z nekdanjim spremenilo.

Nov veter prinaša v znanost o vzgoji zlasti skupinsko delo in podpora ter vpliv sorodnih strok, kot so antropologija, socialna zgodovina, sociologija, futurologija, psihologija itd. Znanost presega okvire posamezne discipline in se prepleta z drugimi vedami, da bi tako čimprej in lažje prišla do pravih spoznanj. Druge vede lažje ugotovijo temeljne spremembe na sosednjem področju in jih tudi lažje priznajo. Še vedno pa je andragogika odgovorna za spoznanja o vzgoji in izobraževanju odraslih. Lastna stroka deluje večkrat obrambno in zanika spremembe v praksi.

dr. Ana Krajnc
profesorica na Filozofski fakulteti in vodja Katedre
za andragogiko

Literatura

- Gosta Esping-Andersen: Stratification and mobility in post industrial societies, Sage, London, 1993.
- Educational Attainment of the Population, OECD, Paris, 1993.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, MŠŠ, Ljubljana, 1995.
- Marshal McLuhenn: The Gutenberg's Galaxy, University of Toronto Press, Toronto, 1962.
- Marshal McLuhenn, Quentin Fiore: The Medium is the Message, Bantam Books, New York, 1967.
- Alvin Toffler: Future Shock, Bantam Books, New York, 1992.
- Alvin Toffler: The Third Wave, Bantam Book, New York, 1981.
- Ana Krajnc: Izobraževanje, naša družbena vrednota, Delavska enotnost, Ljubljana, 1977.

Seniorji se učijo in učijo druge

Jože Jan

Sedanji starostnik nosi v sebi svoja osebna neposredna izročila, izkušnje iz vojn in spomine prejšnjih generacij: staršev in sorodnikov. Ve, kako so živeli takrat delavci, dninarji, stari preužitkarji, invalidi in reveži, ti so prosili od vrat do vrat za košček kruha, in ve, kako je družba urejena danes. Zato zna ceniti vse to in lahko tudi vpliva na mlade, kako naj preudarno živijo v teh časih.

Spremembe v družbi in novi odnosi med ljudmi

Spremembe, ki smo jih doživljali in jih doživljamo v tem stoletju, kot družba in kot posamezne družine ali tudi kot osebe, bi se našim prednikom zdele kar nemogoče in neverjetne. Že samo hladilnik, pralni stroj in televizor v vsaki hiši, pa ogrevanje stanovanja pozimi in še posebno avto v (skoraj) vsaki družini, so postali sestavni del našega vsakdana. Prodor nove tehnike in tehnologije pa se še nadaljuje. Računalniki so v uporabi vsepovsod, v podjetjih, uradih, javnih službah in šolah, pa tudi po stanovanjih. Nove oblike uporabe se ponujajo v kombinaciji telefon-računalnik-televizor. Oblikujejo se novi odnosi, nova družba, ki je po obliki informacijska, po vsebini pa mora biti inovacijska. Ustvarjalnost in inovativnost naj bo sestavina življenja, in to ne samo v gospodarstvu, temveč povsod, v šolstvu, javnih službah, pri socialnem delovanju ter še posebno pri varovanju okolja in narave. To bo pospešilo razvoj družbe, rast dohodkov, zmanjšala pa se bo tudi revščina.

Pri tem je treba neštnevilne ponudbe sprejemati trezno, ne bi se smeli spuščati v nepotrebno porabništvo, ki po kratkih užitkih povzroča škodo in težave.

Svobodna civilna družba postaja resničnost, ki jo občuti vsak državljan, če aktivno deluje v njej. Priprava mladih na življenje je podaljšana s šolanjem na srednjih in visokih šolah, zato potrebujejo več pomoči staršev. Strokovno izobraževanje je že preraslo v vsesplošno potrebo tudi za starejše, saj sicer ne morejo uporabljati vsem dostopnih pridobitev in novosti. Družina in posameznik se morata bolj boriti za obstoj, čeprav država vsem zagotavlja osnovne socialne možnosti. Tudi to zahteva izobraževanje in organiziranost prebivalstva v mnogoštevilnih oblikah.

Novi stroji in tehnologija so večinoma prodrli v podjetja in odpravili ali olajšali težko telesno delo v mnogih panogah. Zato pa je upravljanje z njimi vse bolj zahtevno in zahteva višjo izobrazbo. Tudi vsaka nova serija strojev in tehnologija zahteva novo znanje in dodatno izobraževanje. Čedalje manj je tovarn ali delavnic, kjer se enak način dela ohranja skozi več let. Zato se raven srednješolske in strokovne izobrazbe zahtevata za vedno več delovnih mest v gospodarstvu, kjer je doslej še zadoščala osnovnošolska izobrazba.

Ni čudno, da so bili tudi politični dogodki v teh desetletjih, vse od začetka stoletja, zelo pogosti: številne spremembe državne organizacije, prva svetovna vojna – v letih 1914–1918, ko so bili slovenski vojaki »topovska hrana« v tuji avstroogrski vojski

in je vsak naš tretji vojak padel ali postal invalid, nato kraljevina SHS z mnogimi pričakovanji in hudimi krizami, pa druga svetovna vojna z okupacijo v letih 1941–1945 ter grožnjo po uničenju Slovencev kot naroda in nato 45 let v nekdanji SFRJ, ko se je ob številnih težavah ter napakah močno razvilo slovensko gospodarstvo in se je povečala zaposlenost prebivalstva, in končno, ko smo doživeli združitev (skoraj) vseh Slovencev in srečno dočkali tudi ustanovitev lastne države.

Pri pregledu dogodkov od začetka do konca 20. stoletja ugotavljam, da je bilo to stoletje čas bojev za preživetje in obstanek Slovencev kot posameznikov in naroda. Osamosvojitve in lastna država pomenita za vse Slovence samopotrditve, pa tudi varnejšo pot naprej v 21. stoletje, in sicer v sodelovanju in s povezanostjo z drugimi narodi in državami v okviru Evropske unije.

Tudi v tretjem življenjskem obdobju naj bi ostali povezani s stroko in z družbenim dogajanjem

Zaradi mnogih družbenih sprememb in napredka, ko si je velika večina starejše generacije s pokojninami zagotovila preživetje, seveda pri marsikaterem s pičlimi dohodki, se je zaradi boljše zdravstvene oskrbe pri mnogih ohranilo tudi boljše telesno zdravje sedanjih upokojencev. Tako si lahko oziroma si morajo z dodatnim delom zaslužiti sredstva, ker je pokojnina prenizka.

Vendar je med množico upokojencev kar precej premožnejših, ki jim dohodki omogočajo, da ohranjajo pridobljen življenjski standard. Ker so to navadno strokovnjaki v svojem poklicu, je velik škoda za družbo, če se za svojo stroko ne zanimajo več, čeprav imajo veliko izkušenj in znanja in so sposobni hitro sprejemati ter tudi spremljati novosti na področjih, ki jih dobro poznajo iz svojega dolgoletnega delovanja v gospodarstvu. Seveda se nekateri po upokojitvi zavestno odrečejo vsaki nadaljnji povezavi s prejšnjim delom in se posvečajo samo še svojim družinam ali osebnim dejavnostim. Res pa je večini seniorjev pot za nadaljnjo strokovno delovanje otežkočena sli tudi povsem zaprta.

Večkrat se sprašujem, koliko je slovenska družba izgubila in še izgublja, ker je zaradi sprememb v teh letih izločila iz dogajanja večino starejših strokovnih kadrov. Gre za nekaj deset tisoč dobrih strokovnjakov, sedaj upokojencev, ki ne iščejo delovnih mest, temveč priložnost za svetovalno delo in pomoč pri premagovanju gospodarskih težav v naši državi, posebno pri ohranjanju delovnih mest ter obstoju mnogih podjetij, ki so zašla v teža-

ve, pri zmanjševanju brezposelnosti, iskanju poslovnih zvez zunaj Slovenije itd. Seniorje naj bi bolj pritegnili v upravne in nadzorne odbore srednjih in večjih podjetij, pri oživljanju opuščenih obratov, konstrukterje in tehnologe pa pri pripravah ponudb za posebna naročila v drugih državah, kot svetovalce za posebne programe na nerazvitih področjih in podobno.

Ne poznam nobene razvite države, ki bi s svojimi seniorji ravnala tako nespametno, kot se to še vedno dogaja pri nas.

Pri vsem tem ne kaže pozabljati, da je ravno ta, sedaj odhajajoča, generacija odločilno sodelovala v preobrazbi slovenskega gospodarstva v preteklem polstoletju, ko se je v primerjavi z letom 1940 in 1990 družbeni bruto proizvod povečal 15-kratno, vrednost premoženja do 20-kratno, število delovnih mest pa 8-kratno, vmes pa je bilo v letih 1941–1945 vse gospodarstvo in z njim ljudstvo izropano in večinoma uničeno. Takih rezultatov, to bi lahko skoraj z gotovostjo trdili, mlajše generacije v prihodnjem stoletju ne bodo mogle dosegati. Tako si upam tudi trditi, da je ta generacija dobro izrabila takratne zgodovinske razmere in je z velikimi lastnimi odrekami spremenila slovensko deželo v pozitivnem smislu kljub storjenim napakam – le katera dežela jih v tem burnem polstoletju ni doživljala?

Mnogim seniorjem se šele po upokojitvi ponudi možnost, da se umirjeno lotijo razvoja in iskanja boljših rešitev v zvezi s problemi, s katerim se med zaposlitvijo niso mogli ukvarjati. Vedno se pojavljajo tudi nove naloge, še posebno v ekologiji in pri iz-

boljševanju okolja, ki se jih je treba lotevati z majhnimi sredstvi in s povezovanjem različnih interesentov. Razen tega deluje v civilni družbi mnogo strokovnih društev in zvez, različnih nevladnih organizacij, v katerih je pomembno strokovno znanje. V takih organizacijah je aktivnih tudi mnogo mladih ljudi, zato so te lepe priložnosti za sodelovanje med generacijami.

Posebno hvaležna je vloga seniorjev v razgibani družbeni ali gospodarski dejavnosti, saj so sposobni upoštevati različna mnenja oziroma stališča in ravno to različnost so zmožni uporabiti za izhodišča pri razpravljanju in nato še pri sodelovanju. Taki aktivni odnosi pri delu zbližajo ljudi. Pri tem so seniorji/starostniki lahko neodvisni, delajo z vidika poštenosti in znanja, odklanjajo nastopanje z vidika moči, egoizma in elitizma. Ko se pojavijo težave, se upirajo malodušju in defetizmu, ostajajo optimisti in vztrajajo pri njihovem reševanju.

S takimi pristopi seniorji pridobijo ali povečajo svoj ugled, pa tudi utrdijo lastno zavest, da so v družbi in v svojem ožjem okolju koristni in potrebni.

Seveda si morajo seniorji tudi sami prizadevati za vključevanje v gospodarstvo, ponuditi ob primernih priložnostih svoje znanje in se dokazovati s pozitivnimi rezultati.

Jože Jan

svetovalec Zveze inovatorjev Slovenije

Odrasli se učimo drugače

Ema Perme

Kadar ob besedi učenje zatrepetamo in zadrgetamo, kadar se naša samozavest spotakne na pragu znanja. Za take trenutke in njihove posledice smo pripravljali program Odrasli se učimo drugače.

Program je nastajal z namenom, da bi vsem, ki jim je pretekel daljši čas od kakršnekoli oblike šolanja ali pa jim je to pustilo neprijetno izkušnjo, zmanjšal in zaoblil kamenje, ki bode v podplate zaupanja v lastne sposobnosti in zmožnosti. Nastajal je z močno željo po tem, da se približamo viziji, da je »učenje lahko prijetno in zabavno«, kot so ob koncu seminarja zapisali tudi nekateri naši udeleženci.

O poimenovanju

Če se najprej ustavimo pri imenu, naj povemo, da je bil prvi delovni naslov Naučimo odrasle učiti se. Z njim smo želeli kar najbolj natančno poudariti vsebino programa. In sicer, da je namenjen odraslim in da obstajajo novi in drugačni pristopi, ki jih ti odrasli pri svojem šolanju niso spoznali in jim je, tako kot se to dogaja tudi današnjim šolarjem, večkrat ostal grenak spomin na šolsko klop, ki je bolj utesnjevala, kakor osvobajala duha, in spodbujala fantazijsko razmišljanje. To danes še posebej poudarjamo, saj je pogoj za uspešno učenje ter lažje in učinkovitejše pomnjenje.

Kljub temu pa je ta prvi naslov nehotе vsiljeval in napeljeval na misel, da se odrasli ne znamo učiti, z vsakim zanikanjem in s prepovedjo pa pristrižemo krila vsem mislim, ki naj bi se same od sebe sprostile in porodile.

Odločili smo se, da naslov seminarja spremenimo v Odrasli se učimo drugače, ki pravzaprav še vedno označuje učni proces v odrasli dobi, dodaja pa mu tisto pomembno konotacijo, da je zaradi vseh prejšnjih dogodkov in okoliščin ter vlog (otrok, zakonski partner, uslužbenec, starševska vloga ipd.), ki jih še ima, tokrat, kljub vsemu, drugačen.

Učenje: zakaj, kdaj in kje

Učenje in izobraževanje se v razvoju človeka pojavlja v najmanj dveh izjemnih razsežnostih: kot družbena dejavnost in kot posameznikova aktivnost. Skozi zgodovino pa so učenju in izobraževanju pripisovali različen pomen in vlogo, vsekakor pa verjetno nikoli prej ni bilo toliko tehtnih ugotovitev in potrditev o njegovi pomembnosti za naš skupen razvoj in v domeni zavze-manja za množičnost učenja in izobraževanja kot danes.

Živimo namreč v času, ko je lahko vsaka informacija ki jo dobimo ali pa jo izpustimo, odločilna za naše nadaljnje odločitve. Srečujemo se z različnimi izzivi, tem pa lahko sledimo le z nenehnim učenjem, ki se začne z rojstvom in konča s smrtjo, med tema dvema dogodkoma pa obstaja neskončno število okoliščin, informacij, vplivov, izkušenj, preprosto rečeno: življenje. Iz tega spoznanja izhaja teorija vseživljenskosti učenja, ki poudarja, da je izobraževanje pogoj zadovoljnega in uspešnega življenja, torej obstaja možnost osebnega razvoja in doseganja višje kvalitete življenja.

Učenje ni samo tehnika, je tudi stvar srca

Pedagogiko so na kratko opredelili kot umetnost in znanost o vzgoji otrok, to vsekakor je, kadar jo izvajamo v njeni najbolj čisti obliki, saj takrat ustvarja razmere za oblikovanje pozitivne posameznikove naravnosti na učenje že v zgodnjem obdobju. Vsi vemo, da nas učne navade in tehnike učenja, ki smo jih osvojili v tem obdobju, spremljajo celo življenje. Če nam pri pridobivanju teh pozitivnih izkušenj spodrsne, nosimo vtise in izkušnjo tega spodrselja do naslednjega podobnega položaja. Prav zato je vsebinsko polno ter radostno učenje in izobraževanje otrok ter mladine izredno pomembno za uresničevanje strategije koncepta permanentnosti izobraževanja in »vseživljenski proces odkrivanja neznanega«, kot meni znani ameriški andragog M. Knowles.

Pri tem je pomembno, da si posameznik pridobiva znanje, spretnosti in navade na podlagi lastnega prepričanja, želja in interesov, da ima uresničevanje njegovih učnih ciljev zanj poseben pomen, saj si tako z lastno zavestjo oblikuje take učne navade in pristope, ki so v skladu z njegovimi osebnostnimi nagnjenji in mu omogočajo stalno učenje in izobraževanje. Tako postane učenje in izobraževanje sestavni del življenja kot samoumevna, spontana reakcija in delovanje. S takim načinom se namreč ustvarjajo temelji za naslednji poskus »odkrivanja neznanega«.

A. Thomas meni, da je izobraževanje le ena od mnogih tehnologij učenja oziroma »javni odgovor na dejstvo, da se ljudje učijo«. Šolske klopi, kjer organizirano izobraževanje, katerega cilj je poučevanje, pri posamezniku pa naj povzroči učenje, poteka, pogosto vzbujajo občutke manjvrednosti in celo nesposobnosti, saj nam postavljajo mejo med dovoljenim in nedovoljenim, mejo med tistim, ki je nadrejen, in tistim, ki je podrejen. Raziskave procesov pomnjenja in delovanja možganov so pokazale, da je učenje oziroma pomnjenje močno povezano s pozitivnim doživljanjem pri spoznavanju novega, šolska klop v pravkar navedeni »obliki« pa prav gotovo težko oblikuje razmere za pozitivna doživetja. Prav tu se pojavijo neugodna izhodišča za izobraževanje odraslih in motivacijo za vseživljensko učenje. Zato je še posebej pomembno oblikovanje trdnih motivacijskih mehanizmov, ki bodo odrasle vodili k nadaljnjemu učenju.

Ravno zato je zelo pomembno, kako organiziramo izobraževanje odraslih in da uporabimo ustrezne pristope pri delu, ki upoštevajo značilnosti odraslega in njegove lastnosti, ki vplivajo na proces učenja.

Način učenja v odrasli dobi je mnogo bolj individualen in raznovrsten. Učenje v praksi in na podlagi dejanskih razmer ima pri odraslih zelo pomembno vlogo. Odrasli se zato zelo razlikujejo po svojih nagnjenjih, interesih in izkušnjah oziroma po načinu, kako se najbolje učijo. Imajo več izkušenj in znanja, kar določa tudi hitrost sprejemanja novega, saj zmanjšano hitrost reagiranja, ki jo pri odraslih nemalokrat omenjamo, lahko nadomestimo z večjim predznanjem na določenem področju. Poleg tega razvije-

jo tudi močnejšo odgovornost za uresničevanje nalog, ki so si jih zadali. Za učenje v odrasli dobi je značilna tudi želja po izmenjavi izkušenj v komunikaciji z drugimi ljudmi, ki omogoča iskanje rešitev med več možnostmi.

Nastajanje programa Odrasli se učimo drugače

Z upoštevanjem značilnosti učnega procesa in osebnostnih lastnosti, ki jih razvije odrasli posameznik, ter njegovega doživljanja učenja in izobraževanja je nastajal tudi naš program Odrasli se učimo drugače. Pri načrtovanju smo predvsem želeli oblikovati program, ki bi spodbujal motivacijo, saj je ta še posebej pomembna in pomeni temelj za ohranjanje vedoželjnosti, zato je odločilna pri oblikovanju in ohranjanju vezi med »odraslim učencem« in željo po spoznavanju novih pristopov, metod in tehnik ter načinov učenja, s katerimi lahko dokažemo resnico, da je učenje in izobraževanje del življenja, ki ohranja njegovo kvaliteto.

Izkušnje kažejo, da so odrasli pri vključevanju v daljše izobraževalne programe pogosto neuspešni, predvsem zaradi negativnih izkušenj iz mladosti, nizkega vrednotenja svojih sposobnosti in nepoznavanja novih, drugačnih metod in oblik učenja, ki bi jim lahko bile v veliko pomoč pri osvajanju novega znanja.

V Dobi smo se odločili, da pripravimo učno delavnico, v kateri bomo odrasle seznanili z novimi možnostmi za uspešnejše učenje in tako povečali njihovo zadovoljstvo, motivacijo in prepoznavanje lastnih zmoglosti za učenje.

Ker v programski ponudbi doslej še nismo zasledili takšnega programa, smo poskusili s tem dopolniti sedanjo ponudbo.

Ideja o pripravi takšnega programa je nastala tudi po priročniku nemških avtorjev,¹ ki smo ga uporabili kot podlago za pripravo posameznih delovnih faz in praktične izvedbo šestnajsturnega programa Odrasli se učimo drugače. Glavni razlog za pripravo pa so bile potrebe v praksi, saj na RZZ OE v Mariboru ugotavljajo zaskrbljiv podatek o osipu udeležencev, vključenih v daljše oblike izobraževanja za pridobitev prvega poklica in programe prekvalifikacij in dokvalifikacij. Poklicni svetovalci so ugotavljali, da se predvsem pri nižje kvalificirani delovni sili, ki se po daljšem času ponovno vključuje v izobraževanje, iz pravkar navedenih razlogov, pojavijo težave pri odločanju za izobraževanje – problem motiviranosti. Po sami vključitvi pa se pojavijo težave pri sprejemanju vsebin, zaradi pomanjkanja poznavanja načinov načrtovanja učenja in osnovnih tehnik učenja. Tako smo izvedli sedem eksperimentalnih ponovitev programa, na osnovi dveh pa smo v dogovoru z RZZ Slovenije program tudi analizirali. Rezultati potrjujejo naša pričakovanja.

Cilji, vsebina in metode dela

Cilji

Učne delavnice naj bi z aktivnimi delovnimi metodami udeležence spodbudile k samostojnemu razmišljanju in iskanju rešitev ter ugotovitev. Udeleženci programa Odrasli se učimo drugače z aktivnim delom obravnavajo značilnosti učenja pri odraslem, učna nagnjenja, kako oblikovati učne cilje, kako se motivirati in spodbujati k učenju. Udeleženci programa spoznajo značilnosti in lastnosti posameznih učnih tipov, določajo svoje najugodnejše učno okolje, spoznajo tehnike sproščanja, določijo lastne strate-

gije za načrtovanje učnega projekta, določijo svoj konkretni učni cilj, spoznajo bralne tehnike ter zapisovanje vsebin in informacij z miselnimi vzorci, ki jih tudi med seminarjem preizkušajo. Ob koncu seminarja izdelajo svoj osebni učni načrt s povzetkom ugotovitev o učenju in o njihovem osebnem učnem načinu in načrtovanju učenja ter ga zapišejo v obliki miselnega vzorca.

Vsebina:

• ugotavljanje osebnih učnih nagnjenj

Določanje učnih tipov (udeleženci izpolnijo test in se prepoznajo po svojih značilnostih). Določanje najbolj ugodnega okolja za učenje, prostora in socialnega okolja pri vsakem posamezniku. Preizkušanje tehnike sproščanja in analiza občutkov. Spoznavanje glasbe, primerne za sproščanje in koncentracijo.

Vsi v eksperimentalni skupini so se s temi temami srečali prvič, po šestih mesecih, ko smo jih anketirali, pa vsi trdijo, da jim ta spoznanja pri učenju pomagajo.

• načrtovanje učnega projekta

V tem sklopu spoznajo udeleženci tudi organizirano samostojno učenje, določijo učne cilje in posamezne stopnje pri njihovem uresničevanju, in sicer glede na svoje predznanje, interese, možnosti.

Vsi so določili svoj učni cilj, nekateri tudi dva ali tri, po šestih mesecih je večina trdila, da ga uresničuje po začrtanih stopnjah.

• strategije in tehnike za učenje

Udeleženci si določijo čas v dnevu, ki ga glede na druge obveznosti lahko namenijo učenju v skladu z osebnim bioritmom, in določijo osebne motivacijske mehanizme (kdaj načrtovati odmore in kako se razvedriti v krajših ali daljših odmorih). Sem spadajo še: spoznavanje načinov branja, praktični primeri krčenja besedila, luščenje bistva (praktična vaja v parih), spoznavanje zapisovanja z miselnimi vzorci (vaja asociacij), izdelava lastnega miselnega vzorca s temo Povzetek doslej obravnavanih vsebin na seminarju.

• osebni učni načrt

Na koncu seminarja udeleženci naredijo svoj osebni učni načrt v obliki miselnega vzorca po stopnjah, ki smo jih opisali, z upoštevanjem osebnostnih značilnosti, lastnosti in možnosti.

Program spada med krajše oblike usposabljanja. Izhajajoč iz spoznanj pri uvajanju novih oblik dela v izobraževanju odraslih smo načrtovali take oblike dela, ki bi udeležence čimbolj spodbudile k lastnemu razmišljanju in načrtovanju ter navajanju na lastno aktivnost in odgovornost za doseganje osebnih ciljev.

Metode dela

Uvodna predavanja, razgovori, animacijske naloge in vaje, samostojno delo, delo v parih, skupinsko/plenumsko delo, različne vaje in naloge za razmišljanje, diskusije za razčlenitev mnenj in stališč so se prepletali med celotnim potekom seminarja, saj na tej podlagi ta nastaja in se oblikuje.

Povzetek ugotovitev v analizi eksperimentalnih izvedb

Z analizo eksperimentalnih izvedb smo želeli preveriti primernost in izvedbo programa, ker je bil pripravljen na novo. Da bi ugotovili, katere faze programa je treba dopolniti, kaj je v programu dobro in kakšne učinke na proces učenja ima pri udeležencih, predvsem z vidika pripravljenosti, volje in motivacije za uče-

¹ Beitinger, Mandl, Spodbude za nadaljnje učenje, Doba, Maribor, 1994.

nje, saj je ta pogoj za nadaljnje usmerjanje učenja, smo po pripravljenem inštrumentariju spremljali eksperimentalne izvedbe programa.

Kratek opis vzorca

Eksperimentalni program Odrasli se učimo drugače smo izvedli v sedmih skupinah, skupaj z RZZ Slovenije je bil oblikovan postopek za analizo izvedbe in učinkovitosti programa v dveh eksperimentalnih skupinah. Udeleženci eksperimentalnih skupin so bili v program vključeni v septembru in oktobru 1995.

V program so bili vključeni brezposelni, prijavljeni na RZZ OE Maribor, ki jih je vključil v daljše oblike izobraževanja za pridobitev prvega poklica ali prekvalifikacije, smer prodajalec. Ta program jim je predlagal RZZ OE Maribor.

Tri četrtine vključenih je bilo starih med 20 in 25 let, drugi pa so bili stari več kot 25 let. Stopnjo triletno srednje šole je dosegala slaba polovica udeležencev, 20 odstotkov je bilo takih, ki so končali program enoletnega usposabljanja po osnovni šoli, tretjina, vključenih v naš program, pa je končala osnovno šolo.

Čas, ki je pretekel od takrat, ko so udeleženci našega programa končali redno šolanje, je bil tako v povprečju daljši od pet let.

Tudi podatek o tem, kako dolgo so brezposelni, je za pričakovanje visoke stopnje motiviranosti dokaj neugoden, saj je bila več kot polovica udeležencev našega programa več kot dve leti brezposelna.

Ob koncu seminarja

Z anonimno anketo udeležencev smo takoj po končanem seminarju želeli ugotoviti učinke seminarja. Uporabili smo dva inštrumentarija, z njima pa smo zajeli stališča, mnenja, predloge, ocene udeležencev o izvedbi, organizaciji, vsebini, zadovoljstvu, izpolnitvi pričakovanj in podobno. Želeli smo torej dobiti čim več povratnih informacij o programu in izvedbi.

Iz njihovih ocen, mnenj in stališč lahko na splošno povzamemo, da jim je bil program dobro predstavljen, prav tako cilji, vsebino seminarja so označili kot zelo koristno in zanimivo, predavatelja pa so ocenili kot zelo dinamičnega, razumljivega, duhovitega in vsekakor spodbudnega. Zadovoljni pa so bili tudi z organizacijo.

Četrtna udeležencev je menila, da je bil program prekratek, dodali pa so še, da bi pri posameznem tematskem sklopu potrebovali poglobitev znanja.

Štiri petine udeležencev je odgovorilo, da bi program priporočili tudi svojim znancem.

Šest mesecev po končanem seminarju

Po šestih mesecih smo vključene v eksperimentalno izvedbo, skupaj z RZZ, povabili na razgovor in jih tudi anonimno anketirali. Želeli smo zvedeti, koliko pri svojem učenju uporabljajo vsebine, ki so jih obravnavali, spoznali in utrdili na seminarju.

Ker program spada med krajše oblike usposabljanja in obravnava vsebine in pristop, s katerimi naj bi nadomestili sedanji vzorec, ki ga po navadi uporabljamo več let, smo bili z odgovori zelo zadovoljni.

Odgovori kažejo, da za dve tretjini udeležencev lahko trdimo, da bosta pri nadaljnjem učenju še uporabljali miselne vzorce, dve tretjini udeležencev uporabljata tehnike sproščanja, prav tako pa

dve tretjini pri učenju redno uporabljata ustrezno glasbo za koncentracijo in sproščanje. Poudarili pa so, da jim zelo pomaga časovno načrtovanje in razporejanje časa za učenje, saj so vsi odgovorili, da obravnavana načela in ugotovitve na seminarju upoštevajo. Prav tako so potrdili, da jim pri učenju pomaga ugotovitev o njihovem prevladujočem učnem tipu, o njegovih značilnostih, zato so pri učenju bolj učinkoviti. Učni cilj, ki so si ga udeleženci zadali, večina v celoti izpolnjuje po načrtanih stopnjah. Vsi se strinjajo s trditvijo, da je učenje lažje, ker so obiskovali ta seminar.

Na vprašanje, kaj so si na seminarju najbolj zapomnili, smo po šestih mesecih dobili naslednje odgovore: miselne vzorce, tehnično sproščanja, učni tip, razporejanje časa za učenje, kako se spodbujati k učenju, uresničevanje učnega cilja po stopnjah, kako si ustvariti učenje bolj prijetno, dobra družba, sproščeno in prijetno ozračje.

Dodali pa so še, da je bil seminar prekratek in da bi bilo treba pri vsaki temi seminar še poglobiti. Dobili smo še odgovore kot: seminar je bil popoln, ne bi spreminjala seminarja, večkrat bi se morali srečati, seminar bi svetovala svojim prijateljem in znancem, ker pomaga pri načrtovanju učenja.

Namesto sklepa

Z neizmernim veseljem pravzaprav zapišem, da se še vedno oglašajo tisti, ki so bili na seminarju pred dobrega pol leta in več, da radi povedo, kako je »bilo dobro« in »da bi se morali dobiti še kdaj« ter da se »sedaj lažje lotimo učenja«.

Tri, včasih dva, dni vtisov, informacij, doživetij, ki so ostali v spominu, kar odsevajo v sijočih očeh gospe, mladenke, mladeniča, ki so bili na seminarju.

Tako prijetno je za nasvidenje slišati preprosto besedo hvala, saj je bila vedno izrečena z veliko hvaležnostjo.

Učenje je, tako kot vse, kar počnemo, tudi stvar srca. In če smo v šestnajstih urah skupnega pretresanja misli, izkušenj, načrtov, ciljev in drugih informacij ustvarili tako močan vtis, da so na našem srečanju po šestih mesecih udeleženci eksperimentalnih skupin odgovorili: zdaj si pa res znam izpisovati iz knjig, moj čas je bolje organiziran, ja, tista tehnika sproščanja mi pa res pomaga, moja koncentracija je popolnoma drugačna, hrup me sploh več ne moti, bolj načrtujem in razporejam čas za učenje, od takrat naprej uporabljam miselne vzorce in podobno, potem smo s seminarjem dosegli cilj, ki smo ga želeli doseči.

Ema Perme

Doba, Zavod za izobraževanje

Ženske v izobraževanju odraslih

Vera Kozmik

Pekinška platforma namenja izobraževanju posebno poglavje, v katerem zahteva od držav, vlad in vseh odgovornih vpeljavo mehanizmov, ki bi ženskam omogočili izobraževanje skozi vsa obdobja njihovega življenja in s tem izboljšali njegovo kakovost.

Modernizacijski tokovi so nas v zadnjih nekaj desetletjih pripeljali do stopnje, ko brez permanentnega izobraževanja v (post)moderne družbi ni več mogoče preživeti. Če je pri konstituiranju moderne dobe veljala pismenost za prvi pogoj bivanja v moderni družbi, organiziranje množičnega izobraževanja pa jo je omogočalo, ta dandanes še zdaleč ne zagotavlja več uspešnega funkcioniranja. In če je posamezniku v petdesetih, šestdesetih letih srednješolska izobrazba še zagotavljala neke vrste »varnost« in ni bilo sistemske potrebe po posebnem dodatnem poklicnem izobraževanju, nam dandanes že laičen premislek in osebna izkušnja povesta, da prosti čas, prej namenjen konjičkom, vse bolj »razjeda« potreba po permanentnem poklicnem izobraževanju kot načinu »boja za preživetje«.

Vse te zahteve seveda ne nastajajo na način »sui generis«. Podane so in se realizirajo v posebnih družbenih, zgodovinskih okvirih in razmerah, hkrati pa se spreminjajo. Še posebno to velja za Slovenijo, ki v zadnjih letih doživlja korenite socialne spremembe, s prehodom iz socialističnega političnega in ekonomskega sistema v kapitalističnega. Učinki prehoda so pozitivni in negativni, kar gotovo čutimo vsi. Seveda se učinki prehoda kažejo tudi na vseh drugih področjih, v sistemih, politiki itd. Tudi pri andragoškem izobraževanju, pri katerem bi lahko govorili o dveh tipih pomembnih procesov. Gre za procese diskontinuitete in kontinuitete. Prvi pomenijo prelomnice, ki se dogajajo pri prehodu v kapitalistični sistem, drugi pa vzorce, ki so se obdržali tudi v tranziciji.

Glede položaja žensk v zvezi z izobraževanjem lahko v procesih kontinuitete opazimo naslednje: v socializmu je bilo pri nas zaposlenih veliko žensk, za večino je bilo povsem normalno, da jim je bilo šolanje omogočeno, da so ga dokončale in da so se zaposlile. Če ne upoštevamo funkcionalnih razlogov, ki jih je država imela za vsiljevanje zaposlovanja žensk (predvsem gre tu za potrebo po delovni sili zato, da bi bila sploh mogoča industrializacija), lahko danes ugotovimo, da je to naša prednost pred ženskami v zahodnoevropskih državah. Hkrati je bila država naklonjena permanentnemu izobraževanju, kar je razvidno iz celega kompleksa institucij, ki so omogočale različne vrste izobraževanja (delavske univerze, sindikati, večerne šole). Ves sistem je bil seveda funkcionalno načrtovan, predvsem pa se je dopolnjeval z različnimi ideološkimi pedagoškimi koncepti, kot je bil na primer koncept VRO – vsestransko razvite osebnosti. Toda bil je sistem in treba bi bilo ohraniti tisto, kar je bilo najboljše v njem. Seveda pa ga ne bi bilo treba samo ohraniti, temveč tudi uporabiti in obogatiti.

Kljub pozitivnim vidikom množičnega izobraževanja in tudi zaposlovanja žensk v preteklosti pa se ob natančnejšem premisleku pokaže tudi marsikatera slaba stran. Razlog zaposlovanja očit-

no ni bila večja enakopravnost žensk z moško polovico prebivalstva, temveč omenjena potreba po delovni sili in formalna zavezanost ženski emancipaciji. Posledica, prosim, da mi dovolite te poenostavitve, tega je bila, da je bila v sferi zaposlovanja izvedena enakopravnost, v zasebni sferi pa je položaj ostajal nespremenjen, strogo tradicionalen, patriarhalen in konservativen. Prva, zelo jasna, posledica resničnosti, ki ji skoraj nihče ne ugovarja, je seveda dvojna obremenjenost žensk: obremenjenost z obveznostmi v službi in doma. Na drugi strani pa so posledice tudi veliko globlje: formalna enakopravnost je oblikovala družbeno krinko, ki je onemogočala žensko gibanje, ki bi prinašalo prepotrebne spremembe v vrednote, mišljenje in čutenje družbe, posebej pa še žensk. Spolna delitev dela se je torej v družini še naprej ohranjala, hkrati pa se je tudi podvojila v javni sferi, s čimer so se nekateri poklici povsem feminizirali.

Pojav je seveda precej kompleksen. Najprej prihaja v nasprotje z omenjeno aktivno politiko permanentnega izobraževanja. Opisan položaj povzroča protiučinke, saj preobremenjene ženske niso zmogle še dodatnega bremena permanentnega izobraževanja oziroma so bile njihove notranje aspiracije po dodatnem izobraževanju zaradi obremenjenosti z obveznostmi precej majhne. Eden od rezultatov reproduciranja spolne delitve dela in podvojitve tega vzorca v sferi zaposlovanja je na primer tudi sedanja struktura pozicij, ki kaže, da so na vodilnih mestih predvsem moški. Iz povedanega lahko sklepamo, da se v preteklosti na ženske aktivno spodbujanje permanentnega izobraževanja sploh ni nanašalo, saj so bile te preveč zaposlene z drugimi obveznostmi, povezanimi z materinstvom in družino na splošno.

Seveda moj namen ni kriviti socializma za vse, kar je storil, in za položaj, v katerem trenutno smo, temveč orisati in izostriti razmere, v katerih smo trenutno ženske. Te pa oblikujejo tudi procesi diskontinuitete, ki pomenijo »vnose« sprememb, ki so bodisi izvirne bodisi (in to največkrat) prenesene iz drugih družb – v našem primeru iz zahodnoevropskih. Nove razmere so položaj žensk še zaostrele, če je to sploh še mogoče, saj od njih zahtevajo maksimalno aktivnost v zasebni in javni sferi, hkrati pa so postale zahteve po vedno višji izobrazbi ter permanentnemu izobraževanju večje. To je navsezadnje razvidno tudi iz statistike vpisovanja na šesto in sedmo stopnjo izobraževanja, kamor se vpisuje vedno več mladih. Takoj pa je treba dodati, da tudi ta izobrazba ne zadostuje več – vedno več diplomantov se namreč odloča tudi za podiplomski študij. Tu se ženska polovica prebivalstva spet pojavi v posebnem položaju. Obdobje študija je tudi obdobje, ko se največ žensk odloča za materinstvo (povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka je bila v letu 1993 24,6 let). Materinstvo se tako vedno bolj kaže kot tista »ovira«, ki lahko žensko v njenem poklicnem življenju močno omejuje,

saj že ob vstopu na trg delovne sile težko ugotovi zahtevam, ki jih poklicno delo postavlja, ne meneč se za njene zasebne obveznosti. Posebej poudarjam »materinstvo« in posebej »ovire«. Če govorimo namreč samo o materinstvu, in ne tudi o očetovstvu, potem moramo v moderni družbi to nujno povezati tudi z »ovirami«. Prav bi bilo, da se zamislimo nad temi našimi stereotipnimi koncepti in začnemo poudarjati individualnost pravic in odgovornosti tudi v zvezi s starševstvom. Sicer nam dobri programi in zamisli o rednem izobraževanju, povezani z vseživljenjskim izobraževanjem, nikoli ne bodo dali takšnih rezultatov, kot jih najbrž načrtujemo, temveč nam bodo razlike in nemožnosti samo še povečevali. Pri tem se namreč ujamemo na klasičnem »kavljcu«, govorjenju o izbiri kot najvišji vrednoti in pridobitvi za posameznika, posameznico, s poznavanjem osnov te izbire pa se pokaže, da izbire pravzaprav ni. Govoriti o izbirah, kadar nimamo vsi enakih možnosti, osnov, navsezadnje tudi politične volje družbe in države, je čista ideologija. Med te osnovne možnosti, zahteve spada seveda tudi permanentno izobraževanje, saj brez njega, kot je bilo že rečeno, ne more nihče enakopravno tekmovali z drugimi sodelavkami in sodelavci in velikih besed o prosti izbiri je kaj hitro konec.

Problem seveda ni samo naš, mirno lahko rečemo, da je to problem celega sveta, kar je razvidno tudi iz postavljenih zahtev in ciljev, oblikovanih v dokumentu svetovne konference OZN o ženskah, tako imenovani pekinški platformi. Ta namreč izobraževanju namenja posebno poglavje, v njem pa predvsem zahteva vpeljavo mehanizmov in veliko odgovornost držav, vlad in vseh, ki bodo ženskam omogočali izobraževanje skozi vse življenje in s tem izboljšanje kakovosti njihovega življenja.

Razmere pri nas tudi v tem trenutku niso idealne, zato se tudi pri nas postavljajo zahteve po izboljšanju mehanizmov za izobraževanje skozi vse življenjsko obdobje, za moške in ženske. Spremembe pa se morajo začeti že pri sistemu izobraževanja mladih.

Predvsem je treba zagotoviti enak dostop do izobraževanja, čeprav se zdi, da je pri nas to že zagotovljeno. Tu kaže še enkrat poudariti primer mladih mater, ki bi jim morali omogočiti, da se

enakopravno vključijo v študij ali pa ga uspešno dokončajo. Zagotoviti bi bilo treba tudi spodbujanje žensk, da se odločijo za podiplomski študij, saj je osip žensk zaradi posebne reproduktivne funkcije največji ravno tu.

Ženske z nizko stopnjo izobrazbe bi morale spodbujati, da bi se odločale za nadaljnje šolanje, ker si lahko le po tej poti izboljšajo ali pa sploh zagotovijo neodvisno ekonomsko eksistenco. V tem smislu bi morali narediti tudi več zato, da bi zmanjšali spolno segregacijo poklicev, ki so zgolj transformacija »zaželenih« ženskih vlog v družini – na primer terapevtska, vzgojna vloga (varuške, vzgojiteljice, učiteljice ipd.) in gospodinjska opravila (kuharice, čistilke, frizerke ipd.).

Država bo morala zagotoviti mehanizme neformalnega izobraževanja v obliki raznih tečajev, seminarjev. Ne moremo sicer reči, da teh pri nas primanjkuje, takoj pa lahko dodamo, da so ti po navadi precej dragi in si jih lahko privoščijo le tisti z višjimi osebnimi dohodki. Nimam sicer podatkov in analiz, sem pa skoraj prepričana, da bi se hipoteza, da je v izobraževanju, ki ga plačujejo podjetja, v zadnjem času manj žensk in da je struktura te populacije precej drugačna, kot je bilo to pred leti, potrdila. Manjka nam oblik izobraževanja, ki bi bilo vsaj delno subvencionirano. Na tem mestu velja dodati, da izobraževanje na splošno, sočasno s tem, ko znanje in informacije postajajo najpomembnejši kulturni kapital, postaja stvar ugleda, ki ga je treba plačati. To velja ne le za omenjene tečaje, temveč tudi za dodiplomski in podiplomski študij.

Zelo radi pozabljamo na cel spekter skupin žensk, ki jih označujemo kot marginalne skupine, med njimi so invalidke, begunkke, imigrantke, upokojenke. Tudi tu je marsikaj že storjenega, na primer upokojenke in upokojenci se lahko vključijo v izobraževanje na tretji univerzi, ki je sicer dobro programsko zastavljena, žal pa premalo poznana, predvsem pa geografsko nerazpršena.

Posebna skupina, ki se s problemom brezposelnosti izrazito povečuje, so brezposelne ženske. Ne samo tiste, ki prvič stopajo na trg delovne sile, temveč predvsem tiste, ki so zaposlitev v obdobju tranzicije izgubile. Te bi morali bolj spodbujati k vključevanju v različne izobraževalne programe in jim to tudi omogočiti. Ta skupina je namreč še posebno izpostavljena, saj obstaja nevarnost, da bodo zaradi dolgotrajne brezposelnosti te ženske ostale doma, se prelevile v gospodinje in opustile misel na ponovno zaposlitev.

Verjetno bi primere potrebnih ukrepov glede izobraževanja na splošno, in še posebej andragoškega izobraževanja, še lahko naštevale, kar pa ni moj namen, saj andragoški delavci sami najbolje poznate razmere in možnosti za ukrepanje.

Vera Kozmik
direktorica Urada za žensko politiko

Vloga javnih občil v praksi Borze znanja

Manica Žmauc

Množična občila imajo pri spodbujanju filozofije in prakse vseživljenjskega učenja nedvomno veliko možnosti. Obračajo se na množice, izbirajo med različnimi metodami in oblikami nagovora, učinkovitost njihovega početja pa temelji na pestri paleti različnih vzgibov, zaradi katerih se ljudje odločajo za učenje, od užitka, zadovoljstva, izziva in radovednosti do ambicij, sramu, strahu ali ljubezni.¹

Poročilo Prve svetovne konference o vseživljenjskem učenju je ponovno poudarilo pomen učne motivacije. K spodbujanju učenja je pozvalo vse družbene dejavnike, še zlasti sredstva množičnega obveščanja, ki naj

- širijo vseživljenjsko učenje in vzbujajo željo po znanju,
- podpirajo učni proces tudi z geslom »učenje je zabava«,
- razvijajo območne učne programe na radiu in televiziji,
- razvijajo podpirne lokalne izobraževalne programe.²

Še več, zdi se, da je aparat, ki z obveščanjem o dogajanju dogajanje ustvarja, nadvse primeren za uresničevanje poziva k učenju, ki se naslavlja na svet v celoti in legitimira kot nujnost za preživetje. Seveda lahko v trenutku, ko se gibanje za vseživljenjsko učenje še oblikuje, o učinkovitosti podpore javnih občil le sklepamo.

Pri nas bi splošno gibanje za učenje, h kateremu poziva Svetovna pobuda za vseživljenjsko učenje, le težko prepoznali, tako v naravnosti javnih občil in odzivu laične javnosti kot v prizadevanjih strokovnih institucij. Posplošeno bi lahko dejali, da obstaja vrsta učnih praks in akcij, o katerih javna občila sicer poročajo, toda občasno, na izrecno pobudo izvajalcev in v obliki, ki ne more zapustiti trajnega vtisa. Vzrokov za splošno nezainteresiranost javnih občil in javnosti za učna prizadevanja gotovo ni mogoče pripisati le enim ali drugim, toda zdi se, da jih kaže vseeno prej iskati pri izvajalcih učnih aktivnosti, ki so se, kljub pogosto očitnim in pomembnim uspehom, že vnaprej identificirali ali utrujeno sprijaznili s sindromom slovenske majhnosti in nepomembnosti. Kakorkoli že, verjetno res ni stvarno pričakovati, da se bodo razpršena učna prizadevanja razvila v gibanje za vseživljenjsko učenje zaradi prizadevanja javnih občil. Toda, ob vseh nalogah, s katerimi se srečujemo, ne kaže pozabiti, da pri tem javna občila nedvomno zelo potrebujemo.

V tem smislu se nam zdi utemeljeno predstaviti izkušnje projekta, ki je že po konceptu bistveno odvisen od podpore javnih občil.

Dejavnost Borze znanja

Borza znanja je projekt, ki ga je razvil Andragoški center Republike Slovenije leta 1992 v okviru širšega projekta Središča za pospeševanje samostojnega učenja, namenjenega povezovanju neformalnih oblik učenja in izobraževanja odraslih. Po letu dni

poskusnega delovanja, v katerem so nastala temeljna načela in pravila delovanja, računalniški program, instrumenti za spremljanje povratnih informacij, informativno gradivo in prvi stiki z javnimi občili, se je projekt preselil v Delavsko knjižnico, enoto Knjižnice Otona Župančiča v Ljubljani. Dobri dve leti kasneje sta se ljubljanski Borzi znanja pridružili informacijski središči v Mariboru (v Zavodu za izobraževanje Doba) in Novem mestu (v Razvojno izobraževalnem centru). Vedno večji odziv uporabnikov, pa tudi javnih in zasebnih izobraževalnih institucij in občinskih oblasti, kaže, da se bo projekt uspešno razvijal tudi v drugih slovenskih regijah.

Borza znanja je informacijsko središče, v katerem se zbirajo, urejajo in posredujejo podatki o ljudeh, ki iščejo ali ponujajo različno znanje in informacije. Dejavnost je neprofitna in je namenjena predvsem individualnim uporabnikom, ki v različnih oblikah prostovoljnega in neformalnega združevanja izmenjujejo znanje in informacije, ki prispevajo k njihovi osebni ali poklicni uveljavitvi.

Informacijsko središče opravlja dve temeljni dejavnosti:

1. zbira, ureja in daje podatke o učnih potrebah (povpraševanju in ponudbi znanja in informacij) na podlagi osebne ali telefonske komunikacije z uporabniki storitev Borze znanja;
2. obvešča javnost o aktualnem učnem povpraševanju in ponudbi v različnih javnih občilih.

Projekt upošteva koncepte permanentnega in neformalnega izobraževanja odraslih, strategijo razvoja splošne kulture učenja in izboljšanja kakovosti življenja v učeči se družbi. Nastal je po zgledu ustanove The Learning Exchange, ki se je kot informacijsko-svetovalno središče za pomoč pri oblikovanju neformalnih učnih odnosov razvilo v Chicagu leta 1971.

Idejna naravnost projekta izhaja iz vsakdanje, življenjske prakse, v kateri ljudje nenehno izmenjujejo informacije, znanje, spretnosti in razumevanje, se torej učijo, ne glede na to, ali sam proces izmenjevanja informacij, znanj itd. identificirajo, artikulirajo in definirajo kot učni proces. Gre torej za idejo, ki temelji na tisočletni praksi, ko se je človek nenehno učil, z opazovanjem, s posnemanjem, poskusi in z napakami, s svojimi izkušnjami in z nasveti drugih ljudi. Spontano vsakdanje učenje človeka od človeka se je skozi zgodovino razvilo v vedno bolj organizirane, formalizirane in institucionalizirane oblike prenašanja znanja. Znanje, tako osnovno, socializacijsko, kot specialno, je bilo zaupano nosilec posebnih družbenih vlog, ki so izpolnjevali svoje poslanstvo in prenašali znanje s starejših na mlajše generacije ta-

¹ Vseživljenjsko učenje, Koncept preživetja za 21. stoletje, Zbornik delovnih gradiv, Andragoški center Republike Slovenije, Ljubljana 1995.

² Prav tam.

ko, kot je predpisovala družba, po obsegu in vsebini ter metodi. Družbe so razvile vloge učiteljev in učencev, učenje je dobilo svoj čas, kraj in vsebino. Razvoj institucionalnega izobraževanja je tako precej zmanjšal vrednost spontanega, neformalnega učenja, ki poteka zunaj institucij in formaliziranih učnih odnosov.

Vendar so človekov razvoj spremljale mnoge različne oblike neformalnega učenja, od sproščenega druženja ljudi, pri katerem so izmenjavali svoje izkušnje, do različnih bolj ali manj organiziranih samoiniciativnih interesnih skupin, ki so združevale ljudi s skupnimi interesi v prostem času, poklicnimi, nacionalnimi, političnimi, religioznimi, osebnimi in drugimi interesi. Skratka, ostale so neštete drobne poti, po katerih so ljudje nenehno iskali in delili vse tisto znanje, ki ga potrebujejo, da bi živeli dobro, v sožitju s seboj in z drugimi. V zgodovinskem razvoju so bile te poti različno prepoznane, poimenovane in ovrednotene, toda zato ni so nikakor manj očitne in učinkovite.

Zgodovinsko obdobje, ki je zaradi neuspeha velikih, intencionalnih, organiziranih in institucionaliziranih učnih projektov ponovno odkrilo, da se učimo vsi, vse življenje in povsod, je neformalno učenje ovrednotilo z novo paradigmo in ustreznim pojmovnim, teoretskim ter metodološkim aparatom. Iz takšnih, zgodovinsko nujnih, obenem pa povsem življenjskih pobud so se v svetu razvili projekti, ki so poskušali različno uresničevati strategijo permanentnega izobraževanja in pravico do raznolikih učnih poti.

Vrednost neformalnega učenja je bilo treba ponovno potrditi in javnost seznaniti z možnostmi, ki jih projekti ponujajo, in s konkretnimi oblikami, ki so uporabnikom pri tem na voljo. Razvijanje kulture vseživljenjskega učenja se tako že od začetka srečuje s potrebo po podpori javnih občil, ki vključuje informiranje o učnih oblikah in spodbujanje učne motivacije.

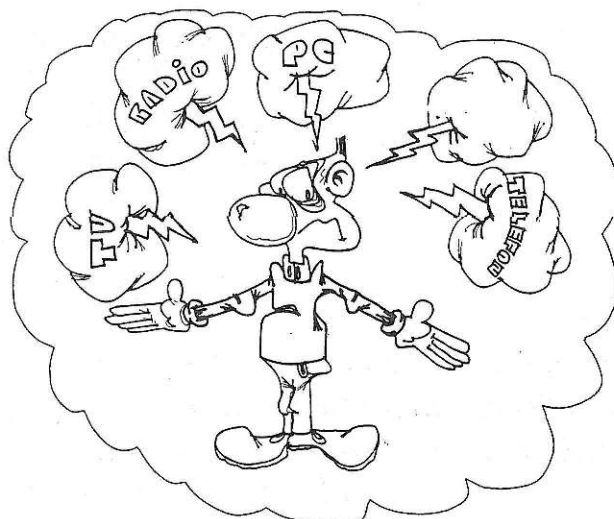
Razvoj Borze znanja kot posebne oblike pomoči pri zadovoljevanju vsakdanjih potreb po informacijah in znanju zahteva v primerjavi z drugimi modeli neformalnega učenja bolj intenzivno in predvsem redno obveščanje. Uspešnost zadovoljevanja učnih potreb pri Borzi znanja je namreč izredno odvisna od števila ljudi, ki so vključeni v izmenjavo znanja in informacij. Sodelovanje z javnimi občili je zato nepogrešljivo in neprecenljivo.

Sodelovanje z javnimi občili

Izkušnje kažejo, da je po treh letih delovanja velik del prebivalstva še vedno nezadostno informiran o obstoju projekta in možnostih, ki jih ta ponuja uporabnikom. Čeprav so za Borzo znanja že slišali, ljudje pogosto še vedno ne vedo natančno, kakšne storitve ponuja. V splošnih informacijah, ki so jim na voljo, ne prepoznajo lastnega interesa oziroma svoje učne možnosti. Tako v zadnjem letu ugotavljamo, da je slovenska javnost z obstojem Borze znanja sicer že precej dobro seznanjena, vendar je njen odziv še večinoma pasiven. V prihodnjih letih bo zato treba v različnih javnih občilih nadaljevati strategijo intenzivnega posredovanja razumljivih informacij o storitvah informacijskih središč.

Obveščenost javnosti je za Borzo znanja pomembna tudi zaradi narave same dejavnosti. Informacijsko središče lahko pomaga povpraševalcu, ki išče informacijo ali znanje, in ponudniku, ki svoje znanje ponuja drugim le, če se s konkretno učno potrebo seznani in se nanjo odzove čim več ljudi. Priprava in dajanje informativnih sporočil tako spada med temeljne redne dejavnosti informacijskega središča.

V ljubljanski Borzi znanja sodelujemo z različnimi javnimi občili. Največ informacij o Borzi znanja je na voljo na teletekstu

Televizije Slovenija, ki objavlja izbor aktualnih ponudb in povpraševanja na več kot šestdeset podstraneh. Taka oblika obveščanja ima veliko prednost, saj je na voljo uporabnikom po vsej Sloveniji, takrat, ko sami izberejo, in tako, kot jim je po volji. V lanskem letu se je skoraj petina novih članov z Borzo znanja seznanilo prav na teletekstu.

Izbor aktualnih učnih potreb v Borzi znanja objavlja tudi različne radijske postaje, predvsem lokalne. Obseg sporočil in način sodelovanja je odvisen od dogovora z uredništvom. Tako na primer radio Poslovni val objavlja izbor aktualnih informacij vsak delavnik zjutraj ob 8. in popoldne ob 17. uri. Za jutranje poročanje pripravimo izbor približno treh aktualnih povpraševanj in treh ponudb, ki jih pošljemo po faksu, preberejo pa jih napovedovalci. Popoldansko poročanje poteka »v živo« in navadno podrobneje predstavi eno zanimivo povpraševanje ali ponudbo. Pri popoldanskem poročanju predstavljamo tudi vse zanimive in posebne dejavnosti na Borzi znanja, kot so na primer srečanja članov Borze znanja, sodelovanje na različnih strokovnih posvetih in konferencah, predstavimo 1500., 2000. itd. člana, organiziramo nagradna vprašanja za poslušalce in podobno. Jutranje poročanje je bolj informativno, popoldanski pogovor v živo pa ima predvsem motivacijsko vlogo. Podatki kažejo, da je informiranje javnosti po radiu učinkovito in uspešno. V lanskem letu se je na radijska sporočila odzvala približno polovica novih članov.

Na Borzi znanja sodelujemo tudi s tiskom. V začetku letošnjega leta smo pridobili k sodelovanju tudi dnevnik Delo, ki je zaradi velike naklade bistveno prispeval k povečanju števila uporabnikov Borze znanja.

Izreden odmev je imelo tudi sodelovanje z lokalnim programom Studio Ludwigana Televizije Slovenija. Odmevni so tudi občasni novinarski prispevki v televizijskih oddajah, časopisih in revijah, ki nastanejo ob posebnih dogodkih in akcijah na Borzi znanja.

Vsa javna občila brezplačno sodelujejo z Borzo znanja. Pomoč temelji na neprofitni naravi naše dejavnosti, za sodelovanje pa se jim oddolžimo z objavo njihove pomoči v informativnih glasilih Borze znanja.

Obveščanje javnosti o storitvah Borze znanja poteka tudi z distribucijo informativnih gradiv. Najširšem delu prebivalstva je namenjena informativna zložanka, v kateri so predstavljene temeljne informacije o dejavnosti, način uporabe storitev, javna občila, ki objavljajo aktualne informacije, in podobno. Za obveščanje izobraževalnih, medijskih, političnih in drugih institucij smo pripravili informativno publikacijo, ki predstavlja razvoj

projekta, podatke o uporabnikih in učnih potrebah, naše sodelavce in načrte. Reklamni lepak opozarja na dejavnost Borze znanja v različnih izobraževalnih ustanovah, zavodih za zaposlovanje, vladnih uradih in na drugih pomembnejših naslovih.

Projekt poskušamo predstaviti tudi domači in tuji strokovni javnosti. Dejavnost predstavljamo na različnih strokovnih posvetih, konferencah, kongresih ipd., z referati, s tiskanimi prispevki in z gradivi AV.

Problemi in načrti

Za uspešen razvoj dejavnosti je treba pritegniti nova javna občila in razviti nove oblike dajanja informacij. Izkušnje kažejo, da so za posredovanje temeljne informacije o dejavnosti Borze znanja primernejši »velika« javna občila, to je večje televizijske, radijske in časopisne ustanove. Za objavljane podrobnejših informacij o aktualnih učnih potrebah je v tovrstnih javnih občilih manj možnosti. V preteklih letih so pripravljenost za takšno sodelovanje pokazala predvsem lokalna javna občila, ki so usmerjena k potrebam lokalnih skupnosti in imajo praviloma manjšo, toda redno publiko. Redno informacijsko dejavnost regionalnih Borz znanja je v prihodnje smiselno usmeriti prav na lokalna javna občila.

Nadaljnji razvoj dejavnosti zahteva vključevanje novih informacijskih javnih občil, med katerimi postaja vedno pomembnejši Internet. Internet kot interaktivno javno občilo ne omogoča uporabniku le, da informacijo prebere, temveč se nanjo tudi neposredno aktivno odzove. Borza znanja bo z Internetom tako pridobila nov komunikacijski kanal, ki bo uporabniku ponujal osnovne podatke o dejavnosti, seznam aktualnih učnih povpraševanj in ponudb ter možnost za posredovanje lastne učne potrebe po elektronski pošti, po kateri bo prejel tudi odgovor. Z Internetom bodo storitve Borze znanja dostopne še več ljudem, projekt pa se bo lahko, kar je zelo pomembno, promoviral tudi v tujini.

Za predstavitev dejavnosti Borze znanje je izredno pomembno tudi neposredno delovno okolje, v katerem je informacijsko središče. Ljubljanska Borza znanja je v splošnoizobraževalni knjižnici in tako pomembno dopolnjuje njeno ponudbo informacij. Po drugi strani pa ima knjižnica na dan več kot šeststo obiskovalcev, ki se pri tem seznanijo tudi z Borzo znanja. Sodelovanje s knjižnico je izredno uspešno in omogoča številne skupne akcije, ki predstavljajo eno in drugo dejavnost. Spodbudno in medijsko privlačno delovno okolje imata tudi regionalni središči v Mariboru in Novem mestu, ki sta v izobraževalnih institucijah. Borza znanja s svojo dejavnostjo dopolnjuje ponudbo formalnih učnih oblik in s tem prispeva k zadovoljevanju različnih učnih potreb. Seveda je za uspešen razvoj informacijskega središča izredno pomembna naklonjenost vodstva in sodelavcev v ustanovi do dejavnosti Borze znanja.

Možnosti za informiranje javnosti in predstavitev projekta je veliko. Na ljubljanski Borzi znanja poskušamo razvijati in ohranjati podobo učinkovitega in prijaznega informacijskega središča, v katerem znamo prisluhniti učnim potrebam ljudi in jim pomagati. Za uspešen nadaljnji razvoj projekta je treba ustvarjati prepoznavno celostno podobo, od grafične opreme informativnih gradiv in učinkovitega gesla (Menjaj znanje, ne sanje!) na eni strani do prijetnega delovnega okolja in dobrih odnosov med sodelavci na drugi strani. Za predstavitev kaže izkoristiti tudi vsakdanje dejavnosti in majhne delovne uspehe, na katere smo ponosni. Tako smo na primer na ljubljanski Borzi znanja v letošnjem letu sami prebarvali delovno okolje, o novi podobi našega prostora pa so z veseljem poročali tudi v obvestilih javnih občil. Izkušnje kažejo, da je treba javnost vztrajno, toda premišljeno in

prijazno nagovarjati. Gotovo pa vsa nadaljnja prizadevanja in uspehi temeljijo na strokovnosti storitev. Z zadovoljstvom ugotavljamo, da se vedno več uporabnikov na Borzo znanja obrača po priporočilu prijateljev in znancev, ki so pohvalili naše delo.

Za uresničitev vseh navedenih dejavnosti so potrebna tudi finančna sredstva, ki jih pri sedanjih politiki financiranja ni mogoče pridobiti iz rednih virov. Ena od rešitev je pridobitev pokroviteljev. V preteklih letih smo se v Borzi znanja obrnili že na nekaj podjetij, ki se na naše pobude niso odzvala. V ljubljanskem informacijskem središču smo letos zaprosili za sodelovanje računalniško podjetje Unistar iz Ljubljane, ki nam je prijazno odstopilo računalniško opremo za novo delovno mesto. Pomagal nam je tudi Color iz Medvod, ki nam je podaril večjo količino barv za polepšanje delovnega prostora in izvedbo likovnih delavnic v knjižnici ter na sejamski prireditvi Dnevi slovenskega izobraževanja.

Temeljni problem, s katerim se srečuje informacijsko središče v Ljubljani, je pomanjkanje novih delovnih moči. Vedno večje število uporabnikov in razvoj mreže regionalnih informacijskih središč postavlja ljubljanski Borzi znanja nove razvojne naloge in povečane delovne zahteve, ki jim je mogoče zadostiti le z več redno zaposlenimi in bistveno večjimi finančnimi sredstvi. Regionalna informacijska središča se bodo uspešno razvijala le s podporo lokalnih oblasti. Izkušnje kažejo, da je takšno sodelovanje ob primernih pobudah in prizadevanjih obetavno in koristno za oba sodelujoča.

K uspešnejši informativni in predstavitveni dejavnosti Borze znanja bi pomembno pripomogla tudi pomoč institucij, ki se strokovno ukvarjajo z informiranjem in marketingom v izobraževanju. In navsezadnje tudi podpora, čeprav bolj organizacijska in moralna kot finančna, drugih izobraževalnih institucij, podobnih projektov in posameznikov, s katerimi bi lažje in učinkoviteje uresničevali nove naloge.

Izkušnje Borze znanja kažejo, da zahteva razvoj tovrstnih (zlasti neprofitnih) projektov predvsem v prvih letih vztrajno in pogosto nadpovprečno prizadevanje, med katerimi je verjetno najpomembnejša motiviranost in podjetnost izvajalcev. Z naklonjenostjo in s podporo vseh, ki jim lahko pri tem pomagajo, bodo prizadevanja za boljše učne in življenjske razmere nedvomno lažje uresničljiva. In morda lahko takšne spodbude in sodelovanje pričakujemo prav v letu vseživljenjskega učenja.

Manica Žmauc

vodja Borze znanja v Delavski knjižnici,
enoti knjižnice Otona Župančiča

Izobraževanje odraslih
in lokalni razvoj

Z vami za razvoj vašega kraja

PRILOGA

Druga Andragoška poletna šola

Nives Ličen

*»Dolžan ni samo, kar velewa mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan.«*

S. Gregorčič

Obseg tega, kar človeštvo zmore, je čedalje večji. Vprašati se moramo o tem, koliko posameznik v množici novosti z različnih področij, ki posegajo v njegovo življenje, zmore, zna, obvlada.

Odnosi med ljudmi postajajo bolj vodoravni, navpičnice hierarhij se sesedajo. Informacije so dostopne le, če jih zna posameznik izrabit. Po znanje ni treba hoditi daleč, znanje pride na dom. Prinašajo ga zgoščenke, ljudje in znanje se srečujejo na medmrežju. Toda, ali lahko to posameznik uporablja?

Znanje si ljudje med seboj izmenjujejo. Vsak zna kaj, česar njegov sosed ne zna, vendar bi mogoče ravno to potreboval. Ljudje se združujejo v skupine in na podlagi skupnostnega izobraževanja iščejo rešitve za probleme v svojem okolju. »Vsaki skupnosti moraš dajati, da lahko prejemaš,« to so bile besede »slovenskega Teiresiasa« E. Bavčarja ob koncu šole.

Državljanost ljudi se ne izkazuje le s članstvom v političnih strankah, z znanjem o delovanju institucij itd. Izkazuje se s sodelovanjem, prispevanjem, z odgovornostjo.

Potrebe ljudi, animacija za izobraževanje in lokalni razvoj

To je bil naslov letošnje Andragoške poletne šole v Ajdovščini, ki jo je že drugi organizirala Katedra za andragogiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Poletna šola je bila namenjena izobraževalcem odraslih, socialnim delavcem, učiteljem, knjižničarjem, članom raznih društev itd., torej vsem, ki menijo, da lahko s skupnostnim izobraževanjem pospešimo razvoj nekega kraja. Vsebinsko se je šola osredotočila na izobraževanje v skupnosti, na skupnostno izobraževanje, tako namreč prevajajo angleški termin community education.

Sintagma skupnostno izobraževanje je pri nas nova, ni pa neznan dejavnost, ki jo pod to oznako najdemo. Iz zgodovine posameznih vasi, mest, župnij itd. odkrijemo tradicijo društev, ki so skrbela za dvig kakovosti življenja v skupnosti. Ljudje so se od nekdaj združevali in reševali svoje probleme. Tudi take kot je napeljava vodovoda v vas. Leta 1907 je na primer v Vipavskem Križu delovalo društvo Vodovod, ki je skrbelo za napeljavo vode iz bližnjega studenca v vas. Družine pa so se srečevale v Društvu družin na Slapu.

Bogata je zgodovina delovanja čitalnic, hranilnic, zavarovalnic, društev za pospeševanje kmetijstva na vasi. Ljudje so se skupaj učili in marsikdaj je bilo župnišče pravo izobraževalno središče, kot je bilo na primer pri Matiji Vrtovcu.

Iz zgodovine bi se kazalo kaj naučiti in nadaljevati tam, kjer se je razvoj mogoče ustavil.

Udeleženci Andragoške poletne šole iz Slovenije in zamejstva ter gostje iz tujine so se pogovarjali in učili o tem, kako približati izobraževalno ponudbo dejanskim potrebam ljudi v kraju, v lokalni skupnosti. Spoznavali so načine prepoznavanja potreb ljudi in njihovih skupnih interesov. Izobraževalci odraslih, ki so odgo-

vorni za uveljavljanje skupnostnega izobraževanja v povezavi z lokalnim razvojem, pomagajo ljudem prepoznati skupne potrebe (na primer ohranjanje kulturne dediščine, skrb za osamljene starejše ljudi ali ureditev igrišča za otroke itd.).

Ljudje se na naslednji stopnji združijo v interesne skupine, postavijo si cilje svojega delovanja in učenja. Ljudje namreč potrebujejo dodatno znanje, vedenje, če želijo uresničiti zastavljene cilje.

Na Andragoški poletni šoli so sodelovali domači strokovnjaki in svetovno znani angleški strokovnjak za izobraževanje v povezavi z lokalnim razvojem prof. dr. Liam Carey.

Marca 1996 je bila v Budimpešti na Unescovem mednarodnem posvetu Andragoška poletna šola izbrana kot model za izpopolnjevanje andragoških strokovnjakov, svoje delo pa je oblikovala v dveh dnevniških blokkih. Dopoldanski del je zajemal teoretične teme. Predavali so: dr. Liam Carey, dr. Ana Krajnc, Jasna Dominko Baloh, dr. Nena Mijoč, Dušana Findeisen, Miran Morano, mag. Ester Možina, Stane Bačar, Jana Bolčina in Evgen Bavčar.

Popoldne je v treh skupinah potekal praktični del programa – delavnice, delo na terenu, razgovori z lokalnimi koordinatorji. Zanimalo nas je, kako ugotavljati potrebe mladih, starejših in manj izobraženih odraslih in kakšne so te potrebe. Celotedensko druženje, obogateno z večernim kulturnim programom, je bilo tudi priložnost za izmenjavo izkušenj in neformalne medsebojne pogovore, saj nam za to velikokrat zmanjkuje časa.

Liam Carey je že prvi dan spregovoril o skupnostnem izobraževanju in lokalnem razvoju na Irskem. Predstavil je Gibanje za razvoj kraja, ki je usmerjeno v dejavnosti, ki jih kraj potrebuje, na primer zaščita kulturne dediščine, gradnja čistilne naprave itd.

Če gledamo na učenje ljudi z vidika lokalnega razvoja, ugotovimo, da je treba nujno tesneje povezati potrebe ljudi in kraja z izobraževanjem. Skupnostno izobraževanje je prav to: namenjeno je ljudem v določenem kraju in izhaja iz njihovih potreb, ne pa iz potreb ljudi iz sosednje vasi in ne iz središča države. Vedno hitreje spremembe prinašajo nove probleme, ki jih mora posameznik in skupnost reševati. Vsak kraj mora najti rešitve, ki mu najbolj ustrezajo. Od zunaj vsiljene rešitve se pogosto ne obnesejo.

Pomembni so majhni koraki, toda takšni, ki vodijo k uspehu, k izboljševanju življenja v skupnosti, k reševanju resničnih problemov.

Z medsebojnim učenjem, s skupnostnim izobraževanjem moramo pripomoči k temu, da ljudje kljub nenehnim spremembam »shodijo v svojem socialnem okolju«, kot je poudarila Ana Krajnc, vodja Andragoške poletne šole.

Učenje je proces, ki ni dokončen. Ljudje morajo imeti možnost, da se izobrazijo, da znajo izrabit okolje in se vsak dan znova iz njega učiti. Človek naj bi se bil sposoben sam izobraževati, ali drugače povedano, z besedami znanega primorskega duhovnika in izobraževalca Matije Vrtovca, ki je dejal, da je treba tako dvigniti duhovno raven, da bo duh znal zaznati tisto, kar bo v praksi koristno.

Izobraževanje odraslih in lokalni razvoj

Ana Krajnc

Ljudje se čedalje bolj zavedajo, da je treba izobraževanje odraslih čimbolj povezati z življenjem, s potrebami ljudi in kraja, kjer živijo. Skupnostno izobraževanje (community education) izhaja iz ljudi in je njim tudi namenjeno.

Izobraževanje odraslih lahko vidimo v luči raznih pojavov, kot so sociokulturna animacija, produktivnost dela, politične spremembe in podobno. Tako lahko gledamo tudi na učenje ljudi, zlasti z vidika lokalnega razvoja, novosti za kraj ali občino. V razvitejših zahodnih demokracijah je bila andragoška praksa preplavljena s tako imenovanim skupnostnim izobraževanjem (community education). Strokovna prizadevanja na tem področju so ostala za nas dolgo neznanka, ker drugačne socialne in politične razmere niso usmerjale naše pozornosti na razvoj kraja ali potrebe ljudi. Večina odločitev je nastajala na vrhu in navadno pri tem niso bile upoštevane dejanske razmere ali volja ljudi.

Spremembe in subsidiarnost oblasti, občina in potrebe ljudi

Čas, v katerem živimo, zaznamujejo velike in nenadne spremembe. Oplazijo vsako socialno skupnost in vsakega človeka. Spremembe nastajajo zaradi prehodnega obdobja in prestrukturiranja gospodarstva iz industrijskega v postindustrijsko. Spremembe globoko posegajo tudi v družbo, družbene odnose in način življenja.

Spremembe porajajo probleme. Mnogi ljudje se, ko sami iščejo rešitve zanje, izgubijo in psihično ter fizično propadajo. Znanost ne daje več dokončnih odgovorov. Oblikuje jih sproti in stare nadomesti z novimi. Ljudje so v veliki negotovosti. Zato eden v drugem iščejo oporo. Zbirajo se v prostovoljnih društvih, raznih uradno ustanovljenih organizacijah in neformalno med prijatelji, znanci ali sorodniki. Vsi se trudijo, da bi dosegli skupni cilj. Življenje nima več jasnih pravil. Tudi med ljudmi so velike razlike. Vsak človek ali kraj si po svoje prizadevata za preživetje.

Ni tako dobre rešitve, ki bi veljala za vse kraje ali občine. Tudi regije dobivajo svojo posebno podobo. V Evropski skupnosti se v zadnjih dveh letih trudijo za to, da prepuščajo odločitve ljudem samim, da se ti odločajo glede na razmere v občini ali regiji. Oblasti v Evropski skupnosti ali državne oblasti naj bi podpirale iskanje pravih rešitev za probleme, dajale oporo, svetovalne službe in koordinacijo med različnimi skupnostmi pa dodatna finančna sredstva. Opisani postopek prenašanja odločitev in oblasti na ljudi same so poimenovali subsidiarnost. Nacionalne vlade ali meddržavna združenja lahko ponudijo le splošne vzorce. Te premalo ustrezajo mogočim rešitvam v določeni občini ali določenem kraju. V Evropi v zadnjih petih letih vedno bolj poudarjajo subsidiarnost.

Država postavlja splošna pravila, zakone, uresničevanje pa prepušča regijam ali občinam in upošteva razlike. Poudarek pri subsidiarnosti ali prenašanju oblasti navzdol, na posamezne kraje

ali občine, je pomemben tudi zato, da bi ljudje našli za njih najboljše (optimalne) mogoče rešitve. To je dobro povzeto v angleškem pregovoru: »Vaša pot je najboljša pot.« (Your way is the best way) – za vas namreč. Od zunaj vsiljene rešitve se pogosto ne obnesejo, ker premalo upoštevajo dejanske zmožnosti in potrebe ljudi ter razmere v kraju.

Ali so ljudje pripravljeni na tako odprto delovanje, pomembne odločitve in prevzemanje lastne odgovornosti? Tudi o tem vprašanju v zadnjih nekaj letih na raznih evropskih konferencah veliko razpravljajo. Primanjkljaj v usposobljenosti ljudi se najbolj kaže v srednje- in vzhodnoevropskih deželah, torej v nekdanjih socialističnih državah. Demokratizacija in prebujanje lokalne iniciative ter neposrednega odločanja ljudi sta bila drugod v Evropi že prej povezana z razvojem »skupnostnega izobraževanja« (community education) in demokratizacijo družb v zadnjih dvajsetih letih. Kljub temu pa na osnovi mednarodne raziskave Eurodelphi ugotavljamo, da razlike med različnimi deli v Evropi glede problemov ljudi, njihovih potreb in iskanja znanja niso tako velike, kot bi pričakovali. Vse družbe so izpostavljene nekaterim splošnim razvojnim težnjam, ki se neizogibno izražajo tudi v usodi posameznih ljudi in krajev (Eurodelphi, 1995).

Slovenija je bila zaznamovana s centralizacijo družbenega, političnega in ekonomskega življenja, ki se nadaljuje tudi v novi državi. Centralizacija je ena največjih ovir nadaljnjega razvoja. Ukrepi za subsidiarnost niso bili upoštevani niti v novi zakonodaji o občinah in lokalnih skupnostih. Razmerja ostajajo podobna kot v prejšnjem režimu. Za prenašanje oblasti navzdol, na občine in ljudi, morajo dozoreti politični model in ljudje sami. V prehodnem obdobju se čutijo ogroženi vlada in vodilni v podjetjih ter drugih ustanovah, zato poskušajo sami prevzeti oblast in še bolj ukrepati po svoje. Ljudje ohranjajo stare navade, čakajo na rešitve od zgoraj in so večinoma pasivni. Prej posežejo po samouničenju ali se zatečejo v bolezen, kot da bi posegli aktivno v svoje okolje in poskušali kaj napraviti. Kako bi se sicer moglo zgoditi, da trenutno odloča o uporabi sredstev na posameznem področju (šolstvo, zdravstvo, uprava, kultura itd.) za vseh 145 novih občin v Sloveniji ena sama oseba, to je resorni minister. Nobenih dejanskih možnosti ni, da bi lahko imel minister, kadar odloča, v glavi predstavo in podatke o posebnostih v vseh 145 različnih občinah Slovenije. Kaj bodo delali s skromnimi sredstvi, namenjenimi šolstvu, ne odloča občina in ljudje, ki živijo v kraju, temveč osrednja vlada. Zato obstaja nevarnost, da se bodo tudi ta skromna sredstva porabila za nepravilne odločitve, vlaganja, projekte oziroma porazgubila za nepravilno porabo. Centralistično vodene zadeve nujno vodijo v izgube, ker se ne prilagajajo potrebam krajev in ljudi. Zato se lahko opravičeno vprašamo, zakaj smo delili Slovenijo v tako veliko število novih občin, če

Ljudje nimajo možnosti, da bi sami odločali o rešitvah in načrtovali prihodnost v povezavi z državo.

Drug primer izrazite centralizacije, ki kaže na razmere v preteklih obdobjih pri nas, je izobrazbena struktura prebivalstva po popisu iz leta 1991. Podatki kažejo, da je večina slovenskega izobraženstva strnjena v občini Ljubljana Center (visoko izobrazbo ima 32 odstotkov ljudi). Ta odstotek se hitro zmanjšuje že v drugih delih mesta Ljubljane (10–13 odstotkov ljudi z visoko izobrazbo) in naglo upada na podeželju v drugih občinah (0,5–6 odstotkov ljudi z visoko izobrazbo) (Krajnc, 1993).

Zaradi prevelike zgoščenosti na premajhnem geografskem prostoru že tako majhen sloj izobraženih še manj vpliva na dogajanja in razmere v Sloveniji. Obstaja bolj kot izolirana skupina, zaprta v svoj svet, ki živi po svojih merilih, drugačnih od meril preostalega prebivalstva. Osamljeni izobraženci v drugih občinah se pogosto brezuspešno borijo za razvoj in reševanje problemov, ker v svojem okolju ne najdejo razumevanja, opore in imajo premalo sogovornikov. Izboljšanje izobrazbene strukture, šolska mreža in prost dostop do izobraževanja in študija za vse mlade bi pomembno izboljšali položaj in ustvarili dejanske razmere za demokratizacijo družbe. Glede na vpisane študente postaja ljubljanska univerza čedalje bolj območna univerza za Ljubljano in okolico. Enako velja za mariborsko univerzo. V drugih delih Slovenije je dostop do izobraževanja še vedno močno oviran.

Ne glede na to, ali so se procesi demokratizacije že začeli in ali so razmere za njo dozorele, država prepušča vedno več problemov ljudem samim, da jih rešujejo. Zaposlovanje se spreminja v samozaposlovanje, namesto razpisa in iskanja delavca se mora delavec ponuditi sam na tržišču delovne sile, namesto splošnega zdravstvenega varstva morajo ljudje poiskati rešitev za svoje zdravstvene težave v zasebnih ambulantah, lekarnah ali pri padarjih. Zelo iznajdljivi morajo biti tudi starši, da olajšajo svojim otrokom vstop v življenje. Probleme, ki jih država prenaša na ljudi, morajo ti vedno bolj reševati sami z medsebojno pomočjo in iskati rešitve zase v prostovoljnih društvih ali skupinah za samopomoč. Veliki sistemi, kot so velika podjetja, zdravstvo, pokojninski sistem, propadajo, ker so premalo prilagodljivi in ne morejo več ponuditi tistega, kar so ljudem omogočali. Za zadovoljevanje svojih potreb se bodo z medsebojno pomočjo in z ukrepi, ki so za njih mogoči, ljudje lažje znašli v manjših skupinah.

Rešitve so v samozadostnosti ljudi, kraja in občine

Samozadostnost dosegajo ljudje z aktivnim pristopom k življenju in urejanju razmer, kadar ne čakajo več pasivno na rešitve od zgoraj. Razmerja med državo, občino in posameznikom se v postindustrijski družbi bistveno spremenijo. Samozadostnost ljudi ali občine utrdi nova razmerja in povzroči, da postane življenje obvladljivo. Delitev vlog med državo, občino, ustanovo (šola, podjetje, zdravstveni dom) doseže novo ravnotežje, kadar so ljudje usposobljeni in imajo dovolj znanja, da rešujejo svoje probleme in prevzamejo del odgovornosti za preživetje. Dokler na vlado, občino, ustanovo s svojimi problemi pritiska množica nesamostojnih, nesamozadostnih ljudi – odvisnežev, tudi politiki in vodilni ne morejo prevzeti in razviti svoje nove socialne vloge. Ta je predvsem v koordinaciji, projekciji prihodnosti in integraciji posameznih okolij, obvladovanju splošnih razvojnih teženj, povezovanju celote in uravnavanju mednarodnega sodelovanja na svetovni ravni. Subsidiarnost in izobraževanje ter usposabljanje

nje ljudi za samozadostnost in aktivno delovanje je nujen proces nadaljnjega razvoja.

Posamezna občina ali vlada lahko proces razvijanja človeških virov v nekem kraju prestavlja na poznejše datume, se izogiba izdatkom za izobraževanje ljudi, ne more pa se mu odreči. Šele razvita in danes potrebna samozadostnost ljudi, kraja, občine je podlaga za vitalno delovanje vladnih resorjev, vodstva podjetij v zdravstvenem sistemu in vodilnih struktur na raznih področjih. V Sloveniji je bilo po raziskavi Andragoškega centra Slovenije le 17 odstotkov občin, ki so razmišljale ali pripravljale načrt za izobraževanje in usposabljanje svojega prebivalstva (Drofenik, 1993).

S prehodom iz industrijske civilizacije v civilizacijo postindustrijske družbe se, poleg proizvodnje, tehnologije in znanosti, spreminjajo tudi psihološke značilnosti ljudi, socialni odnosi in vzgoja. Od človeka »odvisneža« prehajamo postopoma k avtonomnemu, samostojno delujočemu človeku, od pasivnega k aktivnemu, od nevednega k razgledanemu, od človeka, nesposobnega tveganja, k človeku, ki sprejema velika tveganja, od egocentrika k navzven, v družbo, odprtemu človeku (Knowles, 1992).

Razvitejši človek se lažje prilagaja spremembam. Znajde se tudi v novih okoliščinah in na novo postane neodvisen. Samozadostnost posameznega človeka je lahko v tem, da sam pokriva svoje osnovne življenjske stroške, plačuje svoje račune, se znajde v okolju in se nanj ustrezno odziva, oblikuje odnose z drugimi ljudmi, si postavlja nove cilje, skrbi za svoje zdravje, obvlada dom in družino ter živi v osebni ravnotežju. Samozadostnost osebe se kaže tudi v tem, da zna preživeti in poskrbeti za svojo socialno varnost, čeprav ni v službi. Svoj čas zna sam razporediti za razna opravila in načrtno. Sam zapolni svoje življenje in si oblikuje ritem smiselnih opravil tudi med brezposelnostjo. Ne deluje samo po starih, utečenih vzorcih vedenja, v katere ga je življenje nekoč prisililo, kot so na primer ponavljajoče se zgodnje vstajanje, vožnja na delo, osemurni delovni čas, podrejanje, prehrana in počitek itd., temveč oblikuje svoje življenje na novo. Sodobni človek si mora sam postavljati svoje cilje na osnovi okoliščin, lastnih želja in življenjskih razmer ter v skladu z njimi. Tudi zato potrebuje veliko razvitih sposobnosti in znanja. Politiki zaman zavajajo svet z obljubami, da bodo zagotovili nova delovna mesta, in lažne so sanje delavcev, da se bodo nekoč spet vrnili na delo v tovarne. Sprejeti moramo resničnost in dejansko stanje, ki napovedujeta, da bo vedno več brezposelnih ljudi, vendar bodo imeli polne roke dela, ker bodo imeli veliko opraviti že sami s seboj in svojimi bližnjimi. Le manjši odstotek ljudi bo v prihodnje še »hodil v službo« v nekdanjem pomenu besede. Veliko bo občasnih del, medsebojne pomoči in storitev. Strokovnjaki že uvajajo pojem »družbene plače«, ker bo ljudi za storitve, ki jih napravijo za druge, država tudi redno denarno nagrajevala (Frankl, 1992).

Ljudje niso več množično zaposleni, velike ustanove in tovarne najhitreje propadejo. Preživijo le manjše. Množično zaposlovanje v velikih podjetjih, kot je bilo med razcvetom industrije (tudi do 120.000 zaposlenih v enem podjetju), ni več mogoče, ker med drugim velika podjetja niso dovolj prožna, prepočasni se prilagajajo spremembam, zato propadejo. Prav tako kot so nekdanj množično sprejemala delavce, jih sedaj tudi množično odpuščajo. Od množično odpuščenih delavcev pa se mora znajti vsak drugače. Nekako se rešujejo s povsem novim delom, preživetje si začasno zagotovijo z dohodkom zakonca, s pokojnino starih staršev, pomočjo dobrih prijateljev, s katerimi začnejo opravljati določeno dejavnost, z delom pri svojih otrocih, ki imajo obrt, itd.

Usode ljudi postajajo raznolike in zelo osebne. Ker ni množičnih rešitev, se te ne morejo urejati za vse enako, od zgoraj, v ime-

nu države, direktorja ali ravnatelja. Odgovornost se prenese na individualno raven. Vsak človek mora biti sposoben samostojno delovati, sam odločati in tudi sam takoj ukrepati, zato je potrebno predvsem dvoje: izobražen in sposoben posameznik ter odprti, demokratični in urejeni družbeni odnosi. Trstenjak meni, da je ustvarjalnost človeka »dialog z družbo« (Trstenjak, 1981).

Izobraževanje odraslih in neizogiben razvoj »človeških virov«

Samozadostni, iznajdljivi postanejo najtežje, hkrati pa se tudi najtežje prilagodijo novemu delu in obvladajo svoj nov socialni položaj, nizko izobraženi ljudje, z osnovno šolo in manj ali ozko usposobljeni v poklicni šoli. Pri večletnem, večinoma fizičnem, delu so pri njih zamrle še tiste sposobnosti, ki so jih nekoč imeli. Njihovo znanje pa je načelo pozabljenje. Ta sloj prebivalstva označujemo kot funkcionalno nepismene.

Njihove spretnosti v sporazumevanju so sorazmerno majhne in nerazvite. Ne razumejo vsega, kar slišijo, ne poznajo izrazov, ki jih uporabljajo drugi, ne vedo pomena mnogih besed. Tudi sami se težje izražajo, namesto besede uporabijo »ta«, »tisti«, »oni«, zato jih tudi drugi težje razumejo. Branje se jim zdi zelo težko, vso pozornost posvetijo temu, da kolikor toliko tekoče berejo po vrsticah, čeprav pri tem ne morejo razumeti smisla in vsebine prebranega. Najtežje jim je, če morajo nekaj napisati sami. Njihova pisna sporočila so pomanjkljiva, brez nekaterih bistvenih podatkov ali pa celo nerazumljiva. Ker niso dovolj razgledani, bi težko našli zase ali za druge ljudi nove rešitve, čeprav bi bili življenjsko ogroženi. Na tako nizki stopnji osebnega razvoja in izobraženosti so prisiljeni na življenje odvisneža in se z novimi potrebami razvoja ne morejo spoprijeti.

Funkcionalno nepismeni so jasno določena dela, ozke naloge (in pod dobrim vodstvom) nekoč dobro opravljali, po ustaljenih vzorcih, dokler so ti še veljali. Zaradi brezposelnosti so ostali brez dela, spremembe pa so uničile tudi ustaljeni ritem domačega življenja. Sedaj se morajo znajti na novo. Ali so tega sposobni?

Ena osnovnih nalog vsake občine in izobraževalne ustanove, ki zadovoljuje potrebe po znanju v določenem kraju (ljudska univerza, zavod za izobraževanje odraslih, izobraževalno središče, kulturno-izobraževalno društvo), je, da odpravijo funkcionalno nepismenost prebivalstva. Strokovnjaki so ugotavljali, da je začetna (šolska) usposobljenost ljudi primerna za vstop v življenje, če dokončajo štiriletno srednjo šolo s širokim in z zahtevnim programom. Zato države v Evropski skupnosti celo s posebnim zakonom prepovedujejo, da bi se mladi zaposlovali pred dopolnjenim 18. letom. Štiriletna srednja šola je obvezna za vsakega človeka. Na to raven usposobljenosti je treba izobraziti tudi druge odrasle prebivalce, ki nekoč niso imeli takih možnosti za svoje izobraževanje.

Prehod od funkcionalne nepismenosti k funkcionalni pismenosti zahteva boljšo poučenost in razgledanost osebe, spretnost izražanja in razumevanja (komunikacijske spretnosti), razvite miselne sposobnosti in določene osebnostne lastnosti (samozavest, prodornost, kritičnost, kooperativnost, ustvarjalnost, samoiniciativnost itd.). Pomembna sposobnost za današnjega človeka je sposobnost za nadaljnje učenje. Naj se še tako izobražuje, nikoli ne zna dovolj, ker se mu zaradi sprememb stvarnost neprestano izmika. Trenutno pravilne rešitve čez čas niso več ustrezne in iskati mora nove.

Kraj z visokim odstotkom funkcionalno nepismenih ljudi (to so zlasti industrijski kraji) težko premaguje probleme prehoda in prestrukturiranja gospodarstva. Če industrija izloča ljudi, je to

zanjo dober znak razvoja. Vendar je večina brezposelnih premalo usposobljenih in so funkcionalno nepismeni, zato se s svojimi problemi ne morejo samostojno spopasti. Od industrijskega delavca do samostojnega obrtnika je dolga pot. Tudi storitvene dejavnosti, pomoč ljudem, delo v trgovini in drugih sektorjih, ki se danes hitro razvijajo, zahteva od ljudi mnogo znanja in nove lastnosti.

Industrijsko razvite dežele imajo po ocenah OECD približno 20 odstotkov funkcionalno nepismenega prebivalstva. Te večinoma prištevajo med »trajno brezposelne« osebe. Pri nas je po ocenah na osnovi štetja 1991 od 45 do 60 odstotkov funkcionalno nepismenega prebivalstva. Očitno je, da je vsako nadaljnje načrtovanje družbenega razvoja, bodisi v Sloveniji bodisi v posameznih občinah, predvsem odvisno od izobraževanja odraslih, povečevanja stopnje izobraženosti prebivalstva in odpravljanja funkcionalne nepismenosti. Podatki so dovolj zgovorni, da nadaljnje prepričevanje vodilnih v občinah ali izobraževalcev in andragogov ni potrebno.

Samozadostnost občine je odvisna od stopnje razvitosti ljudi. Občina si lahko zastavi samo take cilje, za kakršne ima na voljo ljudi. Merila razvoja niso več v surovinah in opremi, temveč v ljudeh in energiji. Načrti, ki ne upoštevajo stanja prebivalstva v določenem kraju ali določeni državi, so le gole sanje, ki se ne bodo nikoli uresničile.

Razprave o razvoju človeških virov in spodbujanju razvoja morebitnih sposobnosti ljudi so se začele v industriji. V podjetjih so se zlasti trudili za usposabljanje vodilnih ljudi in strokovnjakov, ker so bili ostali predvsem fizični delavci. Če jim delavci niso ustrezali, so jih lahko odpustili in zamenjali z novimi. Sedaj, ko podjetja ne potrebujejo več fizične delovne sile (ali pa zelo malo), delavce odpuščajo. Skrb zanje morata prevzeti država in občina s svojim načrtnim delovanjem. Danes je v Sloveniji še vedno v modi usposabljanje menedžerjev, ker mnogi verjamejo, da bodo s tem »rešili svet«. Dejansko pa se v sodobnih razmerjih menedžersko znanje vpleta v usposobljenost vsakega človeka. Tudi brezposeln delavec mora postati še posebno dober in spreten menedžer, da primerno usklajuje in izkoristi možnosti okolja za svoje preživetje. Menedžerji in strokovnjaki ostajajo še edini zaposleni v podjetjih, kadar delavce nadomesti elektronska tehnologija. Koga bodo torej vodili menedžerji? Ali če poenostavljeno parafraziramo: menedžer se bo moral naučiti delati in delavce voditi in upravljati. Splet sposobnosti in znanja ene in druge skupine se približujeta in tudi delitev na hierarhična delovna mesta ni več trdna.

Nekatere občine še ne vidijo nujnosti sprememb in razvoja potreb po usposabljanju prebivalstva za samozadostnost, ker so ljudje še vedno zaposleni v podjetjih. Z nekdanjim številom zaposlenih pa podjetja nazadujejo, njihovi proizvodi imajo daleč previsoko ceno. Taka podjetja lahko še naprej proizvajajo, vendar svojih izdelkov ne morejo več prodati na trgu. Nacionalni trgi so večinoma propadli in ne obstajajo več. Konkurenca na svetovnem trgu je neizprosna, čedalje bolj znižuje cene in izkoristi vse najboljše mogoče dejavnike, ki vplivajo na padanje cen. Zato so podjetja z velikim številom zaposlenih obsojena na propad. Ker ne odpuščajo delavcev, samo podaljšujejo svojo agonijo. Pri sodobni tehnologiji ni več problem proizvodnja, temveč prodaja. Temu pritisku so izpostavljena tudi vsa naša podjetja. Občine bi morale s svojo politiko socialnega in ekonomskega razvoja celo pospeševati odhod zaposlenih iz industrije in spodbujati zaposlovanje prebivalstva v terciarnem sektorju storitvenih dejavnosti (Toffler, 1992).

Podjetje ne more odgovarjati, kam bodo ljudje odšli, potem ko so odpušteni. O načinu preživetja prebivalstva naj bi odločala

občina. Občina brezposelnih nima kam oddati naprej. Spoprijetma se s problemi svojega prebivalstva. Ljudje dlje od svojega doma ne morejo oditi, zlasti še, kadar so v tiski. Zaradi brezposelnosti in omejenih možnosti za preživetje se še bolj navežejo na domače okolje. Občine morajo reševati probleme svojih ljudi.

Strateški načrt razvoja občine in prioriteta ciljev narekujeja, da v določenem kraju:

- spoznamo značilnosti, posebnosti in strukturo ljudi, kvaliteto prebivalstva;

- na tej podlagi pa ustrezno načrtujemo razvoj človeških virov.

Vsak drug načrt bi padel v vodo, če nimamo na voljo pravih ljudi. Na sedanji stopnji razvoja nas ne more več reševati le peščica izobražencev. Za kakšne rešitve se bodo v občini odločili, je odvisno od stanja prebivalstva, od usposobljenosti večine ljudi. Od njih je odvisno, s čim se bodo ukvarjali in v kakšnih razmerjih se bodo razvijali posamezni ekonomski sektorji, kot so kmetijstvo, industrija, storitvene dejavnosti, znanost, tehnologija. Večina držav si prizadeva za razvoj ljudi in za to, da bi uvajali glede na znanje zahtevne panoge in opuščali prejšnje energetske prezahtevne in nedobičkonosne panoge, kot je na primer težka industrija in podobno.

Načrti za prestrukturiranje gospodarstva so predvsem odvisni od razvitosti kulture, šolskega sistema, izobraževanja odraslih in zdravstva. Prestrukturiranje gospodarstva in razvoj je odvisen od vsega tistega, kar vpliva na inovativnost in ustvarjalnost ljudi.

Združeni narodi so v posebni raziskavi ocenjevali vitalnost posameznih držav. Niso več upoštevali surovinskih virov, strojne opreme in kapitala, temveč so upoštevali predvsem kvaliteto prebivalstva, kamor spada: analfabetska pismenost, povprečno število let šolanja na prebivalca, umrljivost dojenčkov, pričakovana življenjska starost in razmerje prebivalstva, zajetega v izobraževanje odraslih. Po teh merilih je Slovenija v primerjavi z drugimi državami v spodnjem delu srednje razvitih držav. Tam, kjer je njeno prebivalstvo, pa je tudi slovensko gospodarstvo – v spodnjem sloju ekonomsko srednje razvitih držav ali tik ob nerazvitih.

dr. Ana Krajnc

profesorica na Filozofski fakulteti in vodja Katedre za andragogiko

Literatura

- Beck, Ulrich: *The Risk Society*, SAGE, London 1992.
- Boyd, R. D., Apps, J. W. etc: *Redefining the Discipline of Adult Education*, Jossey Bass Publishers, London 1980.
- Brookfield, S.: *Learning Democracy: Edvard Lindeman on Adult Education and Social Change*, Croom Helm, London 1987.
- Club of Rome (J. W. Botkin, M. Elmandjura, M. Malitza): *No limits to learning: bridging the human gap*, Pergamon Press, Oxford, England 1979.
- Dewe, B., Frank, G., Huge, W.: *Theorien der Erwachsenenbildung*, Max Hueber, München 1988.
- Donald, N. M.: *The unprepared society: Planning for a precarious future*, Basic Book, New York 1968.
- Faber, Werner: *Personlichkeitsbildung und Handlungsfähigkeit*, Nektar Verlag, Schwenningen 1995.
- Frese, H.: *Erwachsenenbildung eine Praxistheorie*, Lambertus Verlag 1976.
- Gronholm, C.: *Adult Education – Passionate Learning*, Fonda Publishing, Ekenas 1995.
- Harrington, F. H.: *The Future of Adult Education*, Jossey Bass Publishers, London 1979.
- Hesburgh, T. M., Miller, P. A., Wharton, C. R.: *Patterns for Lifelong Learning*, Jossey Bass Publisher, London 1973.
- Hobsbaum, Eric: *Age of Extremes – Short 20th Century 1945–1991*, Abacus, London 1994.
- Houle, C. O.: *The Design of Education*, Jossey Bass Publishers, London 1976.
- Jarvis, P.: *Twentieth Century Thinkers in Adult Education*, Routledge, London 1991.
- Jelenc, Z., Krajnc, A., Svetina, M.: *Rethinking Adult Education for Development*, Andragoški center Slovenije (Slovene Adult Education Centre), Ljubljana 1993.
- Knoll, H. J.: *Erwachsenenbildung vor der 3. Industriellen Revolution*, Expert Verlag, Ehningen bei Boblingen 1988.
- Knowles, M.: *The Modern Practice of Adult Education – From Pedagogy to Andragogy*, Follet Publishing Comp., Chicago 1980.
- Lenz, W.: *Emanzipatorische Erwachsenenbildung*, Profil Verlag, München 1989.
- Longworth, N., Davies, W. K.: *Lifelong Learning*, Kogan Page Limited, London 1996.
- New Media for Workers Education and Training, ILO, Labour Education No 3-4, Geneva 1995.
- Paterson, R. W. K.: *Values, Education and the Adult*, Routledge Kegan Paul, London 1979.
- Rauch, D. D.: *Priorities in Adult Education*, The MacMillan Company, New York 1972.
- Schlutz, E.: *Krise der Arbeitsgesellschaft – Zukunft der Weiterbildung*, Verlag Moritz Diesterweg, Frankfurt 1985.
- Siebert, H.: *Theorien für die Bildung Praxis*, Klinkhardt Verlag, Bad Heilbrunn 1993.
- Toffler, A.: *Future Shock*, Bantam Books, New York 1992.
- Uhle, R.: *Bildung in moderne Theorien*, Deutscher Studien Verlag, Weinheim 1993.
- Trstenjak, A.: *Psihologija ustvarjalnosti*, Slovenska matica, Ljubljana 1981.
- Toivaiainen, T.: *The Early Contribution of Adult Education to the European Unification Process*, University of Helsinki, Department of Education, Helsinki 1995.
- Zimmermann, H.: *Kulturen des Lernens*, Talheimer Verlag, Talheim 1995.

O skupnostnem izobraževanju in razvoju kraja

Dušana Findeisen

»Skupnost je vse tisto, kar ljudi povezuje, in ne tisto, kar dela posameznike različne.«

Skupnostno izobraževanje znova pridobiva vrednost. Pa ne le zato, ker mnoge države ne vedo več, kako s sedanjimi institucijami zadovoljiti mnoge nezadovoljene potrebe ljudi. Najverjetneje je skupnostno izobraževanje del nezadržne demokratizacije, ki jo doživlja svet. Odnosi med ljudmi postajajo bolj horizontalni, manj hierarhični. Ljudje se povezujejo med seboj in izmenjujejo znanje. Po znanje ne hodimo več toliko na mesta, kjer lahko znanje dobimo: v knjižnice, laboratorije, na univerzo. Znanje potuje k nam. Prinašajo ga CD-ROM-i, Internet, s katerim se povezujejo z ljudmi. Na Internetu se srečujejo ljudje in posamezna področja. Podobno pa s skupnostnim izobraževanjem ljudje najdemo rešitve za svoje probleme tam, kjer živimo. O njih ne odloča oddaljena oblast. Odločamo sami.

»Vsaka koncentracija denarja ali znanja pomeni, da je v ozadju lastnik.«¹ S sodobnimi multimedijskimi sredstvi lastnika ni in v tem je prava demokratizacija. Tudi v skupnostnem izobraževanju lastnika znanja ni, saj dajemo znanje drugim ljudem. Ne gre le za to, da si izmenjujemo znanje. Spreminjamo ga v skupno delo, ki naj bi izboljšalo naše življenje, rešilo nekatere od naših skupnih problemov, zadovoljilo naše interese in potrebe in prispevalo k razvoju naše skupnosti ali našega kraja.

Spremembe okrog nas ali nova vloga dela

Skozi zgodovino se vloga dela spreminja. Delo je bilo dolgo sramotno, v dvajsetem stoletju pa je iznenada postalo utelešenje normalnosti. Imeti delo je z moralnega gledišča pomenilo, in še danes pomeni, imeti družbeno dostojanstvo ali kot pravimo socialni status. Že več kot petdeset let je tako življenjski cikel moških in žensk naravnano po delu oziroma službi. Nekdanji brezdelneži so izginili, pa naj so to bili brezdelneži z dna družbene lestvice, kot so potepuhi, berači, ali pa bogataši in rentniki z njenega vrha.

Delo je imelo še prav poseben pomen v nekdanjih socialističnih državah. »Delu čast in oblast« smo prebirali parole, napisane po stenah. Vseživljenjsko izobraževanje smo dojeli kot »izobraževanje ob delu«. Na cesti smo se pozdravljali: »Kje pa si zdaj?« »Kje« je pomenilo, v kateri ustanovi ali katerem podjetju. Da bi dobili službo, smo šli študirat na fakulteto, o ustvarjanju družine pa smo razmišljali šele takrat, ko smo se prvič zaposlili za nedoločen čas. Od plače smo odvajali razne zavarovalnine, da bi bili zavarovani, če bi postali invalidni ali imeli nesrečo. Višina plač je narekovala višino naše pokojnine. Država je v našem imenu razporejala sredstva med aktivnimi in neaktivnimi generacijami. In vse je nekako šlo.

Model v krizi

In vendar! Ta družbeni model je danes v krizi. Internacionalizacija in terciarizacija gospodarstva v državi zmanjšujeta možno-

¹ Francoski filozof Michel Serre o tem razmišlja v reviji Telerama.

sti, ki smo jih imeli prej. Čim manj je dejansko pobranih davkov, tem manj lahko država vpliva na višino obrestnih mer, manj lahko stori v zvezi s socialnim varstvom. Naenkrat postaja vključitev v družbo na podlagi službe vprašljiva. To seveda ne pomeni, da bodo službe kar izginile. Še zmeraj bodo ostale pomemben nosilec družbene samopodobe posameznika, vendar še zdaleč ne tako pomemben kot nekoč.

Čas je, da pogledamo spremembam v oči. Mnogi si še dandanes želijo službe s polnim delovnim časom in za nedoločen čas. Takšne želje so sicer upravičene, pa vendar! Politiki so si večinoma prizadevali, da bi za to, da bi ljudje imeli službe, naredili nemogoče. Dolga leta ohranjamo pri življenju železarne, ki goltajo denar, obutveno industrijo, ki še zmeraj ni uspela spremeniti svojih proizvodnih postopkov v skupinsko delo, niti svojih proizvodov prilagoditi drugačnemu okusu, mi pa podpiramo in plačujemo njene izgube. In vendar, kakšen rezultat prinaša takšna politika, ki obrača pogled v prihodnost, oči pa so ji pripete na preteklost? Tako le potrjuje današnji negotov položaj zaposlitve. Če smo pošteni in etični, moramo ugotoviti, da številni ukrepi za ohranjanje delovnih mest niso preprečili niti nezaposlenosti niti nedejavnosti množic. V Sloveniji imamo samo upokoјencev 453.000 in več kot 100.000 nezaposlenih. Tem se pridružujejo še mladi, ki iščejo prvo delovno mesto. Mnogi ljudje, tudi tisti z znanjem, ki ga tako primanjkuje, so predčasno upokoјeni.

Kriza zahteva novo razmerje med državo in civilnim sektorjem

V Sloveniji in drugih postsocialističnih državah se vloge javnega, zasebnega, in še posebej civilnega, sektorja oblikujejo na novo. Zdaj je nedvomno čas, da dosežemo primerno razmerje med državo in civilnim sektorjem. Čas je, da se opremo na smiselne lokalne rešitve in jih ne podrejamu logiki državne politike. Zaradi povezave med državnimi ukrepi in socialnovarstvenimi ukrepi v zvezi z delovnimi mesti se je povečala množica statusov nezaposlenih ali vmesnih statusov, ki nihajo med delom (javnim delom) in socialno pomočjo. Osnovno varnost naj bi zagotovilo nadomestilo za nezaposlenost. Zahodnoevropske države, ki svojo krizo nezaposlenosti prebivalstva doživljajo še težje, so uvedle mnoge polovične oblike zaposlovanja, namenjenega predvsem ranljivim socialnim skupinam, kot so ženske in mladi. Te polovične rešitve naj bi jim pomagale najti pot k stalni zaposlitvi. Sem spadajo solidarnostne službe, ki spominjajo na naša javna dela, ki naj bi tem ljudem odprle pot v podjetja. Navadno pa se to ne zgodi. Enako velja za pripravništvo. Pripravnik svoje obdobje pripravništva konča in takrat njegov delodajalec zaposli novega pripravnika, in tako gre v nedogled. Pri tem se pojavljajo tudi druge oblike subvencioniranih delovnih pogodb. Kakšna pa je psihološka škoda, ki tako nastane pri mladih ljudeh, pa ne vemo prav natančno.

Vse te »rešitve« država uporablja, čakajoč na povratek gospo-

darske rasti, ki naj bi ustvarila delovna mesta. In še zmeraj nas spremlja prepričanje, da se ljudje lahko dobro socializiramo, in zares socializiramo, le na delovnem mestu. Še vedno smo prepričani, da socializacija poteka po logiki »daš-dam«. Tako vsi ti ukrepi zaposlitvene politike, ki naj bi bili začasni, vendar kaže, da postajajo stalni, silijo nezaposlene v negativna psihološka stanja, v iskanje zaposlitve, ki je ni. Ta položaj je nedvomno neugoden in povzroča negativizem ter kvarno vpliva na motivacijo ljudi.

Zaposlitvene politike so bile v zadnjih letih v vseh državah neuspešne, razen v ZDA, kjer so šle na račun usodnega znižanja že tako najnižjih dohodkov. Tako so dohodki 20 odstotkov najrevnejših Američanov doživeli petodstotno znižanje. Iz vsega tega lahko sklepamo: odslej ne bo več zaposlitve, ki bi trajala celo življenje. Tako se bomo morali vprašanja nezaposlenosti in njene reševanja lotiti drugače. Enako verjetno ni rešitev nastalega položaja v tako imenovanem obveznem delu vseh, ki so dve leti prejeli denarno nadomestilo, vendar niso našli zaposlitve. To bi bila oblika kaznovanja iskalcev zaposlitve, z vsemi negativnimi posledicami. Takšno obliko predlaga Amerika in nekatere evropske države jo poskušajo posnemati. Vse pogosteje namreč slišimo, da ni pravic brez obveznosti. O tem začnemo govoriti tudi v zvezi z upokojenci, katerih število se nezadržno veča, tudi v povezavi s hendikepiranimi in težko zaposljivimi ljudmi itd. Temelji družbe naj bi se zamajali zato, ker so razmerja med pravicami in obveznostmi porušena.

Na katerih načelih temelji družba

Družbe, ki so organizirane na podlagi stalne zaposlitve, delujejo po mešanem načelu svoboda-obveza-prisila. Človek lahko svobodno izbira delo, vendar to pogosto počne iz potrebe in tako pristaja na prisilo. Te družbe delujejo po načelu »dam-dobim«. To je načelo tržnega gospodarstva in države, od katerega težko odstopimo.

V družbah, ki ne bodo več mogle biti tako organizirane, se bo verjetno uveljavil drug princip: princip dajanja in darovanja drugim ljudem. Ta princip vsebuje svobodo in obvezo do drugih ljudi, vendar pa ne pozna prisile. Svoboda je močnejša od obveze in to ustvarja nova razmerja med ljudmi. Načelo dajanja ali darovanja drugim sicer ni načelo, ki lahko nadomesti načelo, na katerem temelji država, vendar je bistveno načelo za oblikovanje prave demokracije. Ta izhaja iz vrednot, kot so sodelovanje, solidarnost, prispevanje, odgovornost, delovanje. V takšni obliki demokracije nismo podrejeni »računovodskemu obravnavanju pravic in dolžnosti, posojil in dolgovi«. Še več, samo načelo in duh dajanja ter darovanja lahko spodbujata prostovoljna prizadevanja državljanov. Zdajšnje krize in zdajšnjih sprememb tako ni mogoče preživeti s tehničnimi rešitvami in z ukrepi. Ta kriza zahteva novo družbeno pogodbo, v kateri bo demokracija sama sebi cilj.

Posamezne države sicer sprejemajo zakone in uvajajo nekatere oblike solidarnosti, na primer fondacije, prispevek za socialno varnost itd., vendar je takšna solidarnost abstraktna, kot je za ljudi abstrakten zakon, ki jo določa. Zakaj? Zato ker ni medosebni razmerij, v katerih sodelujemo z dajanjem in ki oblikujejo našo pripadnost skupnosti.

V postsocialističnih deželah se, razen z zmanjšano gospodarsko rastjo in vsemi njenimi posledicami, srečujemo tudi s spremembo političnega sistema, z drugačnim načinom proizvodnje in trženja, z za nas občutnim padcem državne blaginje. Ostajajo nam ljudje. Ti pa, tako pravijo v nekaterih vzhodnih državah, morajo oblikovati novo osebnost. Naučiti se morajo samostojno, ali v sodelovanju z drugimi, reševati probleme, si pridobiti ustrezno znanje za reševanje problemov, ki nastajajo v drugačni ekonomski in socialni stvarnosti, in o drugačnih političnih odloči-

tvah države, v kateri živijo. Naučiti se morajo odločati. Sodelovati z oblastjo, še posebej pa z lokalno.

Dandanes se cela vrsta odgovornosti, ki spadajo v pristojnost države, prenaša na ljudi. Če je poprej država sprejemala odločitve o zdravstvenem varstvu ljudi, se morajo danes ljudje boriti za to, da mnoge pravice vsaj obdržijo. Za to, da lahko začnejo dialog z državo, pa potrebujejo znanje. Znati morajo sporočati javnosti, znati se morajo organizirati. In ne smejo dovoliti, da jih onemogoči birokratska logika. Vedeti morajo, da imajo pravico vedeti, prositi, zahtevati, sodelovati. Za vse to pa je potrebno znanje.

Mnogi ljudje danes začutijo probleme in vedo, da bi bilo treba nekaj narediti. Manjše število med njimi jih čuti, da so poklicani, da nekaj naredijo. Če ne naredijo, ker nimajo dovolj znanja, časa ali poguma, dobijo občutek krivde. Vendar lahko posameznik pri tako širokih vprašanjih, ki jih je poprej zmeraj urejala država, kaj malo naredi sam. Za večino svojih interesov in potreb človek ne bo mogel poskrbeti sam. Moral se bo naučiti delovati v skupnosti.

V vseh teh razmišljanjih smo našli podlago za razvoj skupnostnega izobraževanja za lokalni razvoj.

Kaj je skupnost

Skoki zgodovino je imela skupnost v različnih obdobjih zelo različen pomen. Včasih jo kujejo visoko v nebo, drugič spet gledajo nanjo zviška. Danes je pojem skupnost pojem, ki ga zaradi preteklih pomenov mnogi podzavestno zavračajo. Skoraj bi lahko trdili, da smo bolj naklonjeni individualizmu, iskanju svoje nove podobe v spremenjenih okoliščinah, potrjevanju samega sebe. Zdi se, kot da za skupnost nimamo dovolj moči. Za mnoge skupnost ne obstaja. Tudi pojem družbe je zamegljen. Zato se vprašajmo: »Kaj je dobra družba? Kaj je dobra skupnost?« V naših očeh je dobra družba oziroma skupnost tista, ki prepozna potrebe in skuša uporabiti spretnosti ter znanje vseh državljanov za skupnost kot celoto. Toda dobro je vedeti, da večino skupnosti opredeljujejo skupne značilnosti njihovih članov in skupni interesi, ki jih imajo člani in ki jih med seboj povezujejo.

Ena od skupnih značilnosti je lahko tudi to, da ljudje živijo skupaj v majhnem kraju ali mestni četrti. Skupni interesi pa so na primer:

- kulturna dediščina, skupna tradicija, skupna identiteta ljudi v kraju, pripadnost in zvestoba kraju;
- socialne vezi v soseski ali kraju, solidarnostna pomoč, druženje, ki temelji na podobnosti ljudi, na tem, da bivajo skupaj, na skupnih izkušnjah in težavah;
- prizadevanje za skupno politično moč, skupno delovanje za spremembe v sodelovanju z društvi, ustanovami, s podjetji, z lokalno oblastjo.

V zvezi s skupnostjo se pojavljajo nekateri koncepti, ki so znano značilni.

Prvi in najpomembnejši koncept je ta, da je ključ za rešitev problemov posamezne skupnosti v skupnosti sami. Pri tem verjamemo, da imajo ljudje dosti znanja, ki ga je treba prenesti tudi na druge. Posamezna skupnost ima tako lahko zelo dobro zdravstveno ustanovo, pa vendar bo zdravje ljudi v kraju boljše, če bodo ljudje svoje zdravje sposobni razumeti in ga uravnavati. To bodo lahko počeli sami, vendar jim bo dosti lažje, če se bodo združili z drugimi ljudmi. Tako nastanejo skupine za samopomoč bolnikov in njihovih družin ali društva, na primer pljučnih bolnikov, itd. Razen osnovnega namena takšna skupnost zadovoljuje še mnoge druge življenjske potrebe svojih članov.

Drugi koncept je v tem, da je treba ljudi pripraviti na to, da sodelujejo pri odločanju. Pri tem gre za osveščanje tistih, ki upora-

bljajo posamezne storitve. To pomeni, da tisti, ki storitve uporabljajo, lahko med njimi izbirajo, da je na voljo več teh storitev in da niso prisiljeni izbrati posamezne storitve. Tisti, ki storitve uporabljajo, jih morajo jasno dojeti, spoznati njihov pomen za svoje življenje, pri čemer morajo biti takšne storitve dosegljive vsem. Če želijo na primer ljudje v posamezni občini dobiti podatke o delovanju občine, morajo biti ti podatki dosegljivi in pri roki, napisani v vsem ljudem razumljivem jeziku. Občinska vrata morajo biti odprta vsem. Občinski možje tako ne morejo človeka odpraviti na vratih, rekoč: »Če kaj želite, napišite prošnjo.« Ljudje morajo biti pripravljeni na to, da sodelujejo pri odločanju in spreminjanju stanja, da ne pristanejo na pogostni odgovor: »Ja, kaj hočete, tako je.« ali pa »Saj se tako ne da ničesar narediti.«

Državlani morda ne potrebujejo posamezne storitve, vendar imajo pravico o njej odločati. Pripravljati državljane na to, da imajo pravico sodelovati, pomeni pripraviti jih na to, da vedo, da imajo pravico vedeti, pravico do pojasnila, pravico, da jim prisluhnejo, da jih poslušajo. To so osnovne pravice, za katere morajo državljani vedeti.

Skupnost državljanov je skupnost ljudi in presega posameznikove potrebe ter interese. Gre za tiste potrebe in interese, ki so skupni ljudem, ki tudi živijo skupaj na posameznem področju. V vsaki skupnosti se pojavljajo interesi, ki so skupni njenim članom. Pa ne samo interesi, marveč tudi pogledi, ki jih je v pogovoru mogoče prepoznati. Posamezne skupnosti so lahko kolektivne porabnice storitev, ki jih omogoča država, lahko pa želijo biti skupnosti, ki dajejo tem storitvam podobo, ki okolje oblikujejo, ki spreminjajo lokalni način življenja, ki dajejo svojemu kraju podobo. Taka priprava skupnosti na sodelovanje pomeni, da ji omogočimo, da prepozna in opredeli tista vprašanja, ki so pomembna za življenje v kraju. Takšna pomembna vprašanja je mogoče izluščiti in opredeliti z občinskimi sveti, raznimi forumi, ki potekajo v soseskah itd. Seveda pa ima takšno podpiranje skupnosti tudi slabo stran, saj lahko včasih tudi grobo nasprotuje željam posameznikov.

Tretji koncept je koncept državljanosti. Francozi pravijo, da se človek rodi kot državljan, dejaven državljan pa šele postane in za to potrebuje znanje. Državljanost nima nič opraviti s suhoparnim znanjem o lokalni oblasti, parlamentarnih postopkih in na splošno o delovanju institucij. Državljanost ljudi se ne izkazuje s tem, da prevzemajo predsedniške funkcije v klubih ali društvih. Gre preprosto za sodelovanje, ukrepanje, prispevanje, odgovornost, solidarnost.

Četrty koncept je v tem, da je skupnost od vseh bolj sposobna izrabiti vire, materialne in duhovne, ki jih ima na voljo, saj z njimi ravna zelo razsodno.

Peti koncept, na katerem temelji pojem skupnosti, je v povezavi z ljudmi in njihovimi potrebami. Vsak član skupnosti ima potrebe. Nekateri imajo svojske, posebne potrebe (na primer invalidi), vseeno pa bodo morali k skupnosti tudi oni prispevati. V zvezi s tem mora animator ali skupnostni izobraževalec pripraviti ljudi, da odkrijejo, kaj ali kaj posebnega lahko skupnosti prispevajo.

Razvoj skupnostnega izobraževanja v svetu

To izobraževanje izhaja z anglosaške različice francoske socio-kulturne animacije. Že sama primerjava pove, da tudi skupnostno izobraževanje temelji na animaciji ljudi za izobraževanje in delo v skupnosti ter zunaj nje.

Če v francoski socio-kulturni animaciji še lahko govorimo o tem, da se začenja s Condorcetovim načrtom za javno učenje, pa je prave začetke skupnostnega izobraževanja težko odkriti. Danci

so na primer prepričani, da se skupnostno izobraževanje pri njih začenja z dolgoletnim razvojem ljudskih visokih šol, ki poteka že več kot dvesto let. Britanci menijo, da je začetek skupnostnega izobraževanja pri njih pravzaprav v večernih šolah, ki so se pojavile na prelomu iz devetnajstega v dvajseto stoletje. V Sloveniji pa lahko nedvomno posežemo nazaj v obdobje čitalnic in številnih prosvetiteljskih društev. Raziskovanje krajevne zgodovine nam marsikje odkrije kar številne skupnostne organizacije, na podlagi katerih se je izboljševalo življenje v kraju.

Skupnostno izobraževanje ima za seboj dolgo pot in težko bi rekli, da je zdaj napočil njegov čas. S filozofskega gledišča je to še zmeraj koncept, ki nastaja, čeprav ima za seboj dolgo zgodovino.

Morda se skupnostno izobraževanje izraziteje začne v ZDA v Flint Michinganu leta 1930, to je med množično nezaposlenostjo, in sicer na pobudo učitelja Franka Manleya, ki ga je zelo skrbela usoda mladih v njegovi regiji, tako da je ustanovil prvo skupnostno šolo. Temu se je pridružil človekoljub Charles Stuart Mott. Tako je tedaj nastala Mottova fundacija za skupnostno izobraževanje in začele so se prve korenite spremembe v izobraževanju v ZDA ter zunaj te države. ZDA so tudi edine, ki so uzakonile skupnostno izobraževanje, in sicer leta 1974 z Zakonom o skupnostni šoli, da bi tako zagotovile nastanek takšnih šol v celotni državi.

To gibanje se je razvijalo silno hitro, morda zato, ker se ni začelo v podeželskih skupnostih kot v Veliki Britaniji, temveč v zvezi z nezaposleno množico mladih. Čeprav so šole sprva dajale le prostore in drugače materialno omogočale razvoj skupnostnega izobraževanja, pa se je njihovo skupnostno delovanje kmalu razširilo na socialno varstvo. Tako so šole kmalu zadovoljevale potrebe skupnosti pri predšolski vzgoji, skrbele za povezavo s starši in za njihovo izobraževanje za njihovo starševsko vlogo. Zadovoljevale so potrebe starejših ljudi v kraju, se lotevale problemov v okolju in vprašanj mladih prestopnikov. Pravzaprav so se ukvarjale z vsemi potrebami, ki so se pojavljale v skupnosti. V skupnostnih šolah je začel tudi šolski program potekati sredi življenja. Mladi so se učili o samih sebi in o svojem okolju. Spoznavali so svojo zgodovinsko vlogo v danem geografskem okolju, pa tudi vprašanja družbene, duhovne in druge narave. Vir učenja je postalo fizično okolje v kraju, starši in drugi odrasli v skupnosti, ki so postali del učnega procesa.

V Veliki Britaniji so na skupnostno izobraževanje prav posebej ponosni. Začetke pripisujejo Henryju Morrisu, tajniku za izobraževanje v neki angleški pokrajini, ki je leta 1925 napisal za svoj odbor poročilo, s katerim je vplival na spremembo stanja v svoji pokrajini, pa tudi v drugih pokrajinah in zunaj Anglije. Med svojim delovanjem je namreč Morris spoznal, da »(...) so življenje, moč in podvzetnost počasi zapustili deželo. Že več kot sto let najvitalnejši ljudje odhajajo z dežele, iz vasi. Zapuščajo kmetije in odhajajo v tovarne, delavnice in podjetja v mestih.«

Tako je Morris spoznal, da je »blaginja podeželske skupnosti odvisna od kakovosti izobraževanja, ki ga je mogoče prebivalcem ponuditi«. Morrisa je zanimala šolska mladina. Pa ne le ona, tudi odrasli. Uredil je dotrajane šolske prostore, poskrbel za skupne prostore, telovadnico, prostore za učenje obrti, ob večernih urah pa je iste prostore odprl odraslim. Ob večerih je šolsko predverje postalo rekreacijski prostor za vaščane, pa tudi prostor za druženje. Šolsko knjižnico so odprli za celotno vaško skupnost.

Pri takšnem delovanju je seveda razumljivo, da je Morris tako zgodaj razmišljal o vseživljenjskem izobraževanju. »Ko bo skupnostno središče zadoščalo potrebam vseh ljudi v soseski, bo zbrisana dvojnost vsakdanjega življenja in izobraževanja. Skupnostno središče bo postalo kraj, kjer se uči umetnosti življenja, pa tudi prostor, kjer je mogoče življenje živeti,« je zapisal.

Morrisova prizadevanja so privedla do razvoja vaških kolidžev. Prvi je nastal šele leta 1930, pet let po Morrisovem poročilu. V drugih krajih so kasneje odprli podobne skupnostne šole ali skupnostne kolidže, kot so jih imenovali. Koncept skupnostnega kolidža pa so dosti kasneje, leta 1960, prenesli v mesta. Danes je v Veliki Britaniji približno 750 skupnostnih šol in kolidžev.

In kaj danes naredi iz šole skupnostno šolo? Da bi mladim vcepili zavest o vrednosti vseživljenjskega izobraževanja, moramo v šolo pripeljati starše in člane skupnosti. Sodelujejo naj pri učenju in poučevanju. Če otroci v šoli vidijo le svoje učitelje, potem so šole le otoki, osamljeni in oddaljeni od življenja in skupnosti.

Učitelji in šolsko osebje morajo razviti sposobnost sporazumevanja s starši, da bi se tako lahko med njimi razvil smiseln dvogovor. Tako v mnogih šolah že uporabljajo metode za uvajanje odraslih v življenje šole. Naj naštejemo nekatere med njimi:

- skupine prostovoljcev lahko otrokom pomagajo pri nalogah;
- odrasli dajejo otrokom informacije o poklicih, ki jih opravljajo;
- odrasli otroke učijo spretnosti za reševanje problemov;
- odrasli sodelujejo v pripravi zunajšolskih dejavnosti;
- odrasli pomagajo učencem z učnimi težavami;
- v razredih gostujejo strokovnjaki;
- učenci, ki se zanimajo za različne poklice, si med odraslimi najdejo mentorja;
- odrasli prostovoljci učijo otroke tehniških spretnosti itd.;
- otroci se vključujejo v socialno dejavnost v okolju (pomoč ljudem v stiski itd.).

Mnoge šole so začele v našem okolju uvajati v svoje delo nekaj teh dejavnosti. Nekaj spodbud se je pojavilo pri nas tudi z mednarodno maturo, pri kateri je eden od predmetov povezan z delom v skupnosti oziroma s pomočjo ljudem v stiski. Na neki mariborski gimnaziji so se takšnega dela lotili prav posebej učinkovito. Povezovali so se z različnimi ustanovami za socialno delo v kraju, otroci so se učili razumevati kulturo drugačnih ljudi, hendikepiranih, ljudi v stiski, starejših itd.

Šole se tako lahko preoblikujejo v izobraževalna skupnostna središča, ki so namenjena množici generacij in potreb. Skupnostna šola deluje vse leto in ponuja gostoljubje funkcionalno nepismenim ali pa kulturnim dejavnostim, pa tudi alternativnemu izobraževanju, ki je drugačno od predpisanega med letom.

Primer takšnega sodelovanja šole z okoljem je tudi povezava otrok in študentov slikarstva z Univerze za tretje življenjsko obdobje, ki so v Ljubljani pripravili skupno slikarsko razstavo s temo Moje Trnovo. Šlo je za skupno učenje več generacij, za sodelovanje z okoljem in za uvajanje kulture v šolsko okolje; tiste kulture, ki poglobi in oplemeniti naš pogled na to, kar nas obdaja.

Razvoj kraja s sodelovanjem skupnosti

Tradicijo razvoja kraja s sodelovanjem skupnosti poznajo v mnogih predelih sveta. Dosti je bilo pobud, s katerimi so si ljudje sami in s samopomočjo želeli zagotoviti razvoj ali oživitev svojega kraja. V mnogih državah vlade podpirajo takšna prizadevanja, že leta 1947 pa so jih priznali tudi Združeni narodi, ko so ustanovili posebno enoto, ki se ukvarja z vprašanji krajevnega razvoja s sodelovanjem skupnosti v državah v razvoju.

V Veliki Britaniji je gibanje za razvoj kraja s sodelovanjem skupnosti posledica razvoja krajevnih svetov za socialno delo. Njihov cilj je bil uskladiti socialne storitve na krajevni ravni. Gibanje za razvoj kraja je bilo sprva v tesni zvezi s socialnim delom,

ki je bilo namenjeno ljudem v posameznih skupnostih. V Angliji je takšno gibanje nastalo s postavitvijo naselij na zaostalih področjih, da bi izboljšali življenje ljudem. Na Severnem Irskem se je gibanje za razvoj kraja razvilo iz tako imenovanih zglednih vasi. V zadnjih tridesetih letih pa je imela britanska vlada v gibanju za razvoj kraja s sodelovanjem skupnosti pomembno vlogo.

V medvojnem obdobju so tako nastala številna društva, kot odziv na porajajoče se socialne težave v novih stanovanjskih naseljih. Ta društva so kasneje gradila skupnostna središča, ki so danes razširjena skorajda vsepovsod. V zadnjih petnajstih letih je na razvoj kraja s sodelovanjem skupnosti močno vplival razvit neprofitno-volonterski sektor. Prostovoljne organizacije se odzivajo na lokalne potrebe in tako so spoznali, da so potrebne spremembe v zakonodaji, upravnih strukturah in spremembe socialnih in ekonomskih dejavnikov. V zvezi s tem se je oblikovalo tudi prepričanje, da pobude, ki prihajajo iz skupnosti, niso zgoljčasne, inovativne, marveč postajajo pomembne za boljše sprejemanje nenehnih sprememb.

Neprofitno-volonterske organizacije so povzročile dvome o konceptu skupnosti in njene prilagojenosti hitrim spremembam. Tako se je rodilo prizadevanje za oblikovanje mrež lokalnih skupnosti.

Razvoj kraja s sodelovanjem skupnosti in skupnostnega izobraževanja zahteva od ljudi, da vzamejo svojo prihodnost v svoje roke.

Andragoška poletna šola in skupnostno izobraževanje

Opazovanje okolja in ljudi v njem ter opazovanje njihovih odzivov na življenjska, osebna in skupnostna, vprašanja nas je privedlo do spoznanja, da ne smemo ostati križem rok in da je morda v skupnostnem izobraževanju ključ do sprememb. Novo ustanovljeno andragoško poletno šolo smo namenoma določili v Ajdovščini. Kraj je s svojo velikostjo in številom ter strukturo prebivalcev ravno pravi za to, da tja pomagamo uvesti skupnostno izobraževanje za razvoj kraja in da izkušnje tega pilotnega projekta udeleženci šole morda prenesejo v druge manjše kraje ali mestne četrti. Kakšna so bila pri tem naša izhodišča?

Skupnostni izobraževalec je lahko v začetku, skupaj z drugimi pobudniki, tisti, ki prisluhne vsem nosilcem krajevnega življenja, malim in srednjevelikim podjetjem, ustanovam, klubom, društvom, novim podjetnikom itd., pa tudi pomoči potrebnim ali osamljenim ljudem, iskalcem zaposlitve, mladim, ki se skušajo vključiti v poklicno in socialno življenje. S takšnimi ukrepi je mogoče kraj in družbo narediti humanejšo, ju približati ljudem. Ustvarijo se vezi med ustanovami in sektorji, ki niso vajeni sodelovanja. Za skupnostni razvoj kraja je to neizogibno potrebno. V skupnostni razvoj vključeni ljudje prispevajo svoje znanje, izkušnje in kulturo in tako uspešno pomagajo:

- mladim, da se vključijo v svet dela in v družbo; pomagajo jim pri šolskih obveznostih, povezujejo učitelje s podjetji, izobražujejo mlade v zvezi z iskanjem zaposlitve, za zaposlitveni razgovor, jih prizadeto poslušajo in jim svetujejo;
- iskalcem zaposlitve, da ustanovijo prostovoljske agencije, kjer mlade sprejmejo, jim svetujejo in pomagajo začrtati poklicno pot;
- mladim podjetnikom preučiti dokumentacijo z vidika različnih področij;
- invalidnim osebam, da se vključijo v svet dela, zanje tehnično pregledajo javne in druge zgradbe in naredijo študijo o dostopnosti;

– karitativnim organizacijam, ki jih vodijo in v njih sodelujejo;
– starejšim ljudem, da se vključijo v okolje, da bolje preživijo in premagajo svojo osamljenost.

Naloga skupnostnega izobraževalca postaja v tem primeru podobna nalogam skupnostnega delavca ali po naše socialnega delavca, ki je usposobljen za animacijo okolja, le da ima skupnostni izobraževalec več znanja in izkušenj s tem, kako se ljudje v skupinah učijo in razvijajo tople solidarnostne vezi v takšni skupini, kar je dobra podlaga za učenje in potreba, če hočemo, da bo posledica takšnega učenja in izobraževanja socialna akcija.

Naloge skupnostnega izobraževalca ali animatorja, ki deluje za razvoj kraja, so, kot že samo ime pove, namenjene razvijanju skupnosti in izobraževanju. Večinoma so sestavljene iz naslednjih faz:

Za razvoj skupnosti:

- ocenitev problemov;
- zbiranje podatkov, analiza potreb;
- navezovanje prvih stikov z ljudmi in analiza njihovih potreb;
- pogajanje o tem, kaj narediti;
- oblikovanje načinov, sistemov, skupin za ukrepanje in vodenje akcij;
- vzdrževanje in usklajevanje sistemov akcije;
- namensko vplivanje;
- zaokrožitev prizadevanj za spremembe.

Če zdaj ta procesni model primerjamo z modelom, ki ga je obdelal Knowles (1972) v zvezi z izobraževanjem odraslih, ugotovimo podobnosti in razlike v zaporedju faz:

Izobraževanje:

- oblikovanje fizičnega in psihološkega ozračja;
- skupno načrtovanje izobraževanja;
- ugotavljanje potreb;
- ubesedenje ciljev programa;
- načrtovanje zaporedja učnih dejavnosti;
- vodenje učnih izkušenj;
- evalviranje učenja.

Animator skupnostnega razvoja v kraju te faze med seboj preplete, saj gre za delovanje z dvema hkratnima ciljema, to sta razvoj skupnosti in izobraževanje.

V prvi andragoški poletni šoli smo se posvetili predvsem teoretičnim izhodiščem skupnostnega izobraževanja za razvoj kraja, navezovanju stikov s prebivalci, ugotavljanju in dokumentiranju potreb, prepoznavanju socialnih skupin, ki bi jim lahko pomagali, da se organizirajo v skupnost in začnejo delovati za razvoj kraja.

Med potrebami, ki so se pokazale, je bila potreba po večji pisni komunikaciji v kraju. Značilnost majhnih in večjih krajev v post-socialističnem obdobju je v tem, da sporazumevanje s prebivalci še zmeraj ne poteka drugače kot prek socialnih mrež. Večina informacij je ustnih in nepopolnih. Krajanje so izrazili željo, da bi postavili tudi majhno informacijsko središče, kjer bi bilo mogoče dobiti najrazličnejše informacije o problemih, ki zanimajo ljudi. To (majhna sobica) bi moralo biti v središču, opazno, da bi se tam ljudje lahko tudi srečevali in ne le zgolj v gostilnah, kot se to dogaja zdaj. Kraj potrebuje oglasne deske, potrebna je celostna predstavitev Ajdovščine za tujce, ki prihajajo sem. V ta namen bi bilo treba postaviti oglasne deske in organizirati krajane, da bi dobivali informacijske in druge predstavitvene lističe ter brošure na vseh javnih mestih: v predverju občine, v banki, na pošti, v trgovinah, na delavski univerzi, centru za socialno delo, v knjižnici, gostilnah, hotelu itd. Izkazala se je tudi potreba po organizaciji mladih in starejših v skupnosti. Treba je najti skupnostne prostore ali pa šolo

odpreti ob večernih urah drugim generacijam. Še naprej bi bilo treba omogočiti istovetenje prebivalcev s krajem. Že postavljenim predstavitvenim tablam v castrumu bi dodali mnoga druga znamenja, s katerih bi prebivalci in mimoidoči spoznavali zgodovino svojega kraja. Vloga skupnostnih izobraževalcev bi bila v tem, da naj bi za to povezali med seboj več ustanov in posameznikov.

Druga poletna andragoška šola bo posvečena predvsem animaciji za izobraževanje in delo v skupnosti. Še posebej se bodo udeleženci srečevali s tem, kako pritegniti manj izobražene, ki v institucije in na splošno na uradna mesta ne želijo prihajati in jih je treba najprej »udomačiti«. Manj izobraženi ali funkcionalno nepismeni so danes mnogi ljudje, če upoštevamo dejstvo, da pismenost ni le obvladovanje nekaterih spretnosti, kot je branje, računanje, pisanje itd, marveč je pismenost predvsem to, kako poskrbeti za svoje življenje, kako si v življenju postaviti cilje in jih uskladiti z možnostmi.

Vloga skupnostnega izobraževalca pri oblikovanju skupine

Skupnostni izobraževalec ne sme postati vodja skupine. Njegova naloga je v tem, da pomaga skupino oblikovati, da predvidi, na kakšne ovire bi skupina lahko naletela. Njegova naloga je tudi v tem, da izlušči cilje njenega delovanja in učenja ter da predvidi, kakšne težave bi skupina lahko imela. Pri tem se mu večkrat postavlja vprašanje, ali naj posreduje in spremeni mnenje skupine ali pa naj pusti, da tečejo stvari po svoje in da tako pride do nepopravljivih napak.

Vloga skupnostnega izobraževalca je nadvse pomembna pri postavljanju ciljev, ki naj bi jih skupina dosegla. Skupina, ki svoje cilje jasno dojame, njeni člani pa se z njimi strinjajo, bo bolje delovala na pomembnejših področjih, kot so pridobivanje članov, sredstev, razporejanje ciljev in določanje rokov za njihovo doseganje ter za izpolnitev nalog.

Skupina ima lahko takšne cilje:

- da v razpravo o vprašanih soseske, kraja ali socialne skupine vključi čim večje število ljudi;
- da predstavlja interese soseske, četrti ali kraja in omogoča ljudem, da svoje interese prepoznajo;
- da združi in predstavlja interese posamezne socialne skupine v kraju;
- da vodi posamezen projekt oziroma nadzoruje ukrepe in opravlja za ljudi storitve;
- da vodi dejavnost v zvezi s problemi, ki se nanašajo tudi na večje upravno-geografsko področje.

Namen skupine pa ni zmeraj enak in se z razvojem, učenjem in delom spreminja. Tako se spreminja tudi njena struktura. Skupine, ki se izobražujejo in delujejo v skupnosti, gredo večinoma skozi tri faze: začetno, organizacijsko, fazo izpolnjevanja nalog in fazo, v kateri skupina preživi ali odmre.

V kraju lahko za njegov razvoj delujejo najrazličnejše, imenujmo jih samoiniciativne skupine. Sem se uvrščajo:

- skupine za samopomoč, ki jih vodijo tisti, ki imajo sami kakšen problem, vendar ga bolje dojemajo in rešijo v skupnosti, na primer zdruge, materinske skupine, skupine za matere samohranilke itd.;
- socialno-varstvene skupine, ki opravljajo storitve za starejše ljudi, na primer sosedska pomoč ali vodenje nekakšnega centra za socialno delo;
- predstavniške skupine, ki jih izvolijo ljudje in so odgovorne skupnosti;

– skupine za doseganje enakih pravic in možnosti za vse, ki branijo interese raznih ranljivih skupin, kot so disleksični otroci, matere samohranilke, iskalci zaposlitve itd.;

– akcijske skupine ali skupine za politični pritisk, ki si zastavijo za cilj akcije, za katere menijo, da so v interesu cele skupnosti, organizirajo pa se same;

– skupine za povezovanje, to niso prave skupine, organizirane z animatorjevo pomočjo, marveč jih ustanovi občina, njihov namen pa je, da svetujejo ljudem in prisluhnejo njihovim potrebam;

– tradicionalne organizacije so tiste skupine, ki obstajajo že dlje časa, na primer gasilsko društvo, ženska in moška društva, klubi itd., v Ajdovščini so to lovska družina, planinsko društvo itd.;

– skupine za druženje ljudi v kraju obstajajo zato, da organizirajo družabna srečanja, to so na primer skupine sestanovalcev, ki organizirajo izlet na morje, pa vse do skupin organizatorjev množičnih srečanj, športne lige in konjičkov;

– ideološke skupine, to so politične ali verske skupine, ki se pri reševanju problemov podrejajo svoji filozofiji in svojim pogledom.

Večina skupin ima na začetku malo članov. Vprašanje, ki ga mora izobraževalec zastaviti je: zakaj želite veliko članov? To skupinam pomaga, da vedo, kaj lahko pričakujejo od svojih članov, in da razmislijo o tem, kako bodo morebitni člani delovali. Več članov namreč lahko opravlja več dejavnosti. Bolj se zavedajo problemov, ki tarejo ljudi. Bolje predstavljajo ljudi. Močnejši so pri izpolnjevanju akcij. Lahko zberejo več denarja, skupaj imajo več spretnosti, pomenijo več »človeških virov«.

Vendar glede števila članov v skupinah ni pravil. V skupini so lahko le trije člani, lahko pa skupina preraste v društvo, zvezo ali celo ustanovo. Ni pa treba, da so vsi somišljeniki člani skupine. Takšen primer je skupina, ki izdaja krajevni časopis.

Pretok informacij, še posebej v velikih skupinah, naj bo velik. Velike skupine potrebujejo stalen »news letter«, poročila o izvršnih in drugih srečanjih. Tem pisnim metodam se lahko pridruži še ustno sporočanje o skupini. Vsak član skupine lahko o napredovanju skupine obvesti tri ali štiri druge člane, ki stanujejo v njegovi bližini.

Nekatere skupine niso uspešne, in sicer ravno zato, ker ni pretoka informacij, osebnega stika med člani ali člani in izvršnim odborom. Včasih se osebni stik ustvarja tudi z mesečnim osebnim pobiranjem članarine. Skupine, ki so se že oblikovale in dosegle notranjo trdnost, večinoma ne marajo novih članov. To je seveda v nasprotju z željo, da bi skupina delovala za širšo skupnost, zato se mora temu skupnostni izobraževalec upreti.

Kadar se skupine močno povečajo, je boljše, da imajo napisan statut. Če skupina nima statuta, ne more reči, da v očeh drugih zares obstaja. Naloga izobraževalca odraslih ali njegove ustanove je, da pripravi neke vrste obrazce ali napotke za pripravo statuta.

Lastništvo prostorov ali stalnega prostora za sestajanje je zelo pomembno, psihološko in tudi z vidika delovanja skupine. Skupnostni izobraževalec se mora tega zavedati.

Skupnostni izobraževalec lahko pomaga tudi pri organizaciji krajevnega zbora ljudi. Namen takšnega zbora je:

- ugotoviti mnenja ljudi v posamezni soseski ali četrti;
- določiti vprašanja, dobiti potrditev, zamisli za akcijo;
- izrabiti srečanje za ustanovitev društva;
- organizirati in okrepiti obstoječo skupino, jo narediti bolj reprezentativno v očeh drugih;
- pojasniti, kako napreduje dejavnost in dobiti podporo za nadaljnje delo;

– pokazati, da so zahteve in predlogi dobili široko podporo, in to uporabiti, da se dokaže, da je skupina vredna pozornosti;

– da povabijo predstavnike oblasti;

– da skličejo letno skupščino društva.

V postsocialističnih deželah se posamezniki ne znajo dobro organizirati, zato je vloga skupnostnega izobraževalca tudi v tem, da jim da osnovno znanje iz organiziranja skupine, skupinske dinamike, priprave »delovnega načrta, strateškega načrtovanja«, pisnega in ustnega sporazumevanja, pogajanj z oblastjo. Pomagati jim mora, da si pridobijo vire učenja in informacij. Predvsem pa je njegova vloga v tem, da preudarno izbere cilje in jih niza v takšne sklope ter stopnje, da jih je mogoče doseči in da skupina, kadar se ozre nazaj, vidi napredek in prehojeno pot. Nezamenljiva pa ostaja vloga izobraževalca pri animaciji ljudi za delo in učenje.

Sklepne misli

Skupnostnega izobraževanja za razvoj kraja, takšnega, pri katerem se posamezniki, skupine, podjetja in ustanove povezujejo med seboj in se skupaj učijo, pri katerem lokalne oblasti navezujejo stike med seboj in z ljudmi v kraju, torej skupnostnega izobraževanja, pri katerem sodelujejo javni, zasebni in civilni sektor za doseg skupnega cilja, to je za boljšo podobo kraja in boljše življenje v njem, pri nas še ne poznamo. Nasprotno. Ker se srečujemo z velikim številom sprememb, je dokaj razumljivo in naravno, da se zatekamo k centralizaciji. Uravnotežen razvoj države in njenih regij pa zahteva prenos pobud, odločanja in delovanja na lokalno raven in med ljudi. Država ne more zadovoljiti različnih in večznanih potreb ljudi, ki nastajajo v današnjem času. Če želi ohraniti svoje ravnesje, bo morala prepustiti ljudem, da poskrbijo sami zase, se oprejo nanjo, nase, pa tudi na delovanje ter izobraževanje v skupnosti.

Dušana Findesien

skupina Logos – jezikovno izobraževanje

Literatura

- Caille, A. in drugi: Muke države blaginje, v: Le debat, št. 89, marec-april 1996, Gallimard, Pariz, str. 4-71.
- Hauteceour, J. P.: Alpha 94, Culture Concepts, Toronto 1994.
- Thomas, D. N.: Skills in Neighbourhood Work, Basic Skills, The AIBS Magazine, London.
- Poster, C.: Community Education in the Western World, Routledge, London 1990.
- Šmidovnik, J.: Lokalna samouprava, Cankarjeva založba, Ljubljana 1995.

Izkustveno učenje in lokalni razvoj

Nena Mijoč

Preučevanje učenja v življenjskem in delovnem okolju, kjer so v zadnjem obdobju tako hitre spremembe, je izjemno pomembno vprašanje. Za vse spremembe se ne moremo pripraviti v šolah, na tečajih ali seminarjih, saj hitre zunanje spremembe pogosto niso več predvidljive. Učimo se torej izkustveno.

V spomin se mi je močno vtisnilo vprašanje, ki mi je bilo zastavljeno, ko sem prvič predstavila izsledke svoje večletne raziskave o izkustvenim učenju na konferenci v Ženevi.

Kakšen prispevek bo imelo raziskovanje izkustvenega učenja k razvoju skupnosti, v kateri živim? Iz rokava sem stresla preprost odgovor: »Ljudje, s katerimi sem se pogovarjala, so se v življenju izjemno veliko naučili, ne da bi imeli za svoje znanje tudi formalna potrdila in šolska spričevala. V pogovoru smo to znanje potrdili kot vrednoto, jim pomagali odkrivati, kako so do izkustvenega znanja prišli in si skupaj zastavljali vprašanje, kakšen pomen ima njihovo znanje za druge ljudi. Skupaj smo odkrivali, da njihovo znanje ni le njihovo, temveč tudi to, da s svojo dejavnostjo pomembno prispevajo v svojem okolju, mnogi tudi drugim pomagajo do znanja, bodisi kot mentorji, inštruktorji ali vodje skupin. Težko ocenim, koliko bo moje raziskovalno delo prispevalo k razvoju, vendar menim, da nas je vse skupaj pogovor opogumil, utrdil v spoznanju, da je vredno gojiti v vsakem izmed nas tisto, kar se nam zdi smiselno, kar nas razvija in plemeniti. Šele to lahko potem iz srca delimo z drugimi ljudmi. Morda po naključju, ko se pogovarjamo z drugimi ljudmi, ali pa bolj načrtno pri skupnem delu v klubu ali društvu ali pa morda v študijskem krožku, na tečaju ali seminarju.«

Teoretiki izkustvenega učenja so pri opredelitvi termina zelo neenotni. Eni se osredotočajo na pomen izkušnje v procesu poučevanja, druge pa zanima, kako izmeriti in upoštevati izkustveno pridobljeno znanje (Mijoč, 1995).

V tem prispevku opredeljujemo izkustveno učenje kot proces učenja, ki poteka večinoma zunaj načrtnega izobraževalnega procesa, v dejavnem razmerju do okolja in soljudi. Pri tako opredeljenem izkustvenem učenju so torej izvirne, neposredne življenjske izkušnje temelj za spreminjanje, za oblikovanje novih spoznanj in načrtovanje prihodnjega delovanja, pa tudi za reinterpretacijo preteklih izkušenj. Podobno opredeljuje izkustveno učenje Keeton (1976), ki meni, da je izkustveno učenje učenje zunaj šole. Vendar se pri svoji interpretaciji izkustvenega učenja posveti predvsem vprašanju outputa izkustvenega učenja, torej ugotavljanju in priznavanju z izkušnjami pridobljenega znanja. Nas pa bodo v pričujočem prispevku zanimali predvsem proces in dejavniki uspešnega izkustvenega učenja v socialnem okviru.

Individualni in družbeni dejavniki, ki spodbujajo uspešno izkustveno učenje

Manica F. je že zgodaj v otroštvu, pri desetih, izgubila starše. Njene možnosti za nadaljnje šolanje so bile po osnovni šoli onemogočene, saj si je morala prislužiti denar za preživetje. Doma

so imeli mizarsko delavnico in že v otroštvu je pomagala popisovati potreben material. Naučila se je osnov administracije in po vojni je zaradi svojega predhodnega znanja in samozvesti kaj hitro našla delo. V prvi službi je pokazala svoje znanje in zavzetost in ko je bilo treba nadomeščati delavko, ki je bila na porodniškem dopustu, so ji zaupali računovodska dela. V delo jo je vpeljala izkušena sodelavka, ki ji je bila prava mentorica, kasneje pa tudi prijateljica. Potem je obiskovala številne tečaje in zaradi dela, ki ga je opravljala, izpopolnjevala svoje znanje v bančništvu. Ker je svoje delo dobro opravljala, so jo sodelavci cenili, kljub samo v podjetju priznani kvalifikaciji je vpeljevala v delo mnoge mlade, izobražene sodelavke. Med izobraženimi pa se vendarle ni vselej počutila dobro, saj je imela grenak občutek, da so njene izkušnje in znanje manj vredne od spričeval in diplom ...

Usher (1989) ugotavlja, da je pomembno, kako posamezniki vrednotijo svoje izkušnje. Osebe, ki cenijo in povezujejo svoje izkušnje, imajo mnogo boljše možnosti za nadaljnje izkustveno učenje. Tudi naš primer kaže na to, da je Manica svojo samozvest črpa predvsem iz svojih izkušenj, iz tistega, kar je znala dobro opravljati že zelo zgodaj, ker so jo v to prisilile življenjske razmere. Znala je sodelovati z drugimi in našla je priložnost za učenje in poklicni razvoj, čeprav brez ustreznega formalno pridobljenega znanja.

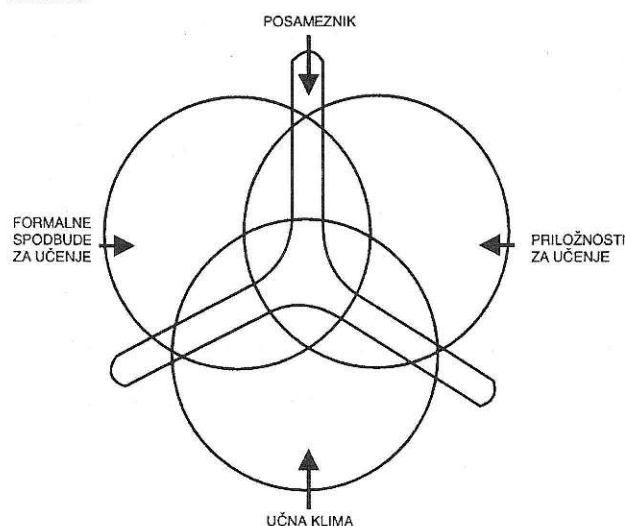
Pravzaprav vsako učenje temelji na izkušnjah. Ker pa učenje prepogosto povezujemo z načrtnim izobraževanjem ali celo samo s šolanjem, pozabljamo, da se razvijamo in učimo živeti pravzaprav najbolj neposredno z dejavnim življenjem in delovanjem samim. Vse, česar smo se naučili v šoli, prebrali v knjigah ali izvedeli po drugih, lahko s pridom uporabimo, vendar je za udeležanje načrtovanih sprememb pri samem sebi ali v svojem okolju premalo. Zlasti je pomembno, da se znamo osrediniti na lastne neposredne izkušnje in se iz njih učiti. Učimo se odkrivati prave priložnosti, razvijati spodbudno učno ozračje, navsezadnje pa ves čas iščemo ravnotežje med stabilnostjo in spremembo. Za učenje (spremembo) se lažje odločamo, če so takšne spremembe zaželeno tudi v širšem okolju, kadar obstajajo tudi formalni mehanizmi, ki potrjujejo in nagradujejo naše spreminjanje.

Kaj torej pogojuje uspešno izkustveno učenje?

Najprej iščemo temeljne pogoje v posamezniku samem, saj je izkustveno učenje proces notranjega spreminjanja posameznika. Že Jarvis (1989) in Boydell (1978), ugotavljata, da je oseba, ki se veliko nauči na osnovi lastnih izkušenj, praviloma oseba, ki teži k samouresničevanju in razvijanju lastnosti, kot so:

- samostojnost in proaktivnost,
- samospoštovanje,

Pogoje za uspešno izkustveno učenje je opredelil že Boydell s shemo:

- samozavest,
- radovednost,
- odprtost in sposobnost sodelovanja,
- razmišljajoče razmerje do sveta in stalno iskanje smisla.

Pri tem potrebuje spretnosti in sposobnosti, kot so spretnost opazovanja, logičnega razmišljanja, odločanja za izbrano dejavnost, vztrajanje v dejavnosti in reševanju problemov, zavzetost in predanost za izbrani cilj ali dejavnost.

Poleg dejavnikov v osebnosti pa so pomembni tudi konkretni dejavniki, okoliščine, ki izzivajo posameznika, da se dejavno vključuje v svet. Posameznik potrebuje za učenje spremembe, okolje, ki zahteva njegovo prilagajanje oziroma od osebe zahteva, da sam posega v okolje in ga spreminja. V lokalni skupnosti so to predvsem spremembe v bivalnem okolju, izboljšanje bivalnih in kulturnih razmer, tudi reševanje infrastrukturnih problemov in izboljšanje komunikacijskih možnosti. Posameznikova pripravljenost, da se vključi v reševanje perečih problemov v svojem okolju pogosto ni dovolj za dejavno sodelovanje. Kadar smo vajeni probleme reševati zgolj od zgoraj navzdol ali pa strogo »strokovno«, ne najdemo pa poti do vključevanja in ustvarjalnega sodelovanja z ljudmi, ki bodo spremembo soustvarjali, mnogim odvzamemo priložnost, da bi se s svojim sodelovanjem učili. Ker so potisnjeni v izvajalsko funkcijo, se naučijo le »kako ravnati«, ne pa tudi kako odkrivati, razvijati in zadovoljevati svoje potrebe in zastavljati smiselne cilje. To je model, ki ga v teoriji razvoja lokalnih skupnosti imenujejo »planski« (z vrha navzdol), v nasprotju s »sodelujočim« (od spodaj navzgor) modelom razvoja skupnosti (Fletcher, C. Community Education and Community Development, v Titmus, 1989).

Dolga leta smo pri nas razvijali predvsem planski model razvoja skupnosti, čeprav na občinski ravni, in ljudje so se navadili, da je tudi sodelovanje v prostovoljnih dejavnostih načrtovano z vrha in je le redko izraz njihovih potreb in ciljev, ki bi si jih sami zastavili. Zato je sedaj toliko težje razvijati odgovornost za lastni razvoj in razvoj svoje lokalne skupnosti.

Posamezniki pogosto ne znajo, pa tudi ne verjamejo, da bi lahko demokratično sodelovali in postopno uresničevali zastavljene cilje. Še vedno se marsikdaj zanašajo na to, da je za rešitev problema odgovoren nekdo drug, nekdo v javnih službah. Mnogi so presenečeni, kadar se znajdejo v študijskem krožku in svoje sodelovanje opišejo takole: »Zame je to posebna izkušnja ne le zaradi vsebin, ki sem se jih naučila mimogrede. V tej skupini sem

sodelovala čisto drugače, kot še nikoli doslej v kakšni podobni skupini, čeprav v svojih odločitvah in razmišljanjih nismo bili vedno enotni in smo si med seboj tako zelo različni, je bilo zame izjemno prijetno, saj smo ustvarili medsebojno razumevanje.«

Priložnosti za ustvarjalno sodelovanje in izkustveno učenje pri najrazličnejših projektih lokalnega razvoja (neformalne interesne skupine, študijski krožki ali akcijsko učenje ipd.) so še posebej pomembne za mlade ljudi, ki ne morejo dobiti dela in jim je tako onemogočeno tudi pomembno socialno učenje.

Priložnosti za izkustveno učenje so tudi najrazličnejše dejavnosti, rekreativne, kulturne ali izobraževalne, ki omogočajo, da se posameznik srečuje z drugimi ljudmi, novimi izzivi, da se preizkusi v novih dejavnostih. Prva zasebna trgovina v nekem okolju je lahko izziv in model (bodisi pozitivni bodisi negativni) za druge, ki bi želeli odpreti trgovino. Prvi uspešni »samostojni« slikar, ki je opustil varno, a nezanimivo službo v svojem poklicu, pokaže pot tudi drugim. Številna športna, kulturna in tehnična društva bogatijo možnosti izkustvenega učenja za mnoge mlade, ki se tako učijo različnih spretnosti in tudi sodelovanja v prostovoljnih skupinah. Starejši, ki se združujejo v majhnih skupinah in se ustvarjalno učijo ter bogatijo kulturo svojega kraja, dajejo zgled mladim, da je lahko starost tudi drugačna, zanimiva in ustvarjalna. Da si življenjski način ustvarjamo sami.

Izkustveno učenje je torej močno povezano s celotno socio-kulturno ponudbo nekega kraja in z demokratizacijo družbe. Vpliva tudi na način poučevanja v tradicionalnih šolah, saj učitelji, ki se dejavno vključijo v kulturno življenje skupnosti, tudi v šolo prinašajo svoje izkušnje in spoznanja. To še zlasti velja v obdobjih, ko šola prepušča učiteljem več pobude in svobode pri izbiri vsebine in metod poučevanja.

Dragocene so tudi možnosti srečanja z drugačno kulturo, z drugačnimi navadami, normami in načini vsakdanjega življenja. Okolje, ki stremi k pozitivnim spremembam, dvigu kakovosti življenja v lokalni skupnosti, spodbuja tudi izkustveno učenje posameznikov in skupin.

Ker je človek družbeno bitje, so pomembne še zunanje razmere v družbi. Spodbudno deluje družbeno okolje, ki spodbuja in nagraduje pozitivne spremembe. Te nagrade so lahko materialne in moralne. Ko družba zagotavlja osnovno eksistenčno varnost posameznikov in stabilnost, s tem posameznikom omogoča svobodno delovanje. Šele potem se pokažejo možnosti in priložnosti za spremembe, za iskanje lastnih odgovorov na nerešene probleme. Družba, ki uspe zgraditi mehanizme za spodbujanje medsebojnega sodelovanja med posamezniki in skupinami ljudi, omogoča boljše izmenjavanje spoznanj in izkušenj.

V takšnem okolju pa se oblikujejo tudi vizije razvoja od spodaj navzgor. Šele oblikovana vizija o družbeni prihodnosti omogoča, da posamezniki izbirajo takšne cilje in vrednote, ki so skladni s širšo družbeno vizijo. Skladnost ciljev omogoča izbiro dejavnosti, ki bodo imele večjo družbeno podporo, večji uspeh, in izbiro dejavnosti, v katerih bo izkustveno učenje uspešnejše. Šele skupnost, ki ceni vsakega posameznega človeka in ga spoštuje kot človeka, ki je najprej učeče se bitje, posamezniku omogoča, da se uresničuje kot tako bitje.

Vpliv izkustvenega učenja na razvoj lokalne skupnosti

Jože B. se je vključil v folklorno skupino že med študijem. Dalj časa je skupino tudi vodil. Potem je začel voditi tudi tečaje za vodje folklornih skupin. Vse pogosteje je razmišljal, da bi bilo dobro ohraniti naše ljudske pleske, ki počasi izginjajo tudi za pri-

hodnje generacije. Torej bi jih bilo dobro zapisati. V svetovni zakladnici znanja je našel v tistem času samo dve strokovni deli, ki sta obravnavali način zapisovanja gibov, primeren za zapisovanje folklornih plesov. Z načrtnim študijem se je zapisovanja naučil in napisal knjigo z zapisi slovenskih ljudskih plesov. Tako je omogočil tudi tistim, navdušenim za folkloro, ki ne znajo tujih jezikov, da so se naučili zapisovanja in so lahko zapisovali slovenske ljudske ples, ki bi sicer izginili.

Izkustveno učenje posameznika lahko pomembno prispeva k možnostim za zadovoljevanje potreb v lokalni skupnosti. V naši raziskavi (Mijoč, 1995) smo odkrili številne takšne primere. Tako lahko štejemo mednje tudi navedeni primer ohranjanja kulturne dediščine. So pa še številni drugi primeri, pri katerih so posamezniki svoje izkustveno pridobljeno znanje bodisi predstavljali ali pa z njim soustvarjali pri delovanju številnih društev. Na primer pisanje lokalne zgodovine v pesniški obliki, sodelovanje v literarnem društvu, folklorni skupini, sodelovanje v društvu likovnikov, sodelovanje v alpinističnem, planinskem, jamarskem, filmskem društvu, sodelovanje v aeroklubu ...

Vse našete dejavnosti v lokalni skupnosti bi presahnile, če ne bi razvijale razmer za izkustveno učenje v svojem okolju (možnost seznanitve in sodelovanja v dejavnosti, možnosti za zunanje spodbude; razstave, tekmovanja, stiki z drugimi kraji in deželami, strokovna literatura, neformalno mentorstvo ...). V mnogih klubih in društvih so že ugotovili, da lahko uspešno napredujejo le, če tudi izobraževanje za svojo dejavnost zastavijo načrtno in dolgoročno. Marsikatera društva pridobivajo nove člane tako, da najprej pripravijo začetne tečaje, potem šele povabijo medse vse tiste, ki jih je dejavnost resnično pritegnila.

Poleg možnosti za izkustveno učenje z neposredno dejavnostjo pa so pomembne tudi možnosti za najrazličnejše načrtno skupinsko izobraževanje odraslih v določeni lokalni skupnosti. Tudi za tiste vsebine in področja, kjer se posamezniki še niso povezali med seboj.

V razvitih deželah se je v dvajsetem stoletju razvilo izobraževanje za lokalno skupnost. S tem navadno razumemo spreminjanje šolskih ustanov v izobraževalna in rekreacijska središča za vse starosti in najrazličnejše prostovoljne organizacije.

»Za izobraževanje za lokalno skupnost ja značilno:

- uporaba javnih prostorov, kot so na primer šole ali kulturne ustanove;
- sodelovanje ljudi vseh starosti, različnih socialnih slojev in etničnih skupin;
- ljudje sami identificirajo svoje potrebe in probleme;
- razvoj različnih programov za zadovoljevanje ugotovljenih potreb;
- koordinacija med agencijami in institucijami v lokalni skupnosti;
- viri financiranja so različni; javni in zasebni, lokalni in državi. (Fletcher, str. 51–52 v Titmus, 1989)

Koncept izobraževanja za lokalne skupnosti ponuja podlago za razvijanje možnosti, ki bi spodbujale vseživljenjsko učenje. Torej učenje vseh, v vseh starostih, za najrazličnejše vsebine. Vendar se v pristopu k razvoju skupnosti ločijo razvite države od novo nastajajočih.

Za razvite države je značilno, da dajejo prednost izobraževanju za skupnost, novo nastajajoče države pa dajejo prednost različnim projektom razvoja skupnosti in še niso razvile koncepta izobraževanja za skupnost, v katerega bi bile bolj vključene prostovoljne – nevladne organizacije (isti vir). Slednje pa so najpogostejše nosilci gibanja socio-kulturne animacije in prinašajo tudi v izobraževanje več neposrednih pobud za inovacije v izobraže-

vanju ter za upoštevanje potreb po izobraževanju, ki so izraz življenja in dejavnosti ljudi v konkretni lokalni skupnosti.

Ko raziskujemo bogato izkustveno učenje in uspehe preneka-terih posameznikov, ugotavljamo, da so si pri nas ljudje nabrali veliko znanja in spretnosti zunaj šole, da pa to premalo cenimo in ostaja prepogosto zaprto v družinski krog. Premalo znamo takšne ljudi, ki so navadno za svojo dejavnost tudi zelo navdušeni, med seboj povezati in spodbuditi k načrtom, ki bi s postopnim in z demokratičnim uresničevanjem pomenili pravi razvojni potencial in nove možnosti za razvoj skupnosti.

dr. Nena Mijoč

docentka za andragogiko in andragoško didaktiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani

Literatura

- Boydell, Tom: *Experiential Learning*, Manchester Monographs 5, Sheffield City Polytechnic, England 1985.
- Bron-Wojciechowska, Agnieszka: *Biographical Method in Adult Education Research*, v *Social Change and Adult Education Research*, Copenhagen 1993.
- Boud, David, Cohen, Ruth and Walker, David: *Using Experience for Learning*, Edmundsbury Press Ltd., Great Britain 1993.
- Jarvis, Peter: *Adult Learning in the Social Context*, Croom Helm, New York 1987.
- Keeton, M. T. and Associates: *Experiential Learning: Rationale, Characteristics and Assessment*, Jossey-Bass Publishers, London 1976.
- Krajnc, Ana: *Izobraževanje ob delu*, Ljubljana, DDU 1979.
- Mijoč, Nena: *Reševanje odprtih problemov z akcijskim učenjem*, *Revija za razvoj*, 1990, št. 7.
- Mijoč, Nena: *Izkustveno učenje – drugačna pot do znanja*, *Andragoška spoznanja*, 1–2, GV, Ljubljana 1995.
- Mijoč, Nena: *Izkustveno učenje glede na socio-kulturni sloj in poklicno strukturo*, doktorska disertacija, Ljubljana 1995.
- Titmus, Collin J. ed.: *Lifelong Education for Adults*, An International Handbook, Pergamon Press, Oxford 1989.
- Usher, R.S.: *Adult Students and their Experience: Developing a Resource for Learning*, *Studies in the Education of Adults*, Vol. 18, No. 1, NIACE, England 1986.

Vloga prosvetnih društev in gimnazije v Gorici pri prebujanju slovenske narodne zavesti v letih 1848-1914

Monika Govekar

Zgodovinsko obdobje od leta 1848 do 1914 je bilo za slovenski narod prav s stališča prebujanja in nadaljnega oblikovanja ter ohranjanja slovenske narodne zavesti izredno pomembno. To je bil čas, ko so na Slovenskem začele delovati številne narodnoobrambne organizacije in društva, za katerega je bilo v habsburški monarhiji značilno zaostrovanje narodnostnih vprašanj.

Po slovenskih deželah, ki so bile v omenjenem obdobju sestavni del avstrijske monarhije, so začeli različno izvajati raznarodovalne pritiske. Lahko bi govorili kar o narodnostnih spopadih, ki so potekali na vseh področjih takratnega družbenega življenja, na političnem, gospodarskem, kulturnem, športnem in tudi na šolskem področju. To so močno občutili še zlasti tisti Slovenci, ki so živeli na obrobju slovenskih dežel, na Primorskem, Koroškem in Štajerskem, saj so se zaradi vsiljevanja italijanskega, nemškega ali madžarskega jezika in kulture vse bolj zavedali svoje pripadnosti slovenskemu narodu in svoje identitete, pomena in ohranitve svojega maternega – slovenskega – jezika, kulture in ozemlja. Tako je tudi dežela, z ne posebno velikim središčem, in to na narodni zahodni meji, z dobro organiziranim gospodarstvom in s kulturnim jedrom, kot je bila Gorica, kmalu veljavno posegla v sam slovenski narodnostni razvoj.

Tako so se začele v sredini 19. stoletja na Goriškem, kot tudi drugod po slovenskih deželah, prve oblike narodnoprosvetnega delovanja. Veliko vlogo so imeli pri tem posamezniki, ki so s svojim delovanjem različno pripomogli k razvoju narodne zavesti. Na Goriškem je imel v tem smislu prav gotovo velik vpliv duhovnik Matija Vrtovc. Nekateri so ga imeli kar za goriškega ljudskega vzgojitelja. Bil je človek s širokim znanjem, posebej z gospodarskim. Čeprav se je sprva veliko ukvarjal z jeziki (slovenski, hrvaški, grški, latinski, nemški, italijanski in francoski jezik), se je kasneje preusmeril na zgodovino, zemljepis, kemijo, fiziko, astronomijo, najraje pa se je ukvarjal s kmetijstvom, zlasti z vinogradništvom in s kletarstvom (Slovenski ..., 1982). Veliko je potoval po domačih in tujih deželah ter s pridobljenimi izkušnjami učil svoje stanovske tovariše, učitelje in zlasti kmete na Goriškem (ib.). Svoje prosvetno delo je dopolnil s številnimi govori na cerkvenih shodih, znanje pa je radodarno delil vsem bralcem Novic in knjig, ki jih je napisal o vinarstvu, »zvezdoznanstvu«, splošni zgodovini in kmetijski kemiji (Legiša, 1957). Pri vsem tem je znal resno spregovoriti tudi o dolžnosti do domovine, pa tudi o veselju, ki ga prinaša vino. Legiša celo omenja, da je bil prav Vrtovc tisti, ki je navdušil domačine, da so že pred revolucijo leta 1848 v Vipavi igrali Linhartovo Županovo Micko (ib.). S tem je Vrtovc na Goriškem prav gotovo veliko pripomogel k opismenjevanju slovenskega kmeta, saj ga je spodbujal k branju

svojih knjig in takratnih časopisov, ga strokovno izobraževal o »umnem kmetovanju«, hkrati pa je tudi vplival na oblikovanje slovenske narodne identitete goriškega prebivalstva.

Poleg nacionalnoprosvetnega delovanja posameznikov pa je bilo pomembno že v revolucionarnem letu 1848 v Gorici ustanovljeno društvo z imenom Slavjansko bravno društvo, ki je že kmalu po ustanovitvi štel 160 članov. To je bilo eno izmed prvih prosvetnih društev na Slovenskem. Že naslednje leto 1849 pa je bilo ustanovljeno Bralno društvo v Kanalu, leta 1851 pa v Bovcu (Murovec in Humar, 1957). Tako so bila med prvimi prosvetnimi društvi na Goriškem ustanovljena bralna društva, ki so skrbela za ohranjanje slovenske literature in jezika. Vendar je bilo njihovo delovanje kmalu oteženo. Tako kot po vsej Avstriji je tudi na Goriškem Bachov absolutizem v letih 1850–1860 zatiral vsako politično in ljudskoprosvetno delovanje. Šele z zlomom absolutizma in uvedbo novega ustavnega življenja po letu 1860 je ljudsko in narodnoprosvetno delovanje lahko ponovno oživel. Na Goriškem se je to pokazalo podobno kot drugod na Slovenskem, v ustanavljanju čitalnic. To so bile institucije, ki so jih ustanavljali po mestih in trgih, v katerih sta se združevali razvijajoče se slovensko meščanstvo in narodno zavedna inteligenca (Gestrin in Melik, 1950). V čitalnicah so z govori utrjevali in širili narodno zavest, razpravljali so o političnih vprašanjih, gojili narodno glasbo, petje, plese in igre. Prva čitalnica na Slovenskem z imenom Slovanska čitalnica je bila ustanovljena leta 1861 v Trstu. Še istega leta so ustanovili tudi čitalnice v Ljubljani, Celju, Mariboru in kasneje še drugod (Prunk, 1992). Najstarejša čitalnica na Goriškem pa je bila Narodna čitalnica v Tolminu, ustanovljena 8. februarja 1862, zanjo ima veliko zaslug dr. Karlo Lavrič (Murovec in Humar, 1957). Sprva so v čitalnici prirejali manjše veselice s plesom, govore, na katerih so govorniki poudarjali pomen in potrebo učenja slovenščine in narodnega petja. Kasneje so v čitalnici prirejali tudi koncerte slovenskih, čeških, hrvaških in poljskih pesmi (ib.).

Leta 1862 je postala Gorica središče kulturnoprosvetnega življenja, saj je dobila Slovensko čitalnico, njen prvi predsednik pa je bil Andrej Winkler. Že v prvih letih njenega obstoja so organizirali več prireditev. Poleg Gorice sta dobili, leta 1864, svoji čitalnici tudi Ajdovščina in Vipava, leta 1866 Kanal, Branik in

Mešani pevski zbor Rombon v Bovcu leta 1905 (iz Goriškega zbornika 1947–1957, Nova Gorica, 1957, str. 234).

Idrija, leta 1867 Solkan in Komen, leta 1871 pa je bila ustanovljena čitalnica v Kobaridu (Murovec in Humar, 1957). Med omenjenimi čitalnicami je bila zlasti pomembna ajdovska čitalnica, ker je imela svojo knjižnico. Pomembna pa je bila predvsem zaradi pošiljanja slovenske literature po vaseh. Šele leta 1874 je bila v občini Kobarid na pobudo rojaka, notarja Ignacija Gruntarja ustanovljena prva ljudska knjižnica. Poleg ajdovske čitalnice omenimo tudi kobariško Narodno čitalnico, ki jo je ustanovil Simon Gregorčič. Tudi ta čitalnica je imela zelo pomembno kulturno poslanstvo, ker je širila narodno zavest tudi v breginjskem kotu in čez mejo med Beneškimi Slovenci (ib.).

Poleg čitalnic so se v drugi polovici 19. stoletja sama od sebe oblikovala tudi različna društva, kot so civilna gibanja posameznikov, ki so imeli v posameznem društvu enotne poglede na slovensko življenje in cilje v zvezi z njimi. To je veljalo predvsem za slovenska društva, ki niso bila pod vplivom avstrijske politike. Vključevala so predvsem inteligenco, kulturnike, duhovnike, pa tudi dijake ter študente. Po vseh slovenskih deželah so delovala različna slovenska društva. Lahko bi jih razdelili na politična, delavska, kulturna (pevska, dramatična, telovadna), šolska, učiteljska in mladinska. Vsa pa so imela enako nalogo, to je širjenje in razvijanje slovenske narodne zavesti, slovenskega jezika in kulture na splošno. Poleg teh društev, to moramo omeniti, pa so v sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja nastajala tudi neslovenska društva, predvsem nemška ali italijanska, katerih naloga je bila germanizacija in irendentacija slovenskega prebivalstva. Med temi bomo zlasti omenili šolska društva, ki so imela med vsemi društvi zelo pomembno asimilacijsko vlogo. Sicer pa je bilo prav šolstvo za avstrijsko germanizatorsko politiko eno najbolj učinkovitih in priljubljenih raznarodovalnih sredstev.

Pregled razvoja in delovanja slovenskih društev na Goriškem v omenjenem obdobju nam pokaže, da je bilo ustanovljenih izredno veliko društev, ki so bila povsem narodnoprosvetna. Med njimi omenimo najprej nekaj delavskih in političnih društev. Leta 1884 je idrijsko delavstvo ustanovilo svoje društvo z imenom Delavsko bralno društvo, ki je imelo veliko prosvetno vlogo. Društvo si je uredilo svojo čitalnico in knjižnico, imelo je tudi pevski zbor, ki ga je vodil Zorko Prelovec. Sprva ni bilo strankar-

ske opredeljeno, vendar se je to zgodilo na prelomu iz 19. v 20. stoletje (Murovec in Humar, 1957). Za ta čas je bil na splošno značilen politični razkol med Slovenci, kar so v letu 1900 doživeli tudi na slovenskem narodnem taboru na Goriškem. Ustanovljeni sta bili narodnonapredna in katoliška stranka, bolj se je uveljavila tudi delavska socialnodemokratska stranka. Ta politični razkol moramo omeniti zato, ker je vplival tudi na ljudskoprosvetno delo. Kako se je to kazalo? Politična diferenciacija je takrat vplivala na to, da je boj za narodnostne pravice, konec 19. stoletja, vedno bolj izgubljal svojo ostrino. To pa je pomenilo, da so prosvetna društva dobila jasnejše strankarsko-politične poteze. Lahko celo rečemo, da so se politična društva delila na narodnonapredna, katoliška in delavska.

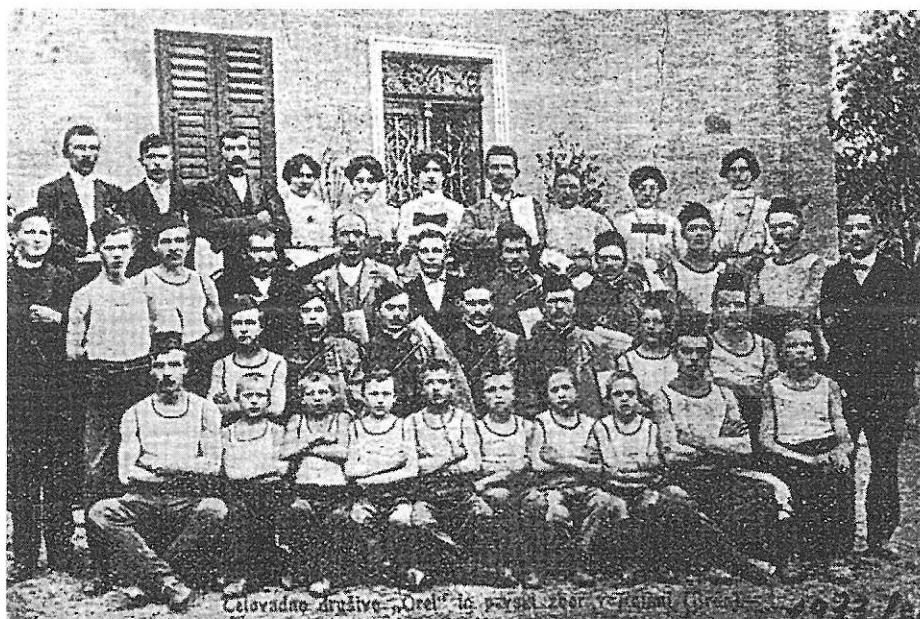
Leta 1905 je bila v Gorici ustanovljena, na pobudo narodnostno naprednega tabora, Narodna prosveta,

ki je na vsem Goriškem skrbela za pospeševanje splošne izobrazbe, ustanavljala je in skrbela za javne knjižnice in čitalnice, prirejala je različna predavanja, narodne veselice, izdajala je brošure ter v Gorici ustanovila slovensko gledališče (Murovec in Humar, 1957). Na pobudo narodnonapredne stranke so leta 1907 ustanovili tako imenovano Zvezo narodnih društev v Gorici, v katero je bilo leta 1909 vključeno 101 prosvetno društvo, naslednje leto pa kar 120 društev s 7000 člani (ib.). Murovec in Humar omenjata, da so v letu 1910 društva priredila na Goriškem kar 129 predavanj (ib.). Poleg teh društev so delovala na Goriškem tudi katoliška izobraževalna društva.

Med delavskimi društvi moramo omeniti Pevsko društvo v Mirnu, ki so ga leta 1904 ustanovili delavci. Nekoliko kasneje, leta 1910, pa je v Gorici nastalo Delavsko izobraževalno društvo. Ustanovila sta ga Jože Petejan in dr. Dermota. Značilnost tega društva so bila javna predavanja znanih socialistično usmerjenih javnih delavcev (dr. Dermota, Etbin Kristan, Ivan Cankar idr.). Podobno društvo je bilo pred tem ustanovljeno v Trstu, z imenom Ljudski odbor. Do prve svetovne vojne so bila ustanovljena še delavsko-prosvetna društva v Solkanu in Pevmi (Murovec in Humar, 1957).

Med kulturna društva pa lahko uvrščamo Pevsko-glasbeno društvo v Gorici, ustanovljeno leta 1901, ki je postalo kasneje podružnica Glasbene matice v Ljubljani. Istega leta so ustanovili v Renčah tamburaško in pevsko društvo Svoboda. Leta 1905 je začel v Bovcu delovati mešani pevski zbor Rombon (slika 1) (ib.). V Lokavcu pri Ajdovščini so leta 1908 ustanovili Godbeno društvo (slika 2), leto kasneje (1909) pa v Kojskem Sokolsko godbo (slika 3). Tudi v Idriji so leta 1911 delavci ustanovili Samostojno pevsko društvo Svoboda. Vendar se je moralo preimenovali, zaradi neustreznega imena, ki takratnim oblastem ni bilo všeč, v Pevsko društvo. Leta 1913 sta bila v Fojani ustanovljena tudi telovadno društvo Orel in pevski zbor (slika 4). Omeniti pa moramo še Izobraževalno-pevsko društvo Ilirija, ustanovljeno leta 1914 v Gonjačah (slika 5) (ib.).

Na Goriškem so delovala tudi šolska društva, ki so v šolstvu skrbela za slovensko narodnoobrambno in prosvetno delo, pa tudi društva, ki so slovenskim nasprotovala. Poudariti moramo, da

Telovadno društvo Orel in pevski zbor v Fojani 1913. leta (iz Goriškega zbornika 1947–1957, Nova Gorica, 1957, str. 237).

sta se na tem, zahodnem, delu slovenskega ozemlja križala dva osvajača interesa. S severa je prodiral nemški imperializem, z zahoda pa italijanski iredentizem. Prav zato se je začelo slovensko prebivalstvo dokaj hitro otesati svoje neizobraženosti in je prav v sedemdesetih letih 19. stoletja intenzivneje doživljalo svoj narodnostni preporod. Zaradi socialne in gospodarske podrejenosti ter tudi neizobraženosti je bilo slovensko prebivalstvo dejansko predmet političnega dogajanja v Avstriji. Zato je bilo nenehno izpostavljeno naravni asimilaciji, katere končni cilj je bilo jezikovno zlitje domačega (slovenskega) prebivalstva s prodirajočima narodoma (z nemškim in italijanskim). Da bi dosegli ta cilj, pa so germanizatorji in iredentisti uporabljali zelo primerna asimilacijska sredstva, med katera je spadalo prav šolstvo. Dokaj počasen razvoj demokratizacije in naraščajoče politične dejavnosti ter oblikovanja slovenske narodne zavesti pa je Nemce in Italijane izzval, da so začeli ustanavljati šolska društva. Med temi omenimo nemško šolsko društvo Schulverein, ustanovljeno 13. maja 1880 na Dunaju (Vovko, 1994), ki naj bi povsod na slovenskih tleh, predvsem v obrobni deželah Koroške in Štajerske, ustanavljalo nemške šole. To društvo je podpirala tudi avstrijska vlada, ki je skrbela za prosvetno germanizatorsko delovanje. Tako je društvo ustanovilo najprej na Tržaškem, leta 1907, zasebno osnovno šolo v Škednju, kjer je bilo v tamkajšnjih tovarnah zaposlenih tudi nekaj Nemcev (Pahor, 1970). Kasneje, leta 1909, je bil ustanovljen tudi nemški otroški vrtec v Škednju (ib.), leta 1914 pa v Rojanu (Kaj delajo naši ..., 1914). Na Goriškem pa je društvo Schulverein ustanovilo le deklško vadnico z nemškim učnim jezikom, delno dvojezične vzporednice na deški vadnici in šolo društva Schulverein. Avstrijska država je društvu Schulverein plačevala visoko odškodnino, pri vsem tem pa mu je prepuščala odločilno besedo, to pomeni da je lahko samo zaposlovalo nemško učiteljstvo ali vsaj tako misleče posameznike (B., 1914). Društvo Schulverein je hotelo ustanoviti tudi osnovno šolo v Logu pod Mangartom, ker je bila vas brez šole, vendar so to uspešno preprečili takratni tamkajšnji duhovnik ter drugi zavedni Slovenci (Gabršček, 1932), kajti dovolj dobro so poznali načrte in cilje ustanavljanja »schulvereinskih« šol. Raje so ostali brez šole, kot da bi morali njihovi otroci hoditi v nemško šolo.

Poleg nemškega šolskega društva Schulverein omenimo še šol-

ske »obrambno« (z geslom obrambe italijanskih otrok pred nemško in neobstoječo južnoslovansko nevarnostjo) društvo Pro patria, ustanovljeno 28. novembra leta 1886 v Roveretu na Trentinskem. Delovalo je na Trentinskem, Primorskem, v Istri in Dalmaciji, njegova naloga pa je bila ustanavljati italijanske šole v mejah avstrijske monarhije, kjer je živel narodnostno mešano prebivalstvo (Cotrone, 1938). Društvo je leta 1886 v Trstu ustanovilo svoj otroški vrtec na Greti, kasneje pa še vrtca v Podgori in Pevmi pri Gorici (Vovko, 1994). Ker pa je društvo začelo preseirati šolsko področje in se je začelo ukvarjati z italijansko politiko, ga je avstrijska vlada leta 1890 razpustila. Namesto njega so avstrijske oblasti ustanovile novo šolsko društvo Lega Nazionale, in sicer julija 1891 (ib.). Leta 1911 je imelo društvo 177 podružnic s 40.000 člani, ustanovilo je 74 otroških vrtcev in šol,¹ med temi tudi obrtno kamno-

seško šolo v Sv. Križu (Pahor, 1970). Društvo pa je pridobivalo otroke tudi z obleko, obutvijo, s šolskimi potrebščinami in prehrano. Ustanavljalo je knjižnice z italijansko literaturo, podpiralo italijanske dijake, še posebej učiteljske ter vse v italijanskem duhu delujoče učitelje in tiste posameznike, ki so si prizadevali za širitev italijanskega jezika in kulture (Orel, 1912).

V nasprotju z delovanjem društev Schulverein, Pro patria in kasneje Lega Nazionale so na slovenskem zahodnem delu začela delovati slovenska šolska društva, katerih namen je bil narodnoobramben, širjenje slovenske narodne zavesti, jezika in kulture. To je bil dovolj zgovoren dokaz, da je med Slovenci začela dozorevati misel, da se morajo upreti delovanju društev, ki so jim nasprotovala, saj so se prav zaradi njihovega protislovenskega delovanja zavedali slovenske narodne identitete in pomena njenega obstoja. Med takratna slovenska narodnoobrambna in prosvetna društva štejemo društva Sloga, Šolski dom, Družbo Sv. Cirila in Metoda in Slovensko stražo.

V zvezi z delovanjem društva Sloga (usmerjeno bolj politično) je zapisano, da je na občnem zboru, 11. januarja 1883. leta v Gorici, sklenilo ustanoviti zasebni slovenski otroški vrtec, ki je začel delovati ob koncu istega leta (Gabršček, 1932). Vse do leta 1894 sta bila ustanovljena še dva slovenska vrtca, v letih 1886–1893 pa še dve osnovni šoli v Gorici. Leta 1896 pa je društvo Sloga ustanovilo, prav tako v Gorici, tudi deško in deklško obrtno šolo (Vovko, 1994).

Že omenjena politična ideološka diferenciacija med Slovenci, v zadnjem desetletju 19. stoletja, je tudi na Goriškem povzročila ustanovitev novega društva Šolski dom, ki ga je v nasprotju z drugimi slovenskimi društvi potrdila državna oblast 11. julija 1897. To je bilo pravzaprav nadaljevanje društva Sloga, ki je delovalo na nepolitični in nadstrankarski osnovi in je prevzelo tudi skrb za njegove šolske zavode. Društvo si je večinoma prizade-

¹ Društvo Lega Nazionale je ustanovilo na Slovenskem vrtce v Ločniku in Sv. Križu pri Trstu (1894), v Devinu (1899), Škednju (1901), pri Barki v Gorici (1906), v Krminu in Zagaju (1909), pri Sv. Jakobu v Trstu (1911) in na Opčinah. Osnovne šole pa je ustanovilo v Podgori (1891), pri Sv. Kolombanu v Miljskih hribih (1892), v Sv. Križu pri Trstu (1899), v Neblem v Brdih (1903), pri Sv. Ivanu v Trstu (1911) (Pahor, 1970).

valo za gradnjo novih šolskih poslopij, v katerih je lahko potekala prosvetna dejavnost, skupaj s širjenjem slovenske narodne zavesti. Tako je bil že leta 1898 zgrajen Šolski dom, za katerega so zbrali sredstva krajinani sami, deloma s posojili, deloma z darovi (Gabršček, 1932). Šolsko poslopje je postalo kmalu premajhno, da bi sprejelo vse šolske zavode društva, zato so zgradili leta 1904 še tako imenovani Mali dom. V njem so dobili svoje mesto tudi osnovna šola, vrtec, dekliška pripravnica za učiteljske, deška pripravnica za gimnazijo. Nekoliko kasneje so zgradili še Dom Simona Gregorčiča, leta 1910 pa še Novi dom. V teh ustanovah je bilo na Goriškem dovolj prostora za otroške vrtce, osnovne šole, pripravnice in obrtne šole. V domu Simona Gregorčiča je bilo moško javno učiteljske, ki so ga leta 1909 preselili iz Kopra v Gorico. Poleg tega je leta 1899 društvo Šolski dom ustanovilo tudi vrtec v Devinu, ki ga je naslednje leto prevzela v oskrbo Družba Sv. Cirila in Metoda. Ta je tudi od vsega začetka svojega delovanja sodelovala z društvoma Sloga in Šolski dom (Pahor, 1970). Vzdrževanje omenjenih šolskih zavodov je, z izjemo enega učitelja, ki ga je tem zasebnim slovenskim šolskim ustanovam dodelil okrajni šolski svet, temeljilo večinoma na zasebni pobudi in iznajdljivosti prebivalcev Goriške (Finšger, 1904).

Med narodnoobrambna prosvetna društva, lahko govorimo celo o organizaciji, moramo prišteti tudi Družbo Sv. Cirila in Metoda (CMD), ki je imela na obrobju slovenskega etničnega ozemlja še posebej pomembno vlogo. Ustanovljena je bila 5. junija leta 1886 v Ljubljani (Pahor, 1970). Že na začetku je imela CMD 25 podružnic, med njimi tudi goriško in tržaško. Na vsem Primorskem pa je imela 73 podružnic (ib.). To društvo naj bi predvsem pospeševalo slovensko šolstvo na katoliško-narodni osnovi, ustanavljalo stalne in začasne šole s slovenskim učnim jezikom, nameščalo učitelje, podpiralo slovenske šolske zavode, izdajalo slovenske spise in knjige (Vovko, 1994). S tem je CMD prav gotovo veliko prispevalo tudi k razvoju slovenske narodne zavesti na Primorskem, saj je intenzivno delovalo tudi na Tržaškem in Goriškem. Zlasti na Goriškem, leta 1888 je CMD poskrbelo za gradnjo otroškega vrtca v Pevmi, 1892. leta za vrtec v Ločniku, tudi v Krminu je bil leta 1909 (sočasno z osnovno šolo) ustanovljen vrtec. Leta 1911 je začel delovati skupaj z osnovno šolo tudi vrtec na Blanči v Gorici (slika 6). Kot primer lahko omenimo, da je CMD na Goriškem vključilo v vrtce konec leta 1913/14 kar 312 otrok. V koledarju CMD za leto 1913/14 pa je tudi omenjeno, da je karminsko osnovno šolo v šolskem letu 1913/14 obiskovalo 94 učenec, šolo na Blanči pa 95 (Koledar CMD, 1915).

Slovenski politični in strankarski spori pa so bili na prehodu iz 19. v 20. stoletje vzrok za nastanek novega narodnoobrambnega prosvetnega društva Slovenska straža. Družba Sv. Cirila in Metoda je po letu 1907 prešla dokončno v liberalne roke. Katoliško usmerjeni Slovenci pa so ustanovili 11. maja leta 1910 svoje društvo, Slovensko stražo (Vovko, 1994). Tudi to je bilo društvo, katerega osnovni namen je bila obramba »slovenskega življa potom narodne izobrazbe in gmotne okrepitve ljudstva na katoliškem, narodnem in pa-

triotičnem temelju« (Vovko, 1994, str. 34). Na Primorskem je društvo ustanovilo vrtce, leta 1914 v Križu pri Trstu in Gorici (Gabršček, 1934). Ustanovilo je tudi osnovno šolo šolskih sester v Trstu, ki je bila ultrakvistična, s slovenskim in z nemškim učnim jezikom (Pahor, 1970). Prosvetno delovanje društva Slovenska straža pa ni bilo le ustanavljanje in podpiranje slovenskih vrtcev in šol, temveč je bilo usmerjeno tudi v proučevanje slovenskih narodnih, kulturnih in gmotnih potreb, prirejalo je shode in sodelovalo s takratnimi izobraževalnimi ustanovami. Društvo je ustanavljalo knjižnice, pripravljalo gledališke predstave, razstave, izlete in skrbelo za muzeje (Vovko, 1994).

Za vsa omenjena slovenska narodnoobrambna šolska društva pa je bilo značilno, da so se vzdrževala iz članarin podružnic, različnih daril, nabirk (slika 7), izkupičkov od prireditve idr. To je pomenilo, da je bilo prosvetno delo na Goriškem in tudi drugod na Primorskem zelo odvisno od narodne zavesti tamkajšnjega slovenskega prebivalstva, ki je vztrajno, pod tujimi asimilacijskimi pritiski, ustanavljalo svoja društva. Ta so celo ustanavljala slovenske vrtce in šole, s svojimi različnimi dejavnostmi pa so društva gojila in širila slovensko besedo s pesmimi, z igrami, govori, s prebiranjem slovenske literature, s čimer so Slovenci na Goriškem in v drugih delih Primorske dokazali veliko stopnjo narodne zavesti in identitete s slovenskim narodom.

Med prosvetna društva pa uvrščamo v omenjenem obdobju tudi slovenska učiteljska društva, ki so po vsem slovenskem ozemlju prav gotovo veliko prispevala k prebujanju in razvijanju slovenske narodne zavesti. Učitelji so delovali v šolah, pa tudi zunaj njih, imeli pa so tudi veliko vlogo pri strokovnem delu. Pri zavednih slovenskih učiteljih je bila pomembna njihova povezanost z okoljem, v katerem so skrbeli za vzgojo in izobraževanje ter širjenje pismenosti, bralnih navad, slovenske literature, s čimer so skrbeli za razvoj narodne zavesti. Seveda pa so bili v izredno težkem položaju v obmejnih slovenskih krajih, tako tudi na Goriškem. Spopadali so se s težnjami, katerih cilj je bil zlitje slovenskega prebivalstva s prodirajočo italijansko in nemško nacijo. Prizadevali so si za rešitev slovenske šole, da ne bi postala sredstvo asimilacije v rokah italijanskih iredentistov in nemških germanizatorjev. Verjetno bi lahko našli veliko primerov, ki nam kažejo zavedno zunajšolsko delovanje učiteljev; udeleževali so

Godbeno društvo v Lokavcu pri Ajdovščini leta 1908 (iz Goriškega zbornika 1947–1957, Nova Gorica, 1957, str. 237).

se taborov v sedemdesetih letih 19. stoletja, obiskovali čitalnice ter se v omenjenem obdobju, zaradi germanizatorskih pritiskov, začeli povezovati v učiteljska društva. Ta so nastajala sprva posamično, po vseh slovenskih deželah. Bilo jih je približno dvajset in so bila razdeljena na deželna, okrajna in krajevna učiteljska društva (Učiteljska in ..., 1873). Konec 19. stoletja so se povezala v zvezo slovenskih učiteljskih društev v Ljubljani, ki je bila ustanovljena 22. aprila leta 1889 in se je imenovala Zaveza slovenskih učiteljskih društev (Hojan, 1989). Ob ustanovitvi je imela zveza že 18 učiteljskih društev, in sicer deset na Štajerskem, štiri na Kranjskem in štiri na Primorskem (ib.). Med primorskimi učiteljskimi društvi so se že vključila Učiteljsko društvo za goriški okraj (14. 2. 1888), Sežansko učiteljsko društvo (17. 2. 1888), Tolminsko učiteljsko društvo (24. 2. 1888) in Slovensko učiteljsko društvo za koperski okraj (27. 2. 1888). Kasneje pa sta se priključila še Učiteljsko društvo za Trst in okolico v Trstu (6.

silu možnost uspešnejšega izmenjavanja pedagoškega znanja, pedagoških izkušenj, zlasti pa morebiten ljudsko- in narodnoprosvetni razvoj. To je bilo izraženo že v uvodnem delu glasila: »Združimo se torej in spodbujajmo drug drugega, da nam bo mogoče vstrezati tirjatvam, ki jih stavi narod izobraževalcem svoje dece. 'Šola' naj nam bode skupna njiva duševnega delovanja v blagor in omiko izročene nam mladine.« (Černic, 1880, str. 1) Tako je glasilo dejansko tudi uresničevalo ta namen. V njem so učitelji objavljali svoje članke, ki so se vsebinsko nanašali predvsem na vzgojo in pouk v osnovnih šolah glede opismenjevanja, uspešnejšega učenja, nekateri članki so vsebinsko poudarjali tudi pomen narodne slovenske vzgoje, učenja slovenskega jezika in uporabe slovenske literature v šolah. Objavljali so ministrske odloke, veljavne za njihovo šolsko področje, podan je bil tudi statistično prikazan položaj osnovnih šol na Goriškem ter v okolici in prikazano število učiteljev, objavljeni pa so bili tudi številni dopisi iz posameznih šolskih okrajev.

Goriško učiteljstvo pa je zlasti povzdignilo svoj glas leta 1907, z zborovanjem v Gorici, nameravali so namreč ustanoviti svojo novo stranko, ki bi jo podpiralo vse učiteljstvo. S tem naj bi dosegli neodvisnost od političnih strank, torej popolno osamosvojitve od takratne politične diferenciacije med Slovenci, vendar žal niso uspeli (Pahor, 1956). Leto pozneje, leta 1908, pa se je pojavilo na Goriškem novo gibanje, ki je nasprotovalo klerikalni stranki dr. Antona Gregorčiča. Imenovalo se je Novostrojarji, ustanavljali pa so svoja izobraževalna društva, zadrage in izdajali svoj časopis *Novi čas* (ib.). Tako kot po drugih slovenskih deželah se je tudi na Goriškem učiteljstvo delilo na podlagi svetovnega nazora.

Goriško učiteljsko prosvetno delovanje pa je prav gotovo precej prispevalo k širitvi narodne zamisli s svojimi društvi, s tiskom, knjižnicami ter z učiteljskimi konferencami. To je tudi njim samim omogočalo, da so pridobivali strokovno znanje, ki so si ga medsebojno izmenjavali, razvijala pa se je njihova samozavest in narodna identiteta.² S tem je bilo povezano tudi njihovo prizadevanje za izboljšanje šolstva, v katerem bi bil slovenski jezik učni jezik. Prav glede vloge goriških učiteljev pa je Pahor zapisal, da je bilo na Goriškem »mnogo narodnih društev, posojilnic, čitalnic, in glavni kulturni delavec v njih je bil učitelj, ki je dosegel ugled prav s svojim tesnim stikom z ljudstvom« (Pahor, 1956, str. 70).

Poleg učiteljskih društev pa so imela prav gotovo zelo pomembno narodnoprosvetno vlogo mladinska društva, zato tudi njim namenimo nekaj besed. V Gorici je bilo 9. avgusta leta 1902 ustanovljeno Akademsko ferijalno društvo Adrija, v katerem so se zbirali skoraj vsi, ki so pozneje opravljali pomembno javno delo na vsem Primorskem (Izidor Reja, Josip Ferfolja, Mirko Koršič, Karel Podgornik, Andrej Ipavec, Alojz Gradnik, Julij

² Slovenski učitelji so pridobivali svojo strokovno znanje na takratnih učiteljskih (ločenih, moških in ženskih), ki pa so bila uvrščena med javne strokovne šole, v katerih je bil učni jezik nemški (Verordnungsblatt für ..., 1870). Zato pa so imeli bodoči slovenski učitelji zelo malo možnosti za popolnejše razvijanje slovenskega jezika, kulture in zavesti.

Izobraževalno-pevsko društvo Ilirija v Gonjčah leta 1914 (iz Goriškega zbornika 1947–1957, Nova Gorica, 1957, str. 235).

5. 1906) in Učiteljsko društvo za laški okraj (17. 2. 1907) (Jelenc, 1913). Sprva so se učitelji povezovali v organizacijo ne glede na njihov svetovni nazor, kasneje pa so, kot omenja Jelenc, zaradi vse večjega vpliva političnih strank med njimi nastala trenja (ib.).

Kot zgled pravil, ki so določala delovanje enega od učiteljskih društev, omenimo pravila Učiteljskega društva za Trst in okolico (slika 8 – fotokopija pravil), ki je bilo ustanovljeno leta 1906 v Trstu. Njegov namen je bila skrb za skupno, vsestransko in pedagoško ter didaktično izobraževanje svojih članov, v korist šolstvu in vzgoji mladine, skrb za materialni položaj učiteljev, ustanavljanje knjižnic za ljudstvo ter podpiranje učencev (Pravila ..., 1906). Društvo je s svojimi večkratnimi zborovanji, predavanji s pedagoško-znanstvenimi temami, o šoli in vzgoji, z ustanavljanjem »knjižnic za ljudstvo« v mestnih središčih in okolici, s skrbjo za novo strokovno literaturo ter z nabiranjem in s pripravljanjem učnih pripomočkov, z nakupovanjem knjig, s prirejanjem razstav in z drugim uspešno vplivalo na prosvetljevanje slovenskega prebivalstva.

Tudi na Goriškem so imeli učitelji svoje društvo, imenovano Učiteljsko društvo za goriški okraj, ki je izdajalo glasilo *Šola*. Prvi zvezek je začel izhajati leta 1880 v Gorici, in sicer na željo številnih učiteljev iz Gorice in sosednjih okrajev, ki so videli v gla-

Nardin in Josip Žnidarčič). Za to društvo je bilo značilno, da je vključevalo vse napredne študente na Goriškem, ne glede na vpliv goriških liberalnih politikov (Stergar, 1978). Njihovo delovanje je bilo zlasti narodnoobrambno. V Gorici so prirejali ljudske shode, na katerih so se zavzemali za slovenske šole in gimnazije v Gorici ter si prizadevali za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani. V letu 1904 je društvo Adria pripravilo štiri shode, in sicer v Dobravljah na Vipavskem, v Gorici s približno tisoč zborovalci, v Nabrežini in Kojsem (ib.). Pomembna zasluga tega društva je bila tudi, da so leta 1904 uveljavili, po češkem zgledu, uporabo narodnih kolkov. Kupovali so jih zavedni Slovenci in jih poleg poštnih znamk lepili na pisma in dopisnice, na vstopnice za veselice, gledališke predstave in druge narodne prireditve (slika 9). To je bilo pomembno tudi za delovanje drugih slovenskih društev na Goriškem, ker so lahko kolkovala svoja vabila in dopise s svojimi gesli, kot so na primer »Mal položi dar domu na altar!« (geslo Družbe Sv. Cirila in Metoda), »Narod sebi!« idr., tako da so v letih pred prvo svetovno vojno zbrali veliko denarnih sredstev, ki so omogočala obstoj slovenskih društev (ib.).

Mladinsko društvo Adria je sodelovalo tudi z goriško Trgovsko-obrtno zadrugo in društvom Narodna Prosveta, s katerima so s skupnimi prizadevanji odprli tudi javno knjižnico v goriškem Trgovskem domu (knjižnica je že v prvem letu izposodila 4500 knjig) (Stergar, 1978). Adria je bila v letu 1904 tudi pobudnik za uvedbo slovenskih napisov v slovenskem delu dežele (namesto nemško-slovenskih). Prizadevali so si za ustanovitev pisarne za brezplačne pravne nasvete v Gorici in za sistematično spremljanje razmer na jezikovni meji. Poleg tega so uresničili zahtevo po ustanovitvi podpirne dijaške kuhinje v Gorici leta 1907 (ib.). To je bil v Gorici eden prvih zavodov, v katerem so slovenski dijaki (v začetku 34 dijakov) dobivali hrano (R. B., 1986). Društvo Adria si je prizadevalo tudi za razvoj ljudskega knjižničarstva. To jim je uspelo s sodelovanjem z društvom Narodna prosveta. V letu 1906 so zbrali dovolj knjig, tako da so lahko začeli ustanavljati ljudske knjižnice v krajih na Goriškem. Do leta 1914 so jih ustanovili kar sedem. Podatki so znani za pet krajev, in sicer, v letu 1907 so ustanovili ljudske knjižnice v Mirnu pri Gorici, v Ozeljanu in Neblem, leta 1908 pa še v Sovodnjah in Mirniku (Stergar, 1978).

Mladi iz društva Adria so bili tudi zelo dobri govorniki in predavatelji, ki so nastopali po goriških krajih. Tako sta takrat na Goriškem poleg društva Adria delovali še formalni društvi, Narodna prosveta in Zveza narodnih društev, ki sta skrbeli za predavanja, ki so bila prepuščena goriški mladini. Med znanimi predavatelji lahko omenimo Dinka Puca, Vladimira Knafliča, Bogumila Vošnjaka, Karla Ozvalda, Alojza Gradnika, Dragotina Lončarja, Franca Ilešiča, Henrika Tumo idr. (ib.). Za zgled navedimo še nekaj naslovov predavanj: Narodnost in proletariat, Pravo manjšine, Kritika današnjega gospodarskega razvoja z gospodarskega in socialnega stališča idr. (Stergar, 1978). Naslovi pa nam dovolj zgovorno kažejo, da se je mlado izobraženstvo na Goriškem zavzemalo ne samo za narodna, temveč tudi za socialna vprašanja. Tako je omenjeno delovanje Akademičnega ferijalnega društva Adria v Gorici zelo kmalu po svoji ustanovitvi presešlo svoj okvir delovanja, kajti poleg večjega števila diplomiranih društvenih starešin se jim je kmalu priključila tudi srednješolska mladina. Ta je v letu 1909/10 ustanovila v društvu svoj klub, v katerem je v letih pred prvo svetovno vojno zlasti širila ideje o združitvi Slovencev z drugimi jugoslovanskimi narodi (ib.). Društvo pa je bilo zaradi svojega delovanja velik trn v peti avstrijskim in nemškim zaščitnikom ter italijanskim nacionalistom v Gorici, kar se je pokazalo 15. julija 1914, ko je policija med prvimi društvi na Goriškem preiskala sedež društva Adria, zaradi vojne pa je društvo tudi čedalje težje delovalo.

Poleg opisanega mladinskega društva pa ne moremo mimo prav tako pomembnega društva, ki je na Primorskem zelo uspešno delovalo, to je Slovensko akademsko ferijalno društvo Balkan v Trstu. Ustanovljeno je bilo 3. januarja leta 1907 (Stergar, 1978) in je bilo jedro narodnoradikalne dejavnosti mladine v Trstu. Društvo Balkan je v letih 1907–1913 s svojim prosvetnim delom veliko prispevalo k ustanovitvi več ljudskih knjižnic (na Opčinah, pri Sv. Ivanu, v Rocolu, Bazovici, Koprivi, Škednju, Krepljah, Lonjerju, Barkovljah, Rojanu (slika 10), Trebčah in v Padričah (Stergar, 1978). V knjižnicah je bilo skupno nad 3000 knjig. Mladi so bili tudi dobri predavatelji, podobno kot adrijci, imeli so svoj društveni moški pevski zbor, prirejali so številne gledališke igre, izlete v tržaško okolico in na Kras ter sodelovali na javnih prireditvah. Zavzemali so se za ustanovitev osrednje slovenske javne ljudske knjižnice v Trstu, za katero so intenzivno zbirali sredstva, vendar se akcija, žal, zaradi prve svetovne vojne ni uspešno končala. Sodelovali so z Družbo Sv. Cirila in Metoda, društvo pa se je delilo na več odsekov. Poseben odsek v društvu je tik pred prvo svetovno vojno sestavljal narodni kataster za delovno področje društva Balkan, poleg tega odseka so delovali še planinski, informacijski (dajali so informacije o visokošolskem študiju in prostih delovnih mestih za izobražence), socialni, juridični odsek ter šahovski klub (ib.). To društvo pa je bilo med mladinskimi društvi tudi prvo, ki je imelo lasten podporni sklad, ki so ga vzdrževali z zaslužkom na predavanjih, veselicah in akademskih plesih. Sklad je s posojili podpiral tudi dijaštvo. Društvo je izdajalo tudi svoj humoristični list Biks, ki so ga ilustrirali Lavo Čermelj, Robert Hlavaty in Berto Sirk. Poleg tega omenimo tudi to, da se je društvo Balkan povezovalo s primorskim učiteljstvom, s katerim so skupaj podpirali gibanje za ustanovitev slovenskega učiteljskega društva. Stergar omenja, da je imelo društvo Balkan veliko narodnoprosvetno vlogo, saj je bilo tudi šola za poznejše delovanje cele generacije slovenskih primorskih izobražencev (Stergar, 1978).

Našteta društva, ki so jih ustanovili na Goriškem in v tržaškem predelu, nam dokazujejo, da je bilo v drugi polovici 19. stoletja in vse do prve svetovne vojne prosvetno delo zelo razgibano. Delovanja političnih društev nismo posebej omenjali, vendar smo s prikazom razvoja in delovanja delavskih, kulturnih, šolskih, učiteljskih in mladinskih društev (kolikor so omogočali razpoložljivi viri) ugotovili, da se je slovensko prebivalstvo na zahodni meji resnično zavedalo svoje identitete. Dokaz za to so bile knjižnice, ki so številčno naraščale in bogatele, kar kaže na to, da so ljudje zelo radi brali, peli in igrali. Tudi čitalnice so uprizarjale igre, čeprav ni bilo dvoran in opreme. Murovec in Humar omenjata, da so igrali v skednjih in na kozolcih (Murovec in Humar, 1957). V mnogih vaseh so ustanovili pevske in tamburaške zборе ter godbe na pihala in tako gojili narodno in umetno pesem. Cilj tega delovanja pa je bil narodnoprosvetni.

Če hočemo pravilno doumeti razvoj kulturnega življenja na Goriškem, se moramo vprašati, kako se je razvijala izobrazba in povečevalo število izobražencev. Odgovor najdemo deloma že v omenjenem delovanju slovenskih društev, vendar sta bila v kulturno-političnem življenju goriških Slovencev vzgoja izobraženstva in tudi splošna kulturna raven ljudstva tesno povezana z bojem za šolstvo. To je imelo svojevrstno in za našo zgodovino šolstva zelo pomembno vlogo, kajti javno šolstvo je bilo takrat sestavni del avstrijskega šolstva. Zato nas še posebej zanima, kakšna je bila vloga šolstva pri oblikovanju slovenske narodne zavesti?

V šolstvu na Slovenskem so se po letih 1848–1914 kazala vsa nasprotja avstrijske narodnostne politike in vse slabosti mednarodnih razmerij, ki so bile v posameznih slovenskih deželah veliko bolj izrazite kot v drugih. Učinki razvoja avstrijske politike, gospodarstva in kulture so se kazali tudi v razvoju samega šol-

stva, zlasti v vlogi, ki jo je šolstvo dobilo pri oblikovanju narodne zavesti. Prav tako kot je imel politični, gospodarski in kulturni razvoj v Avstriji pri reševanju narodnostnih vprašanj protislovno vlogo, se je vsa protislovnost kazala tudi v šolstvu, in sicer v tem, da je na eni strani gospodarski razvoj zahteval razvoj šolstva, saj je imelo izobraževanje nalogo osveščanja že samo po sebi. To pa je, hkrati z razširjanjem znanja in razgledanosti na drugi strani, pripomoglo tudi k širjenju slovenske kulture in jezika, oblikovala pa se je tudi zavest o narodni samobitnosti. Z vsem tem pa se je šola približala svoji vlogi, s katero je še posebej oblikovala in razvijala slovensko narodno zavest. Seveda je imel pri tem razvoj izobraževanja v nemščini svoje meje. Tudi razvoj samega šolstva je moral slej ali prej nujno privedi do tega, da so začeli v šoli utemeljevati posebnosti slovenske kulture, in sicer najprej s poučevanjem slovenščine, torej na to niso vplivale le politične spremembe v revolucionarnem letu 1848. Slovenski otroci niso znali nemščine, zato je avstrijska šolska politika pristala na uvedbo slovenščine vsaj kot jezika za učenje nemščine, tudi v gimnaziji in drugih srednjih šolah. S tem so bili v omenjenem obdobju povezani stalni pritiski za uvedbo slovenščine kot učnega jezika v šole, ki jih poznamo že iz zgodovine, v intenzivni obliki pa iz druge polovice 18. stoletja.

Vloga šole je bila v procesu oblikovanja slovenske narodne zavesti na eni strani rezultat objektivnih zgodovinskih razmer in potrebe, da bi se v šoli uveljavila slovenščina, na drugi strani pa rezultat subjektivnih zavednih prizadevanj slovensko usmerjenih šolnikov, izobražencev in duhovnikov, ki so lahko v šolah, pa tudi zunaj njih, prav s poučevanjem slovenskega jezika kar se da širili tudi znanje o slovenski kulturi, slovenskih pisateljih, pesnikih, razvijali domoljubje, s tem pa tudi slovensko narodno zavest. Slovenska narodna prizadevanja so bila v šolstvu v vsem obdobju od leta 1848 do 1914 usmerjena v širjenje šolske mreže, ustanavljanje novih šol, zlasti pa so se narodna prizadevanja v šolstvu na Slovenskem usmerila v intenzivna prizadevanja za uveljavitev slovenske kulture, slovenske misli in slovensko usmerjenega šolstva. Eden od prvih korakov pri tem je bil, kot smo že omenili, učni jezik. Posledica tega spoznanja je bila, da je postalo prizadevanje za uporabo slovenščine v osnovnem (ljudskem), kot tudi v srednjem šolstvu, osrednji problem učiteljev, slovenskih izobražencev in tudi slovenske politike. Tako je postalo vprašanje o položaju slovenskega jezika v gimnazijah tudi na Goriškem sestavni del narodne problematike.

Že leta 1848 je v Gorici vzplapolal ogenj narodnega navdušenja, ko so ustanavljali Slavljansko bravno društvo in je bilo slišati vzklike po slovenski gimnaziji (kot tudi po italijanski), ki pa niso bili v omenjenem revolucionarnem letu nikakor uresničeni. Zavedni Slovenci so vedeli, da se bo lahko šele z ustanovitvijo slovenskih šol (gimnazije) začela dejansko razvijati slovenska kultura (končno neodvisno od nemške), slovenski jezik, domoljubje, hkrati pa tudi slovenska narodna identiteta. Zato so vztrajali še naprej. Leta 1848 je sicer prinesel prve spremembe v položaju slovenskega jezika v gimnazijah osnutek Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtwesens in Österreich (Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji), ki je posebej opredeljeval, kakšen naj bo položaj nenemških narodov in katere so njihove pravice glede uporabe maternega jezika. Formalno je omenjeni osnutek izhajal iz načela narodne enakopravnosti vseh narodov v avstrijski monarhiji. Določal je, da se mora v posameznih avstrijskih deželah pri pouku upoštevati materinščina gojencev nenemških narodnosti (ist die gebührende Rechnung zu tragen), kjer so ti v večini pa tudi drugi deželni jezik (Entwurf der ..., 1848). S tem je avstrijska oblast v zakonih razvila osnovo za enakopravnost deželnih jezikov. Žal pa je dejansko ostalo vprašanje učnega jezika večinoma nerešeno, saj so se šolske oblasti vedno zadovoljevale z

omenjenim določilom enakopravnosti, ki pa je ostalo zgolj abstraktno.

Dokončne odločitve glede slovenščine kot učnega predmeta in učnega jezika je za gimnazije in tudi realke prinesel osnutek Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich (Osnutek organizacije gimnazij in realk) leta 1849, ki je veljal vse do leta 1914 (spremenili so se le posamezni odloki). Ta je posebej določal, da je lahko vsak deželni jezik na gimnaziji učen, izbira učnega jezika pa naj bi se povsod ravnala po potrebah prebivalstva (odločitvah staršev in dijakov) ter deželnih šolskih svetov. Osnutek je celo dopuščal, da lahko poučujejo na gimnaziji dva učna jezika, ki ju je mogoče uporabiti v raznih šolskih oddelkih in pri raznih učnih predmetih (Entwurf der ..., 1849). Pri tem je poudaril pomen poučevanja v gimnazijah v materinščini, pri čemer ne opredeljuje, kateri jezik je to. S tem pa je postalo načelno vprašanje, kateri bo učni jezik v gimnaziji, odvisno od staršev in lokalne politike.

Pri tem pa ne moremo mimo vprašanja, kako je bilo dejansko s slovenskim jezikom v gimnaziji. Na splošno, če pogledamo položaj gimnazij na Slovenskem, lahko iz statističnih poročil ugotavljamo, da se je slovenščina začela v omenjenem obdobju najprej vključevati v gimnazije kot neobvezni učni predmet (Statistische Übersicht ..., 1866), po nekaterih gimnazijah kot obvezni predmet za slovenske dijake (Maribor, Ljubljana, Novo mesto, Kranj) (ib.), nikakor pa še ni bila na prehodu iz 19. v 20. stoletje v javnih državnih gimnazijah slovenščina uradni učni jezik. Prav to pa se je najprej zgodilo leta 1913 v Gorici, o čemer bomo več spregovorili v nadaljevanju.

Kljub številnim prizadevanjem slovenskih šolnikov po uvedbi slovenščine kot učnega jezika v gimnazije pa se je pokazalo, da je s postopnim uvajanjem Osnutka organizacije gimnazij in realk v šolsko prakso na Slovenskem začela po letu 1848 nazadovati latinščina, kot učni jezik pa je postala pomembnejša nemščina in ne slovenščina. Tako so v večini gimnazij na Slovenskem poučevali v nemščini, slovenščina pa je bila za Slovence fakultativni učni predmet. S tem so gimnazije po učnem načrtu (Entwurf der ..., 1849) ponujale zelo malo možnosti za razvijanje slovenskega jezika in oblikovanje slovenske narodne zavesti, kulture in domoljubja. To pa pomeni, da je bila dejanska vloga prebujanja slovenstva v gimnazijah odvisna od zavednosti posameznega slovenskega profesorja, ki je lahko pri učnih predmetih (zgodovina in geografija, petje in slovenski jezik), poleg tega, da je uresničeval zahteve učnega načrta, prebujal pri mladini zavest o slovenski narodni identiteti. Tak položaj pa nam kaže, da je bil prav takšen razvoj v gimnazijah na Slovenskem različen, glede na konkretne krajevne razmere (glede na to, ali so bili raznarodovalni pritiski izrazitejši), vlogo profesorjev (glede na to, ali so bili v šolah konflikti zaradi nacionalnih vprašanj med profesorji samimi in dijaki), glede na to, kakšno vlogo so imeli zavedni slovenski profesorji (njihova vztrajna prizadevanja pri širjenju slovenske narodne zamisli med dijaki), in še bi lahko naštevali okoliščine, ki so posebej vplivale na prebujanje slovenske narodne zavesti v šolah. Vseh teh podrobnosti ne bomo analizirali. Ostali bomo le pri prizadevanjih za uveljavitev slovenskega jezika v gimnaziji. Podrobneje si pogledajmo, kako je bilo s slovenščino v goriški gimnaziji.

V Gorici so si v letu 1848 slovenski šolniki prizadevali za uvedbo slovenščine in italijanščine – dveh deželnih jezikov kot učnih jezikov, nemščino pa so razumeli kot posredovalni jezik. Čeprav slovenščina ni bila učni jezik, so jo dejansko kljub temu uporabljali pri pouku, zlasti v nižjih razredih. Profesorji, ki so obvladali deželne jezike, so poučevali tudi v materinščini, saj so jih učenci bolje razumeli. Vendar so šolske oblasti takemu poučevanju nasprotovale, češ da s tem ovirajo napredovanje pri pou-

ku, če isto znanje ponavljajo v dveh ali celo treh jezikih. Tako so v šolskem letu 1853/54 šolske oblasti pouk slovenščine in italijanščine v prvih dveh razredih odpravile, tiste tri ure pa so dodali nemščini (Ipavec, 1914). Tako so deželna jezika poučevali šele od tretjega razreda naprej, kot učna predmeta. Čeprav si je v poznejših letih večina slovenskih profesorjev v goriški gimnaziji, na primer Marušič, Šolar, Jesenko, Pleteršnik, Pajk, Kragelj, Ivančič in drugi, na konferencah prizadevala, da bi vsaj jezikovni pouk temeljil na materinščini ter da bi v prvih dveh razredih poučevali profesorji, ki obvladajo oba deželna jezika (slovenščino in italijanščino) (ib.). Seveda je bilo samoumevno, da se je jezik večine prebivalstva na Goriškem uveljavljal v šoli, čeprav ni bil učni jezik. Ipavec omenja, da so slovenščino uporabljali na šolskih prireditvah, javnih nastopih dijakov, prvič pa so javno govorili in peli v slovenskem jeziku na prireditvi, ki so jo imeli gimnazijci ob rojstvu cesarične Sofije (9. marca leta 1854). Od takrat naprej se je slovensko petje udomačilo v cerkvi in šoli, vpejal pa ga je Anton Hribar. Kasneje je bilo zaradi spremembe v gimnazijskem vodstvu leta 1889 slovensko in italijansko petje odpravljeno (Ipavec, 1914).

Slovenski jezik so v goriški gimnaziji uporabljali od leta 1876 pri tako imenovanih naznanilih za vpis dijakov in na začetku šolskega leta, pa tudi v poročilih gimnazije, v katerih so objavljali slovenske prispevke. Morda bi bilo zanimivo naštet nekatere od objavljenih razprav, napisanih v slovenskem jeziku: Marušič, A., Prokletstvo ali Blagoslov ali Mavra nad jeziki (Izvestje ..., 1862); Pajk, J., O slovenskih narodnih pesmih (ib., 1863); Šantel, L., Poskus razkladbe nekaterih pomenljivih prikazni spanja in sanj (ib., 1874); Vodušek, M., O določevanju časa, poldnevnik, (meridijana) in zemljepisne širjave po solčnih opazovanjih (ib., 1876); Vodušek, M., Popravki in dostavki k lanjskemu spisu (ib., 1877); Rutar, S., Začetek svetovne oblasti akvilejskih patrijarhov in pokneženje goriških grofov (ib., 1878); Dr. Capuder, K., O luteranstvu na Goriškem (ib., 1909 in 1910); Dr. Ozvald, K., Malce navodila za poučevanje po moji Psihologiji (ib., 1913). Iz tega pa je razvidno, da se je slovenski jezik v gimnaziji že postopoma uveljavljal, nemški jezik, kot opisuje Ipavec, pa je imel bolj vlogo držav-

nega jezika, ki je bil hkrati tudi posredovalni jezik med obema narodnostima na Goriškem (Ipavec, 1914). Vendar je tako razmerje trajalo le toliko časa, dokler se niso narodnostna nasprotovanja v Avstriji še bolj zaostrila. V šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja je to spremenilo nazore in povzročilo nasprotja med javnostjo in posameznimi člani profesorskega goriškega zbora. Narodnostna nasprotja pa so povzročila čedalje večje zahteve po preureditvi goriške gimnazije. Zahteve so bile izražene javno, na taborih, shodih, v peticijah državnemu zboru in »naučnemu ministrstvu«, v občinskih zastopih, v deželnem in državnem zboru, v deželnem šolskem svetu, pa tudi v učiteljskem zboru (Ipavec, 1914). Tu ne moremo omenjati vseh oblik boja za slovensko gimnazijo, omenimo le oster nastop dr. Tonkliča na seji deželnega zbora 1868. leta, ko je zahteval slovenski učni jezik v srednjih šolah, in nastop dr. Lavriča na taboru v Brdih ter Ivana Nabergoja na taboru pri Šempasu z enakimi zahtevami. Leta 1882 so poslale skoraj vse slovenske občine na Goriškem državnemu zboru peticijo, v kateri je bila zahteva po uvedbi slovenščine kot učnega jezika v srednje šole v Gorici (ib.), vendar brez uspeha. Zagreti zavedni Slovenci pa niso popustili. Tonkli je leta 1887 ponovno predložil državnemu zboru peticijo, da bi na goriški gimnaziji ustanovili slovenske paralelke, vendar tudi tokrat brezuspešno (ib.).

Žal ne moremo omenjati vseh peticij, resolucij in interpelacij za slovensko gimnazijo v Gorici, ki so bile vse brezuspešne, so pa za nas dovolj zgovoren dokaz o številnih prizadevanjih Goričanov za slovensko gimnazijo. Kje so bili vzroki za neuspeh vseh slovenskih prizadevanj? Seveda so bili ti različni. Šolska uprava je omenjene zahteve vedno zavračala s tem, češ da Slovenci nimamo dovolj ustreznih slovenskih učnih knjig, ne dovolj učnih moči, glavni vzrok pa je bil, kot omenja Ipavec, v tem, da se italijanski sodelanci niso tako goreče zavzemali za ustanovitev svoje gimnazije kakor Slovenci (Ipavec, 1914). Šele mlajši rod Italijanov se je zavedal, da taka pasivnost ne vodi nikamor, zato so začeli odločnejše zahtevati italijansko gimnazijo, vendar ne od države kot Slovenci, temveč od avtonomnih dejavnikov. Zahtevali so, da bi goriška občina skupaj s furlanskimi občinami ustanovila in vzdrževala italijansko gimnazijo v Gorici. To pa je bil tudi za Slovence eden od namigov, da so si začeli, sočasno z Italijani, prizadevati tudi za slovensko gimnazijo (ib.). Predsednik društva Šolski dom dr. Anton Gregorčič je 10. aprila leta 1910 sklical posvetovanje v zvezi z ustanovitvijo zasebne slovenske gimnazije v Gorici. Zasebna gimnazija naj bi bila v zgradbi društva Šolski dom, poučevali pa bi lahko aktivni in tudi upokojeni slovenski profesorji. Med njimi je bil tudi prof. Ipavec, ki je izjavil, kot tudi nekateri drugi profesorji, da bodo poučevali brezplačno. Sestavili so nadzorni odbor za vodo, odločili so se ustanoviti humanistično gimnazijo, ne realno, sprejeli so statut in učni načrt, imenovali so učitelje in vse skupaj predložili »naučnemu« ministrstvu v potrditev (ib.).

S tem so zavedni slovenski borci za gimnazijo v Gorici postavili avstrijsko oblast pred odločitev, ali naj bi ta ustanovila eno slovensko in eno italijansko zasebno gimnazijo, sama pa bi vzdrževala nemško, ali pa se naj bi odločila po svoje. Avstrijska država je zavrnila možnost obstoja zasebne slovenske gimnazije, češ da ni dovolj sredstev za vzdrževanje šole, s tem pa se je odločila, da leta 1910 sama uvede slovenske in italijanske paralelke (kot so mnogi Slovenci to že zahtevali) na državni gimnaziji. Pri tem je predpisala, da se lahko vpiše na gimnazijo le določeno število dijakov in da bo za eden ali drugi predmet učni jezik nemški (Ipavec, 1914). S tem so se prizadevanja za slovenski učni jezik v gimnaziji nadaljevala. Takratni svetnik Fon je ponovno posredoval pri »naučnem« ministrstvu za rešitev goriškega gimnazijskega vprašanja. Nazadnje se je ministrstvo odločilo, da bo ustanovilo eno slovensko in eno italijansko paralelko pri c. kr. državni gimnaziji z nemškim učnim jezikom v Gorici, in sicer z omejitvi-

Nabiralnik Družbe Sv. Cirila in Metoda z značilno napravo za prerezovanje viržink. Tako odrezane kose so poleg denarja zbirali v nabiralnikih, CMD pa jih je prodajala kadilcem pip (Razstavna zbirka Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani).

jo, da ne sme biti sprejetih več kot 50 dijakov (ib.). S tem je bil, kot opisuje Ipavec, postavljen temeljni kamen za slovensko gimnazijo. Vendar je svetnik Fon zaradi premajhnega števila vpisa dijakov ponovno posredoval pri naučnem ministrstvu, z utemeljitvijo, da bi bil ta vpis le navidezen in da se bo iz te paralelke tako ali drugače razvila slovenska gimnazija. Tako je bilo že pri ustanovitvi slovenskih in italijanskih paralelek dovolj jasno, da tako velik trojezični zavod, kot je postala državna gimnazija v Gorici, ne bo ostal pod enim vodstvom. Na tej osnovi pa je 12. avgusta 1913 »naučno« ministristvo izdalo odlok, da se morajo od sedanje državne gimnazije z nemškim učnim jezikom ločiti slovenske paralelke in se razvijati v samostojno državno gimnazijo (Ipavec, 1914). S tem so bile za večino slovenskega goriškega prebivalstva uresničene velike, toda dolgo neuslišane, želje in zahteve. Dobili so prvo državno slovensko gimnazijo na Slovenskem. Tako so lahko v Gorici tudi pričakovali, da bodo s slovensko vzgojo v gimnaziji, ki je bila versko-nravnna, hkrati pa tudi s slovensko narodno vzgojo, končno brez narodnih nasprotij, vzgajali mladino v dobre, zavedne Slovence in državljane, ki bodo lahko v učnem procesu in iz učbenikov dobivali vse znanje v svojem materinem jeziku.

Pri tem še omenimo, da je imela slovenska gimnazija v Gorici tudi svoje podpomo ustanove, to so bili: Gullich-Bolletova ustanova, iz finančnih kazenskih dohodkov Josipa Jerama in grofa Werdenberga, podporno društvo »Simon Gregorčič za uboge učence c. k. slovenske gimnazije v Gorici«, ki ga je ustanovil prof. Ipavec, namenjen pa je bil zlasti kmečkim otrokom, ki jim je priskrbel učbenike, zimске obleke in čevlje (Prvo izvestje ..., 1914), ter posojilnice (Centralna v Gorici, Kmečka banka v Gorici, Kmečka hranilnica in posojilnica v Kozani – Vipolžah), Ljudska posojilnica v Gorici, Monte di Pietà v Gorici), županstva (Brestovica, Kanal, Osek, Renče, Repentabor, Rihenberg, Sežana, Velike Žabljice), prispevki zbrani v posameznih razredih in od profesorjev, od kuratorija slovenske gimnazije, Kegljaškega kluba in iz čistega dobička dijaškega koncerta (Prvo izvestje ..., 1914). S tem je imela slovenska gimnazija dokončno tudi zagotovljen vir sredstev, ki so omogočala njen obstoj.

Prizadevanja za slovensko gimnazijo v Gorici pa nam dokazujejo, da so bili Slovenci na Goriškem zelo vztrajni in prizadevni v boju za slovensko šolstvo. To nam dokazujejo tudi številna omejena društva, med njimi tudi šolska, ki so s svojim delovanjem veliko prispevala k prebujanju slovenske narodne zavesti in identitete, predvsem med mladino. Podpora prizadevanjem za slovenske šole je prihajala z vseh strani in različno, zlasti pa je bila ta v rokah iznajdljivosti in zavednosti samega slovenskega goriškega prebivalstva, ki je vztrajalo, da bi ohranilo narodnostno identiteto, in se branilo pred asimilacijskimi pritiski na raznih področjih družbenega življenja. Njihov uspeh je zagotavljalo prav skupno medsebojno povezovanje v delavska, politična, kulturna, šolska in mladinska društva, organizacije in ustanove, kajti brez teh in njihovih prizadevanj za skupen narodni cilj, to lahko trdimo, ne bi dosegli tega, kar so dosegli, to je ohranitve slovenskega jezika, pesmi, kulture in svoje krajevine zgodovine. To pa je za nas še en dokaz, kako pomembno je medsebojno sodelovanje in povezovanje v narodnoprosvetnem in kulturnem življenju.

Literatura

- B.: Slovensko in nemško ljudsko šolstvo v Gorici; v: Slovenski Branik, 1. januar, št. 1, Ljubljana, 1914.
- Ciperle, J.: Gimnazije na Slovenskem v letu 1848 ter njihov razvoj do leta 1918, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1979.
- Cottone, C.: Storia della scuola in Istria, Capodistria, 1938.
- Černic, V.: Uvod; v: Šola, Glasilo goriških učiteljev, 3. julij, Gorica, 1880.
- Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Österreich, Der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1848.
- Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich, Der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1849.
- Finšger, F.: Poročilo o stanju ljudskega šolstva v Goriškem okraju za leto 1903/04, Gorica, 1904.
- Gabršček, A.: Goriški Slovenci, I. knjiga, samozaložba, Ljubljana, 1932.
- Gabršček, A.: Goriški Slovenci, II. knjiga, samozaložba, Ljubljana, 1934.
- Gestrin, F. in Melik, V.: Slovenska zgodovina 1813–1914, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1950.
- Hojan, T.: Ob stoletnici ustanovitve slovenske učiteljske organizacije, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1989.
- Ipavec, A.: K ustanovitvi slovenske gimnazije v Gorici; v: Prvo izvestje c. kr. slovenske državne gimnazije v Gorici v šolskem letu 1913/14, založilo vodstvo, Gorica, 1914.
- Izvestja c. kr. gimnazije Gorica za leta: 1862, 1863, 1874, 1876, 1877, 1878, 1909, 1910 in 1913 (pregled slovenskih prispevkov).
- Jelenc, L.: Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, spominski spis, Zaveza avstr. jugoslovanskih učiteljskih društev, Ljubljana, 1913.
- Kaj delajo naši narodni nasprotniki; v: Slovenski Branik, 1. avgust, št. 8, Ljubljana, 1914.
- Koledar (Vestnik) CMD za leto 1915, str. 163.
- Legiša, L.: Kaj je prinesla Goriška v našo literaturo; v: Goriški zbornik od 1947–1957, Okrajni svet svobod in prosvetnih društev Gorica, Nova Gorica, 1957.
- Murovec, I. in Humar, J.: Od čitalnic do Svobod; v: Goriški zbornik 1947–1957, Okrajni svet svobod in prosvetnih društev Gorica, Nova Gorica, 1957.
- Orel, R.: O legi nazionale; v: Slovenski branik, št. 4, Ljubljana, 1912.
- Pahor, D.: Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja; v: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1970.
- Pahor, J.: Učiteljstvo v slovenskem Primorju in Istri v letih 1906–1926; v: Zbornik primorske založbe Lipa, Koper, 1956.
- Pravila Učiteljskega društva za Trst in okolico, Trst, 1906.
- Prunk, J.: Slovenski narodni vzpon, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1992.
- Prvo izvestje c. kr. slovenske državne gimnazije v Gorici v šolskem letu 1913/14, izdal dr. Janko Bezjak, založilo vodstvo gimnazije, Gorica, 1914.
- R. B.: Vloga dijaškega doma; v: 40 let Slovenskega dijaškega doma Simon Gregorčič v Gorici, Slovenski dijaški dom »Simon Gregorčič«, Gorica, 1986.
- Slovenski biografski leksikon, 13. zvezek, Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, Ljubljana, 1982.
- Statistische Übersicht über die österreichischen Gymnasien und Realschulen am Schlüsse des Schuljahres 1864/65; v: Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien 1865, XII. Heft, Carl Gerold's Sohn, Wien, 1866.
- Stergar, J.: Oris zgodovine počitniške zveze Slovenije, Izvršni odbor Počitniške zveze Slovenije, Ljubljana, 1978.
- Učiteljska in šolska društva po Slovenskem; v: Slovenski učitelj, 10. januar, Maribor, 1873.
- Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, K. k. Staatsdruckerei, Wien, 1870.
- Vovko, A.: Mal položi dar... domu na altar, Slovenska Matica, Ljubljana, 1994.

Društva nekoč in danes z vidika skupnostnega izobraževanja

Nives Ličen

V sodobnosti se kaže vedno večja potreba po tem, da bi ljudje svoje znanje in moči združili, da bi uresničili skupne interese. Lokalne skupine, društva so pomembni za razvoj skupnosti in skupnostnega učenja. Ljudje čedalje bolj ugotavljajo, da lahko rešitve za svoje probleme najdejo v svoji skupnosti in da morajo poiskati te rešitve skupaj z drugimi.

V preteklosti so se posamezniki srečevali pri kmečkih opravilih, danes so jih zamenjali stroji. Ličkanje koruze ali pa spravilo sena le z ročnimi grabljami in druženje ljudi ob takih opravilih ostaja etnološka zanimivost, pojavljajo pa se nove oblike druženja. Vaščani se niso družili le ob delu, temveč tudi v raznih društvih.

»Poleg cerkve skrbi za duševno izobrazbo šola. (...) Poleg šol skrbijo za izobrazbo tudi bralna in pevška društva,« je zapisal Medvešček že leta 1904.

V okviru Andragoške poletne šole, ki poteka v Ajdovščini, organizira pa jo katedra za andragogiko Filozofske fakultete iz Ljubljane, smo raziskovali, kako so se ljudje na vasi družili nekoč in kako se družijo danes. Zanimalo nas je, kakšna društva so delovala in kako so delovala v vaški skupnosti.

Arhivski dokumenti kažejo, da so delovala različna društva, od čitalnic do kulturnih in bralnih društev, od zavarovalnic do posojilnic. Ljudje so se združevali, da bi reševali svoje probleme. Dandanes pa mnogokje nimajo niti skupnih prostorov, kjer bi se lahko srečevali.

Nekaj mejnikov, ki so pomembni za društveno življenje

Dolina reke Vipave je bila stoletja upravno razdeljena med deželi Kranjsko in Goriško. Sedež prve je bil v Ljubljani, druge pa v Gorici. Ločnica je bil Hubelj. Z rapalsko mejo leta 1920 je postalo to ozemlje upravno celota. Ta delitev je bila pomembna tudi za razvoj društev, med katere zaenkrat še uvrščajo zadruge in društva v ožjem pomenu besede.

Zadruge so imele gospodarski, socialni, politični, pa tudi kulturni pomen, če razumemo kulturo v širšem smislu. Posamezniki so se združevali v zadruge predvsem zaradi gospodarskih in socialnih interesov, niso se včlanjevali vanje zaradi politike, čeprav so pobudniki ustanovitve razmišljali tudi o političnih posledicah.

Leta 1848 je bil odpravljen fevdalni sistem, na Vipavskem se je začela krepiti narodna zavest, ki so jo različno dokazovali. Tako so poleti 1848 uprizorili v Vipavi Linhartovi komediji Matiček se ženi in Županova Micka. To so bili prvi začetki kulturno-prosvetnega delovanja, naslednje desetletje pa se je že zelo razmahnilo.

Zlasti po letu 1860 je zaživela Vipavska dolina v znamenju slovenskega narodnega prebujenja ter prosvetljevanja ljudi kar zadeva gospodarstvo, šolstvo, komunikacijske povezave, komu-

nalno infrastrukturo, zdravstvo in socialno varstvo (Marušič, 1994).

Slovensko politično gibanje je bilo na začetku kulturno gibanje, kar je najbolj očitno v ustanavljanju čitalnic.

Dne 17. 4. 1864 je bila ustanovljena čitalnica v Ajdovščini, kar je bilo pomembno za celo dolino. Čitalnica, ki ji je predsedoval dr. Lavrič, je ustanovila tudi knjižnico, ta pa je knjige pošiljala tudi po vaseh.

Dne 14. 8. 1864 pa je bila ustanovljena čitalnica v Vipavi, nato v Lokavcu – 1866, Rihemberku – 1867, Črničah – 1867, Vipavskem Križu – 1868.

Posebnost Primorske je pogostnost čitalnic, ki so bile skoraj v vsaki večji vasi, tako da je bilo društveno življenje živahno skoraj v vsaki vasi.

Za skupnostno življenje je bilo pomembno tudi to, da so čitalnice organizirale medsebojna srečanja. Tako so na primer 15. 8. 1864 na Palah organizirali srečanje čitalnic iz Tolmina in Ajdovščine.

Leta 1903 je bila ustanovljena Zveza bralnih in pevskih društev na Vipavskem (Gabršček, 1934).

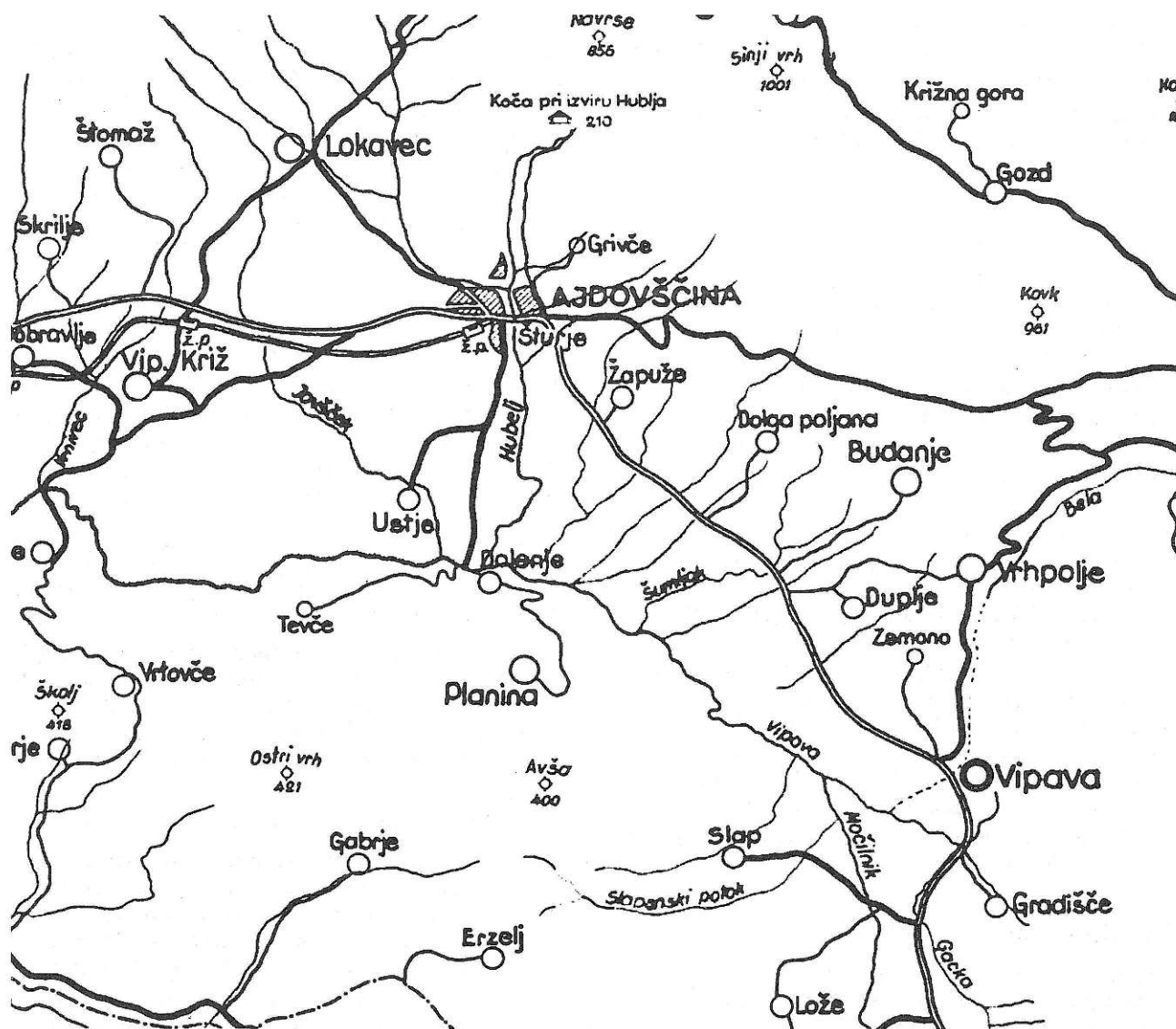
Ustanovljena je bila 26. 7. 1903 na Brjah na pobudo tamkajšnjega učitelja Antona Možine, ki je v svojem govoru poudaril, da je čas, »da se društva povzpno višje, kar naj izvrši zveza«. Društva, ki so imela približno po 20 pevcev, naj bi to število povečala do 150. »Ob enotnem vodstvu vseh kulturnih društev tega okraja bi odpadla kvarna tekma med društvi in odpadlo bi prirejanje manjših vesellic na isti dan.«

Od leta 1910 dalje je delovala Zveza kulturnih društev v Gorici. Na svojem občnem zboru 16. 6. 1910 so se zavzeli, da bi društva imela bolj izobraževalno vlogo, kar je njihov osnovni namen, manj pa naj bi bila namenjena zabavi.

Leta 1922 je bila ustanovljena Zveza prosvetnih društev Primorske, ki je v vseh svojih sekcijah združevala približno 20.000 ljudi. Takrat so se želeli izkazovati kot pravi Slovenci, čeprav italijanska država temu ni bila niti najmanj naklonjena. Pri delovanju društev na Primorskem so imeli duhovniki pomembno vlogo. Italijanske oblasti so se tega dobro zavedale. Razglasile so jih za največje sovražnike Italije.

Politično delo je potekalo v političnih društvih, od preloma stoletja pa v političnih strankah.

Poleg kulturnih in političnih društev so delovala tudi strokovna društva, zadruge, posojilnice in hranilnice.

Prva svetovna vojna je pomenila zastoj društvenega delovanja. Spodnji del doline se je z boji v Posočju spremenil v bojno polje, zgornji del doline pa je bil neposredno zaledje fronte.

V času italijanske države v Vipavski dolini so bila društva z zakonom prepovedana, zaplenili pa so tudi njihovo premoženje. O tem govori Gabršček (1932) v prispevku z naslovom Kaj smo prepustili Italijanom?, na primer za Lokavec: Kmetijsko hranilnico in posojilnico, Zavarovalnico živine, Podporno rokodelsko društvo, Gospodarsko zadrugo, Godbeno društvo, Bralno in pevsko društvo.

Kulturne dejavnosti (pevski zbori, igralske skupine) so ponekod potekale pod okriljem Cerkve.

Ljudje so se na prepoved delovanja društev odzvali z vztrajanjem. Še vedno so peli, igrali, le da so to počeli v cerkvah. Najbrž se vsakdo spominja prizorov iz filma Tistega lepega dne, ki pripoveduje prav o teh časih v Vipavski dolini.

Po drugi svetovni vojni so prenehala delovati vsa katoliška društva. Pojavi pa se politični pritisk, češ da naj bi imeli vsak kraj, vsaka vas, vsako mesto svoje društvo. Društva so sicer ustanavljali, vendar jih je veliko delovalo le na papirju. Aktivna so bila le tam, kjer so bili zagnani posamezniki.

Igralska skupina v eni izmed vasi je začela ponovno delovati na pobudo starih igralcev. Posamezniki so iskrice, ki podžigajo delovanje ali pa obudijo tradicijo.

Na novo so nastajala športna in planinska društva, ki pa so bila aktivnejša v mestih.

Poseben položaj so imela gasilska društva, ki niso zamrla niti po prepovedi delovanja društev leta 1927.

Kaj se je dogajalo v štirih vipavskih vaseh

V raziskavi smo podrobneje, kot primere, obdelali štiri vipavske vasi. Naš izbor je temeljil na njihovi različnosti v osnovnih značilnostih. Slap je vinogradniški kraj, Lokavec ima bogato furmansko preteklost, za Budanje sta značilna sadje in trgovina z njim, Vipavski Križ pa je značilen s svojimi zgodovinskimi potezami, v prihodnosti pa naj bi se razvijal v kulturno središče Vipavske doline.

Raziskovali smo, kako se ljudje družijo, koliko društev obstaja in katera društva delujejo po posameznih vaseh. Ugotovili smo, da je število društev v primerjavi z obdobjem pred prvo svetovno vojno upadlo, čeprav ne v vseh vaseh enako.

Podobno kot v preteklosti, ko so imeli pomembno vlogo na vaseh učitelji, imajo dandanes pomembno vlogo vaške šole in učiteljice. Šole vabijo starejše ljudi med učence, gojijo ljudske pesmi in običaje, ustvarjajo stičišča preteklosti s sedanjostjo. Učiteljice delujejo kot sociokulturni animatorji v vaseh, skupaj z otroki organizirajo kulturne prireditve, razstave in tudi čistilne akcije.

Cerkev se ponovno pojavlja kot uspešen organizator socialnega življenja. V preteklosti so bili nosilci dogajanja v krajih duhovniki, podobno pa se dogaja tudi danes.

Upam, da boste dobili iz napisanega »zadosti eksemplu inu lepih nauku«, kot pravi Janez Svetokriški.

Slap

Opis kraja

Slap je naselje gručastih zaselkov: Žoržev Kraj, Majerija, Poreče, Pod stajami. Leži na nadmorski višini 136 metrov in ima približno 400 prebivalcev.

Svoje ime je dobil po slapu na Slapenskem potoku, enemu izmed levih pritokov reke Vipave.

Slap leži na prisojnih obronkih Vipavskih Brd, in to je tudi prednost vasi, da lahko prideluje sortna vina, v zadnjih letih pa gojijo vse več tudi cenjene avtohtone sorte, kot sta zelen, pinela. Poleg vinogradov, ki so res v izvrstnih legah, imajo njive (koruza, krompir) na melioriranih poljih ob potoku Močilniku, ki sega do reke Vipave.

Vinogradniško kulturo teh krajev je omenjal že Valvasor v svoji Slavi vojvodine Kranjske.

Župnijsko cerkev sv. Matije so v 13. stoletju, potem ko so prešli Slap v dar v prvi četrtini stoletja, verjetno zgradili malteški vitezi, prav tako tudi grad. Cerkev so Turki porušili. Prezidana je bila leta 1765, v njej so freske baročnega freskanta Franca Illovskega, Metzingerjeva slika in slika M. Stroja. Cerkev je posvetil 29. aprila 1768 prvi goriški nadškof Karol Mihael, grof Attems.

Na Slapu je tudi Cirilovo in Metodovo poljsko znamenje, ki ga je ustvaril Krištof Zupet.

Rihard Dolenc – ravnatelj kmetijske šole

Na Slapu je od 1873 do 1886 delovala kmetijska šola, in sicer na slapenskem gradu, ki je bil zgrajen leta 1223, kasneje pa je prešel v last grofov Lanthierijev. Ti so ga leta 1873 hkrati z zemljiščem prepustili kranjski deželi, da je tu odprla slovensko kmetijsko šolo.

Ravnatelj slapenske kmetijske vinarske šole je bil Rihard Dolenc, ki je poleg vsega svojega dela spodbudil akcijo, da so ob stoletnici rojstva Matije Vertovca – leta 1884 – na hiši ob cerkvi v Podnanosu, kjer je Vertovec umrl, postavili spominsko ploščo z napisom: »prvem, ki se je trudil slovensko vinarstvo povzdigniti«.

Dolenc je bil strokovno izobražen agronom, v svojem času (1849–1919) je bil v svoji stroki verjetno najbolj izobražen Slovenec, ki pa zaradi konzervativnih razmer ni ostal v Ljubljani, temveč se je znašel na »robu kranjske dežele«. Pripadal je taborskega gibanju, ki ga je vodil dr. Lavrič; na shodih je govoril o izboljšanju sadjarstva in vinogradništva na Krasu in v Vipavski dolini.

Leta 1882 se je v Posavju pojavila filoksera – trtna uš, zato so sklenili ustanoviti kmetijsko šolo tudi na Dolenjskem. Šola s Slapa so zaradi bližine goriške kmetijske šole, neugodnih prometnih povezav, oddaljenosti Slapa preselili na Grm pri Novem mestu, in tudi to je opravil Rihard Dolenc.

Kje so se ljudje družili

Izobraževalno društvo je delovalo od 1904 do 1927.

Izobraževalno društvo, ki se pojavlja v dvema imenoma, in sicer leta 1907 z imenom Katoliško izobraževalno društvo, leta 1923 pa na vabilih na prireditev z imenom Slovensko izobraže-

valno društvo, to ime se pojavlja tudi v zapisnikih društva, ki smo jih našli v župnišču na Slapu s prijazno pomočjo g. Kralja, slapenskega župnika. Zapisniki društva so od leta 1907 do 1927. Prirejali so razna predavanja, društvene večere, to so bili včasih fantovski, pustni, prosvetni večeri itd.

Na Slapu je delovala Marijina družba, ki si je ob ustanovitvi postavila za cilj, da bo poglobljala versko življenje, vendar je imela različne prosvetne vloge. Posebno dejavna je bila dekliška Marijina družba, ki je leta 1922 z lepaki vabila na prireditev (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici).

Deloval je tudi cerkveni pevski zbor.

Od leta 1897 do 1911 je delovala Splošna pobožna družba katoliških družin.

Od leta 1928 do 1930 je delovala Družba družin, posvečenih presvetemu srcu Jezusovemu, isti letnici označujeta tudi zapisnike Društva za širjenje vere in apostolstva sv. Cirila in Metoda. Očitno so delovali kljub italijanski prepovedi delovanja vseh društev iz leta 1927.

Telovadno društvo Orel je delovalo do leta 1927, ustanovne letnice nismo ugotovili. Mogoče pa je, da je bilo zgolj sekcija izobraževalnega društva.

Bralno društvo Lipa, ki je bilo društvo liberalnega gibanja, je po nekaterih virih obstajalo do leta 1915, vendar je začelo verjetno ponovno delovati, saj smo našli podatek iz leta 1920 o obstoju društva Lipa in pevskega zbora. Starejši krajani se ne spominjajo, da bi bilo to društvo posebej aktivno, menijo, da je obstajalo bolj na papirju.

Leta 1877 je bila ustanovljena čitalnica.

Na Slapu je bila 8. 10. 1889 organizirana Prva zadruga vipavskih sadjarjev (Erste Genossenschaft der Wippacher Obstzüchter in Slap). Njihova naloga je bila prodaja sadja in zelenjave. Delovala je do leta 1901, ko so sklenili na občnem zboru, da bodo zadruzo razpustili, tako da je bila 28. 3. 1903 izbrisana iz registra.

Dne 30. 9. 1893 je bila registrirana Posojilnica na Slapu pri Vipavi, ta zadruga je bila hranilnica in posojilnica. Leta 1903 so prenesli njen sedež v Vipavo.

Pomembno vlogo na vaseh so imeli učitelji, ki so zbirali pošolsko mladino in jo učili kmetovati. Srečevali so se ob zimskih večerih, praktična dela pa so opravljali na tako imenovanih šolskih vrtovih. Izobraževanje kmečkih gospodarjev v primorskih krajih je podpiral celo italijanski fašizem.

Kaj se dogaja danes

Na Slapu deluje cerkveni pevski zbor, veliko mladih je vključenih v vipavsko turistično društvo. V domači vasi ni formalno organiziranega društva, mladi se zbirajo, organizirajo plese, radi pa bi uredili tudi gostinski lokal ob plesišču.

Ker je večina ljudi zaposlena zunaj kraja bivanja, otroci hodijo v šolo v Vipavo, mladi pa po drugih mestih v srednje šole, so društveno aktivni v dejavnostih v teh krajih. Marsikdo misli, da je vas premajhna, da bi lahko zaživelo kako društvo.

V pogovorih z vaščani smo izvedeli, da si želijo urediti športno igrišče, izboljšati medsebojne odnose v vasi, tako da bi bili med seboj bolj povezani.

Kmetje so omenjali potrebo po strokovnem znanju. Poleg znanja, ki so ga dobili od starejših generacij, potrebujejo tudi nova spoznanja iz stroke. Službe, ki so za to odgovorne pa, tako menijo kmetovalci, zamujajo z informacijami.

Lokavec

Lokavec je staro naselje, ki se razteza med Čavnom in Otlico. Arheologi bi lahko najbrž še marsikaj povedali o preteklosti, saj so nad vasjo vidni stari ostanki rimske ceste, ki je povezovala Ogled z Emono, zraven vasi pa so tudi najdišča iz keltske dobe.

Naselja gruščastih zaselkov so posejana na dnu Vipavske doline (165 metrov nadmorske višine) in na pobočjih ob vznožju Čavna, Gore in v Mačjem kotu (do 1185 metrov nadmorske višine). Približno 1000 prebivalcev živi v 16 zaselkih, od katerih so v dolinskem svetu Britih, Kuši, Loretovše, Mizinska vas, Lahovše, Bitovi, Paljki, višje, pod Čavnom in Goro, pa so zaselki Kompari, Kovači, Slokarji, Čohi, Gorenje.

Polja so med potoki Jovšček, Grajšček, Lokavšček, ki so v preteklosti poganjali 21 žag, danes obratujeta le še dve, mline in kovačije.

Lokavec ni tipična kmečka vas, saj se le polovica prebivalcev vsaj delno ukvarja s kmetijstvom.

V ravninskem delu so večinoma travniki, višje pa so pašniki in senožeti, kjer kmetje dobijo krmo za živino. Težka glinena prst, ki jo prečeše burja, ni primerna za razvoj vinarstva in sadjarstva, vinsko trto gojijo le za zasebno rabo.

Furmanstvo

Lokavška posebnost je bilo furmanstvo. S Trnovskega gozda in Hrušice so spravljali hlode na žage in drva v Gorico. Furmanom je bilo prilagojeno tudi število gostiln, pet jih je bilo, oddaljene druga od druge po pet kilometrov, toliko, kolikor je konj zdržal brez počitka in napajanja. Furmani so se, razen s prevozi, ukvarjali tudi z drugimi dejavnostmi: bili so še kamnoseki, urarji, kovači, mlinarji, žagarji. Ljudje so se teh poklicev učili s prenašanjem znanja iz roda v rod in na podlagi izkušenj.

Z dograditvijo železniške proge Dunaj-Trst (1857) se je življenje naših ljudi zelo spremenilo. Tudi furmanstvo kot dodatni vir zaslužka je propadlo.

Večina prebivalcev je danes zaposlena v Ajdovščini, v samem kraju pa je več trgovin, obrtnih delavnic, tovarna pisarniškega pohištva, pekarna, tri gostilne.

Spomeniki

Na tem področju so živeli ljudje že v keltskem obdobju, na Kovačevšu (pri cerkvi sv. Urbana) je bilo grobišče, na Gradišču (387 metrov) pa keltska naselbina.

Stara župnijska cerkev sv. Lovrenca je pravzaprav srednjeveška stavba, kajti v njej je ostanek gotske freske mladostnega svetnika v rdeči suknji z okrasnim ovratnikom, ki je nastala med letoma 1450 in 1460. Cerkev je bila prezidana v 18. stoletju. Oltar iz leta 1699 je delo domačega mojstra Mihaela Kuše (Michael Chussa, 1657–1699).

Cerkev je propadala, vendar so jo krajani leta 1987 obnovili.

Župnijska cerkev sv. Lovrenca je sodobna stavba dvoranskega tipa, zgrajena po načrtih Maksa Fabianija. Glavni oltar, ki so ga prenesli iz stare cerkve, je baročno kamnoseško delo s sliko A. Cebeja iz leta 1772.

V Lokavcu so bratje Bavčar približno leta 1865 izdelali in preskusili prvo letalo na Slovenskem.

Od tod je bil doma Mihael Kuša (1657–1699), kamnoseški mojster in verjetno kipar, ki je deloval v Ljubljani, med drugim je oblikoval oltarje v blejski cerkvi.

Edmund Čibej (1861–1954) je bil publicist in zbiralec kamnin.

Šola v vasi

V vasi imajo štiriletno podružnično osnovno šolo, v zvezi s katero poteka v Lokavcu veliko dejavnosti, predvsem kulturnih, ki s sodelovanjem najmlajših povezujejo in družijo krajanje.

Mara Obed, vodja podružnične šole, poudarja, da je njihova naloga poleg izobraževanja tudi povezovanje najmlajših in drugih krajanov v skupno dejavnost. V sodelovanju z Goriškim muzejem organizirajo lokavške kulturne dneve. Poimenovali so jih Lokavec in čas. Med vrsto prireditev, ki so jih organizirali, je bila najodmevnejša razstava etnografskih posebnosti in znamenitosti kraja, ki so jih odkrivali otroci v raziskovalni nalogi skupaj s starši, z dedki, babicami, s sosedi ... Izdali so tudi svoj časopis o preteklosti Lokavca.

V preteklosti so se otroci učili na »komunskem podu«, to je bila soba zraven cerkve, kjer je med tednom potekal verouk. Prave šole niso imeli, ker ni bilo primernega prostora in učitelja. Starši, ki so hoteli svoje otroke izobraziti, so jih pošiljali v Križ ali Ajdovščino, kjer so bile enorazredne ljudske šole. Leta 1869 je prišel v vas prvi učitelj, 1871 pa prvi izšolani učitelj Jernej Rajar iz Svetega Križa na Dolenjskem. Poleg učiteljevanja je vsestransko kulturno deloval in ustanovil bralno in pevsko društvo (Gabršček, 1932).

Med drugo svetovno vojno je bila v šolskem poslopju partizanska bolnišnica.

Kje so se ljudje družili

Od leta 1866 je delovala čitalnica.

Leta 1907 in 1910 je omenjeno Bralno in pevsko društvo.

Fotografije iz leta 1926 pričajo o obstoju Prosvetnega društva.

Podporno rokodelsko društvo je delovalo do leta 1929, nismo pa našli podatka, kdaj je bilo ustanovljeno.

V zapisih v Pokrajinskem arhivu sta v letu 1907 omenjeni Rokodelska zadruga in Zavarovalnica goveje živine, ki sta verjetno delovali do prve svetovne vojne ali pa do leta 1927.

Od leta 1921 dalje je delovala Kmetijska in delavska zadruga, ki je imela status društva.

V letih 1907–1937 je delovala Kmečka posojilnica in hranilnica.

Fotografija iz 1908. leta kaže Godbeno društvo, godba na pihala je v Lokavcu delovala še po drugi svetovni vojni, vendar je v petdesetih letih zamrla.

Leta 1912 je bilo ustanovljeno Katoliško slovensko izobraževalno društvo, ki si je postavilo naslednje naloge:

- krepiti versko in narodno zavest;
- izobraževati na temeljih katoliške vere;
- organizirati pošteno zabavo;
- skrbeti za strokovno izobraževanje, pravno varstvo, varčnost, zmernost;
- ureditev čitalnice in knjižnice;
- ustanovitev telovadnega odseka.

V društvu je bilo včlanjenih 50 žensk in 44 moških. Imeli so razna predavanja, uprizarjali so igre, omenjen je tudi treznostni krožek.

Društvo je delovalo do 1925. leta.

Leta 1911 je bila ustanovljena Marijina družba deklet, ki je imela evharistični, misijonski, karitativni in kulturni odsek. Dekleta se naj bi v tej družbi versko in družbeno vzgajala in pripravljala na odgovorno vlogo matere in žene. Že leta 1891 je bila ustanovljena Bratovščina naše gospe.

Leta 1913 je bila ustanovljena Družba živega rožnega venca, ki je bila ponovno oživiljena leta 1966.

Kaj se dogaja danes

Danes v Lokovcu deluje moški pevski zbor, ki ima v svojem repertoarju tudi hudomušno ljudsko pesem iz domače vasi:

Midva mlada sva rojaka,
hodiva okrog,
z nama hodi grda spaka,
mati vseh nadlog.

Kdo?

Žeja, žeja se ji pravi,
ki vse bratce skupaj spravi,
žeja, žeja, oh, ta žeja,
žeja, žeja je gorje.
Ne prežene se suhote,
dokler vinske ni mokrote,
prazno naj'no je srce.

(povedal Milko Blažko iz Lokavca, zapisal Franc Černigoj)

Pevci se zbirajo tudi v cerkvenem pevskem zboru, v vasi deluje lovsko društvo, zelo dejavno je društvo DOLI, Društvo za oživiljanje lokavskega izročila.

Najvidnejše prireditve društva so furenge (od 1991), ki so prerasle v tradicionalen prikaz opravi pri spravilu lesa in ledu z vozovi z Gore v dolino. V avgusta domačini prikažejo, kako so njihovi predniki nekoč vozili hlovino (čoke) in led, ki so ga za Goričane in Tržačane lomili v ledenih jamah in ga shranjevali v zidanih ledenicah.

V društvu so se na zemljišču domačina A. Žigona začeli ukvarjati s konjeništvom, tako se vključujejo v razvoj turistične ponudbe vasi. Leta 1993 so obnovili tipično lokavsko štal, prikazali so prevoz nevestine bale iz Podkrajja v Lokavec, z Goriškim muzejem pa so postavili razstavo Vozovi in sledovi.

Kaj si vaščani želijo spremeniti v svoji vasi?

Veliko naših sogovornikov, ki smo jih naključno izbrali, je predvsem poudarilo medsebojne odnose. Potrebovali bi obvladovanje komunikacijskih spretnosti. Želijo si ustanoviti športno društvo in narediti nogometno igrišče. Ker se zavedajo pomena ohranjanja kulturne dediščine, so izrazili željo, da bi obnovili stare, propadajoče objekte, saj so nekateri med njimi ostanki tehnične arhitekture.

Vipavski Križ

Nekdanje mesto, najmanjše v avstro-ogrski monarhiji, je danes urbanistični spomenik s 174 prebivalci (Krajevni Leksikon Slovenije, 1995). Stoji na gričku, s 180 metri nadmorske višine, na skrajnem severnem odrastku Vipavskih Brd. V zgodovini je bil pomemben zaradi svoje lege, še zlasti v obrambnem pogledu. Čeprav je po številu prebivalcev razmeroma majhen kraj, je verjetno iz obrambnih razlogov (Turki, Benečani) postal leta 1507 trg, 1532 pa mesto s sodnijo, hkrati pa je dobil tudi pravico do letnih sejmov (dva velika sejma na leto in vsak teden manjši sejem).

V 15. stoletju, 1482. leta, je goriški grof Leobhard ukazal zaradi nevarnosti turških vpadov utrditi Križ po vseh vojnih pravilih. Utrdil ga je goriški graščak Anton della Torre in obenem postal glavni poveljnik kriške utrdb. Leta 1500 je brez dedičev umrl zadnji goriški grof, zato je njegovo premoženje po pogodbi podedoval cesar Maksimilijan I. Ta je 1504. leta zastavil Križ dela Torreju.

V 16. stoletju se je protestantstvo iz Nemčije širilo tudi na slovenska tla. Primož Trubar je leta 1563 pridigal tudi v Križu.

Grofje della Torre, pozneje Thurn, so 1605. leta prodali grad s posestvi grofu Attems, čigar rod je bival tu do leta 1864, ko je po Vipavski dolini divjala silovita burja, ki je razkrila grajsko streho, zato so se grofje preselili v Gorico. Poleg te silovite burje je Vipavska dolina preživela še dve nesreči: leta 1855 je razsajala kolera, 1817 pa taka lakota, da so ljudje jedli robidovo listje.

Iz obdobja protireformacije, od 1636. leta, je v kraju kapucinski samostan, kjer je živel Janez Svetokriški, od leta 1643 pa stoji poleg samostana cerkev sv. Frančiška, kjer je velika slika Slava presvete trojice iz 17. stoletja. Župna cerkev sv. Križa je poznogotska, leta 1660 barokizirana, stavba.

Janez Svetokriški (1648–1714)

Valvasorjev sodobnik je bil verjetno najznamenitejši pater v svetokriškem samostanu.

V njegovih pridigah se kažejo baročne prvine slovenske književnosti.

V zvezi z njegovim rojstvom se pojavljajo ugibanja glede rojstne letnice in očetovstva. Boris Možina v Jadranskem koledarju 1993 ugotavlja, da je bil Ioanes (Ivan, ne Janez) rojen in krščen v Črničah 22. 3. 1648, po podatkih iz krstne knjige. Njegov oče pa naj bi bil grof Lanthieri, ki je kasneje postal novomeški prošt. Mati Svetokriškega se je leta 1654 poročila z R. Filipussijem iz Sv. Križa, zato je njenemu otroku »posodil« ime ženitovanjski mešetar Lionelli, ki je na pobudo Lanthierijevih Katarini pl. Hrobat našel ženina.

Janez Svetokriški je bil gvardijan v samostanu in je »gorko želel v širšem pomenu koristiti svoji domovini«. Z anekdotami in zgodbami v pridigah je navduševal ljudi daleč naokrog.

Svojo zbirko pridig Sacrum promptuarium je leta 1691 izdal v Benetkah, prvi in drugi del, ter leta 1696, 1700, 1707 v Ljubljani tretji, četrti in peti del. Sveti priročnik naj bi bil v pomoč drugim pridigarjem, namenjen pa je bil tudi vzgojnemu branju. Tako je s svojo literaturo vplival na slovenskega človeka, še zlasti pa je vplival na preprostega slovenskega človeka na zahodnem delu Slovenije v obdobju od konca 17. do sredine 19. stoletja.

V današnjem času lega Vipavskega Križa na griču ni več prednost, ravno nasprotno: s svojo oddaljenostjo je predaleč od današnjih prometnih poti. Mogoče pa bo v času iskanja miru zaradi svoje oddaljenosti od vsakodnevnega vrveža kraj spet postal zanimivejši.

Prebivalci so skoraj vsi zaposleni v okoliških krajih in se v Križ vračajo popoldne, takrat pa se ukvarjajo s kmetijstvom, z vrtničkarstvom, pa tudi z obrtjo (šiviljstvo, avtomehanična dela, vulkanizirstvo).

Ime vasi se je spreminjalo

Prvič je omenjen v pisanih virih leta 1252 kot Villa Crucis. Vrh griča je verjetno že v predrimski dobi stalo gradišče. Vipavski križ je pripadal različnim državam, kar velja za vse primorske kraje, najprej Avstriji, nato od 1918 do septembra 1943 Italiji in nato Jugoslaviji, sedaj pa Sloveniji.

Prvič je omenjen kot Villa Crucis, okrog leta 1500 je bil Sankt Kreuz, pozneje pa Sveti Križ na Vipavskem. Italijani so ga poimenovali v Santa Croce di Strada (Sv. Križ pri Cesti), nad čemer se je 12. 3. 1923 zgražal pisec prispevka v Goriški straži, češ, kako je mogoče podrediti Križ (mesto) Cesti (sosednja vas). Zaradi

*Vipavski Križ, taborsko mestece na griču v Vipavski dolini, v ozadju Ajdovščina. (J. H.)
Vir: Krajevni leksikon Slovenije, DZS 1995*

pritisaka javnosti so Italijani Križ na novo poimenovali: Santa Croce di Aidussina. Leta 1955 se je vas z odredbo nove oblasti preimenovala v Vipavski Križ. To ime so prebivalci potrdili na referendumu 1994.

Prebivalci

Iz listin, ki jih hrani župnijska cerkev v Križu, je razvidno, da je leta 1856 v Križu živelo v 71 hišah 416 meščanov. Razen teh so imeli siromašni meščani in tudi družine brez otrok v reji 29 otrok iz tržaške sirotišnice. Medvešček v svojem Opisu Sv. Križa iz leta 1904 piše, da se je precej ljudi podalo v tujino za zaslužkom, vendar ne daleč, do Trsta, tako so se hkrati naučili tudi drugega jezika, italijanskega, kakšnih večjih koristi pa od tega niso imeli. Iz Križa pa se niso izseljevale ženske, na primer v Egipt, kar je bilo značilno za nekatere druge primorske kraje.

Danes šteje povprečna družina v Križu 2,7 člana, 1856 pa je štela 5,8 članov. V Križu je 75 hiš, naseljenih pa jih je 58.

Vaška šola

Pouk na podružnični šoli v Križu (OŠ Dobravlje) poteka v obnovljenih prostorih v Gradu. Sem prihajajo tudi otroci iz sosednjih vasi, tako da obiskuje pouk v štirih razredih približno 80 otrok. Vaščani so si zelo prizadevali, da bi podružnična šola ostala v Križu, saj se zavedajo pomena, ki ga ima šola za kraj. Cerkev in šola sta dve mesti, kjer se ljudje srečujejo, pomenita nekakšen simbol središča okoliških vasi, otroci pa se zaradi šole navezujejo na domači kraj.

Temeljni kamen kriške šole je bil postavljen leta 1829, ko je v vas prišel posvetni učitelj Dugar. Do 1856 so hodili v šolo le otroci iz premožnih družin, ki so plačevale učitelja. Po tem letu pa so morali obiskovati šolo vsi otroci. Šola se je razcvetela, ko je začel župnikovati Lovro Sušnik, ki je bil naklonjen izobrazbi in splošnemu napredku. Njegov predhodnik Slejko je namreč menil: »Pikon, pikon otrokom, in ne šole!«

Poleg šole je od 1902. leta delovala tudi kmetijska šola, ki je bila organizirana kot neke vrste krožek. Na šolskem vrtu, ki so ga imeli od leta 1869, so se fantje učili cepiti in obrezovati sadno drevje, trto ter umnega kmetovanja.

Kriška čitalnica in društva

Priprave za ustanovitev čitalnice so se začele v drugi polovici 1867. leta. Slavno-stno odprtje je bilo 16. 2. 1868. Prvi predstojnik čitalnice je bil tedanji kriški župnik Lovro Sušnik, tajnik pa Ludvik Ličen, ki je na slavnosti govoril o »omikanji in izobraževanju« (Domovina, 6. 3. 1868). Čitalnica ni dolgo delovala, saj je zaradi smrti predsednika Sušnika kmalu (še istega leta) njeno delovanje zamrlo. Šele 1885 je ponovno oživela kot Bralno društvo v Sv. Križu.

Med letoma 1880 in 1927 je delovalo Katoliško izobraževalno društvo, ki je imelo dekliški krožek in telovadni odsek.

Po podatku iz leta 1905 je v Križu delovalo Kmetijsko društvo, iz 1907 pa društvo vodovod, ki je bilo ustanovljeno leta 1900, da bi z državno in deželno podporo ter s prispevki članov (društvenikov) napeljalo vodo iz izvira Vrnivca pri Stomažu.

Od 1908 je delovala v Križu Kmečka hranilnica in posojilnica in Kmečka delovska in gospodarska zadruga, delovalo je tudi Vzajemno podporno društvo za zavarovanje goveje živine, ki je moralo dajati odškodnino za poginjeno govedo in vplivati na umno živinorejo. Leta 1911 je bilo ustanovljeno Društvo sv. Cirila in Metoda, ki je delovalo do konca 1. svetovne vojne. Štelo je 66 aktivnih članov.

Po koncu prve svetovne vojne in s prihodom Italijanov so začela delovati na Primorskem mnoga društva, da bi dokazala svojo trdno narodno pripadnost. V Križu je delovalo prosvetno društvo, dramska skupina, pevski zbor, telovadno društvo. Ustanovljeno je bilo Društvo sv. Pavla, ki je izdajalo svoj zbornik. Njegov urednik je bil kriški župnik Ivan Rejc. Začeli so izhajati tudi časopisi raznih strank. Po letu 1927 so društva prenehala delovati. Od vseh društvenih dejavnosti se je v Križu ohranil le cerkveni pevski zbor.

Po drugi svetovni vojni je društveno življenje spet oživelo, vendar je kmalu zamrlo.

Kriška garda

Ustanovili so tudi mestno gardo, 1870. leta je štela 170 mož. Njena naloga naj bi bila obramba mesta, kasneje pa je imela predvsem častne naloge. Njeni člani so bili domačini iz okoliških vasi, moške, ki so večinoma že odslužili vojaški rok.

Leta 1903 so meščansko stražo preuredili, dobila je novo zastavo, na kateri so bili izvezeni avstrijski grbi.

Kriška garda je bila v prvi svetovni vojni mobilizirana kot pomoč orožništvu. Takoj po vojni so Italijani gardo razpustili. Ljudje so hoteli ohraniti vsaj prapor, zato so ga skrili. Na žalost pa se je kljub temu izgubil.

Strankarstvo

V avstrijski državi sta bili v Križu klerikalna in liberalna stranka: Sloga in Napredek. Leta 1924 pa se je na državnih volitvah pojavilo kar osem strank (Slovenska stranka, zmerni in skrajni socialisti, komunisti, fašisti, republikanci, liberalci in ljudovci). Na volitvah je zmagala Slovenska stranka. V letih 1927–1943 je vladala fašistična stranka.

Kaj se dogaja danes

Od leta 1988 dalje prirejajo poleti v organizaciji Pilonove galerije likovne kolonije. Udeležili so se jih znani umetniki: Zmago Jeraj, Apollonio Zvest, Azad Karim, S. Plotajs Sicoa, Paolo del Giudico, Romano Abate, Frelj, Kirbiš, Louko, Hafner, Brandt, Schtuckler, Benetick, fotograf Lenart iz Gradca itd.

Pri tem ima pomembno vlogo samostan, ki je vključen v okolje in odprt v slovenski prostor. Del samostana so namenili za duhovne vaje, na katerih se ljudje srečujejo v skupinah. Na teh srečanjih se naj bi poglobljali vase, spoznavali sebe in druge. V tišini in miru samostana s 350-letno zgodovino se srečujejo ljudje, ki iščejo ravno to.

Ljudje se srečujejo tudi na pevskih vajah, saj deluje več zborov: moški pevski zbor, ki združuje moške iz Križa in Dobravelj, cerkveni mešani in samostanski ženski pevski zbor.

Skupina ljudi se redno vsak mesec srečuje pri Karitasu, delovati je začel tudi Frančiškov svetni red, katerega cilji so: spoznavati duhovnost sv. Frančiška, gojiti skromnost, živeti po evangeliju, varovati in skrbeti za čisto okolje.

Srečuje se tudi skupina starejših ljudi: Supervizija starejših.

V župniji imajo v zvezi z izobraževanjem odraslih še veliko načrtov (večeri družabnih srečanj za družine, srečanja za mlade zakonce itd.).

Kaj si ljudje v Križu želijo spremeniti, izboljšati?

Prijazni vaščani, ki jim ni bilo žal časa za klepet s študenti, si želijo, da bi bilo med ljudmi več strpnosti in razumevanja, da bi bili med seboj bolj povezani. Poleg odnosov med ljudmi so omenjali tudi odnos do okolja. Po njihovem mnenju bi morali kaj narediti za boljšo urejenost vasi.

Budanje

Budanjci so bili znani prodajalci vipavskega sadja, po vsem Kranjskem vse do Koroške. Že leta 1689 je Valvasor poročal v Slavi vojvodine Kranjske, v poglavju o prehrani Ljubljčanov, da prihaja sveže sadje z Vipavskega. Da je bilo pred prvo svetovno vojno na ljubljanskem trgu dovolj svežega sadja, so skrbeli tudi budanjski škatarji.

Sadje so kupovali po okoliških vaseh, ga naložili v ovalne škatle, ki so jim jih izdelali Ribničani. Sadje so z vozovi vozili v Postojno, Idrijo, Ljubljano.

Po prvi svetovni vojni je propadlo trgovanje z Ljubljano, zato so začeli sadje dobesedno nositi v Trst, Postojno, Idrijo. Iz Jugoslavije so naskrivaj prinašali tobak. Za življenje so poskušali zaslužiti na vse mogoče načine, tudi s prekupevanjem (prekupčevanje živine iz Jugoslavije v Italijo).

Budancem včasih pravijo tudi metličarji. Poleg koruze posejejo na robu njive še koruzi podobno rastlino – sirk. Ločujejo med daljšim sirkom – metlarjem, iz katerega izdelujejo metle (so izdelovali), in krajšim sirkom – metličarjem, iz katerega izdelujejo metlice.

Zemlja je tu skopa, zaradi težkih življenjskih razmer so mnogi odhajali v tujino, tisti pa, ki so ostali doma, so si različno pomagali. Eden od načinov je bilo tudi izdelovanje metlic in krtač sirkov.

Včasih so metlice množično izdelovali in jih prodajali daleč naokoli. Danes izdelujejo metlice le še starejši vaščani za domače potrebe, z njimi čistijo vinsko posodo, bakrene kotličke, v katerih kuhajo polento, pripravne so tudi za ometanje dimnikov itd.

Ljudje pripovedujejo, da so Budanje dobile svoje ime po ogr-

skem grofu, ki se je imenoval Buda in je pred davnimi časi živel v vasi. Nekateri pa menijo, da mogoče izvira ime iz jutranjega pojava, ko vzhajajoče sonce izza Nanosa najprej obsije Budanje in jih tako prve prebudi.

Približno 800 ljudi živi v gručastih zaselkih, ki se raztezajo od ravninskega dela do vznožja Kovka, tako da je med prvo in zadnjo hišo uro hoda. Gručasta stisnjenost zaselkov daje občutek toplote in varnosti. Središče kraja je Britih s cerkvijo sv. Nikolaja, okrog pa so posejane še vasi Curkovska, Kodeljska, Kranjčevska, Krašnovska, Pirčevska, Severska, Žgavska vas, imena so prevzele po priimkih prvih prebivalcev: Curk, Kodelja, Kranjc, Krašna, Pirc, Sever, Žgavec. Na ravnini sta z novejšo pozidavo združena zaselka Šumljak in Log z Marijino božjepotno cerkvijo.

Leta 1862 je bil tu 8. septembra malošmarenski shod, o katerem Gabršček takole poroča:

»Vipavci so priredili veselico na čast Ljubljčanom, ki so vrnili pozdrav Vipavcev v ljubljanski čitalnici. Iz Ljubljane so prišli župan Ambrož, dr. Bleiweis, trg. Franc Souvan z gospemi. Dopoldne je bilo vse črno ljudstva pri Mariji Devici v Logu, kjer so gostje iz vse Goriške in Vipavske doline in s Krasa posebno oduševljeno pozdravljali dr. Bleiweisa. Popoldne je bila velika veselica v Lanthierjevem gradiču Zemunu. Po veselici je bil na čast gostom velik banket. Župan slapenski je napil gostom, goriški Tonkli Bleiweisu, župan Ambrož grofu Lanthieriju mlajšemu... profesor Erjavec pa slovenskim materam, ki naj v dovzetna srca mladine vsejejo ljubezen do domovine.

8. 9. 1862 se je zbralo na tisoče Slovencev od blizu in daleč in se navduševalo za slovensko stvar.« (Gabršček, 1932)

Društva

V letih 1904–1914 je delovalo Katoliško izobraževalno društvo, ob stari cerkvi so imeli društveno dvorano, prirejali pa so razne igre.

Kulturna dejavnost je bila vedno živahna, tudi pod italijansko oblastjo ni zamrla, le nekoliko drugače so se organizirali. Igre so prirejali v sklopu cerkvenih dejavnosti, njihova mentorica pa je bila župnikova sestra (farovška gospodična, kot so jo imenovali).

Majda Krajnc je povedala, da se je kulturno društvo imenovalo Zmaga že pred vojno. Med vojno so dejavnosti obmirovale, takoj po vojni pa so ponovno začeli igrati. Prva igra je imela le ženske vloge, saj moških ni bilo. Na leto so pripravili dve igri, včasih pa tri, na primer igre Domen, Veriga, Deseti brat, Razvalina življenja. Po letu 1970 je kulturno življenje za nekaj let utihnilo, 1990 pa so ponovno igrali Županovo Micko.

Ljudje so hodili na vaje, čeprav so imeli številne družine, a so si vzeli čas.

V združenem domu so imeli do 1955 v sklopu kulturnega društva Zmaga knjižnico, potem pa so se knjige porazgubile po hišah.

Kaj se danes dogaja v Budanjah

Budanjci so družabni ljudje, če imajo priložnost, zato si jo tudi najdejo. Vsako leto v avgustu že od leta 1987 organizirajo (organizator je moški pevski zbor Zarja) pohod na Kovk, da se v naravi nekoliko poveselijo, zapojejo in se na račun tega srečanja kasneje doma na vasi, na cesti pristrčneje pozdravijo.

Pohod na Kovk je bil star običaj že v začetku tega stoletja, kot pripovedujejo ljudje. Včasih so fantje peli na Kovku ob sončnem vzhodu in veter je nosil pesem v dolino.

Za zborovsko petje je v Budanjah veliko zanimanje, saj poleg moškega pevskega zbora Zarja, ki obstaja od leta 1978, deluje tudi mešani pevski zbor, ki je hkrati tudi cerkveni zbor. Ta organizira 15. avgusta nočno romanje na Sv. goro čez Čaven.

Dekliški pevski zbor Grlica se je v osemdesetih letih razvil iz otroškega zbora. Dekleta so odrasla, želja po petju pa je ostala. Zbor Grlica je oktobra organiziral krajevne praznike, in sicer vedno z določeno temo, na primer ličkanje koruze, pritrkovanje; to je v Budanjah znano, saj imajo pet zvonov. Poleg pevskih zborov je nekaj časa vadila tudi ritmična in dramska skupina. Prav tako kot Grlice je na Primorskem dobro poznana tudi Gledališka skupina Budanje. Na pobudo starejših igralcev so leta 1990 začeli ponovno igrati, najprej so pripravili Županovo Micko, nato pa vsako leto po eno predstavo: Stari grehi, Bele vrtnice, Veriga, Pričarani ženini, Vdova Rošlinka. Pri vsej zagnanosti se jim pridružuje vedno več mladih. Kljub težavam z usklajevanjem urnikov in neprimernimi prostori so njihove vaje vedno tudi družabna srečanja. Urška Kranjc, ki skupino vodi, nam je povedala, da izkušnje izmenjujejo s podobno skupino iz Starega trga pri Ložu, s katero so pobrateni.

Budanjci so aktivni tudi v športu, saj prirejajo šahovska tekmovanja, imajo strelsko sekcijo, leta 1975 pa so ustanovili balinarski klub Bor, ki je uredil balinišče. Nastopali so tudi na republiških tekmovanjih.

Kulturna in športna dejavnost v kraju poteka v združenem domu, ki so ga po vojni zgradili udarniki.

V Budanjah ni graščin in tudi ne razvalin, le ljudsko izročilo pripoveduje o velikem meniškem samostanu pod cerkvijo sv. Ahaca. Današnji kulturni utrip kraja pa je zelo živahen.

Današnji pomen društev

Pomen društev se kaže na več ravneh:

- gospodarski (razvoj turizma na podeželju, dopolnitve pri ponudbi kraja: na primer – spominki bi bile lahko škatle s sadjem, ki so značilne za Budanjce; če iz zasebnih pobud vznikne kmečki turizem, ga lahko z raznimi društvenimi dejavnostmi dopolnijo, npr. s konjerejo itd.);

- kulturni (amaterske skupine gojijo igrilstvo, zborovsko petje, ples; lahko bi imeli tudi društvo pesnikov, saj se je na radijski oddaji Vsaka vas ima svoj glas predstavilo kar pet budanjskih pesnikov);

- socialni (Kar je bilo v preteklosti samo po sebi razumljivo, namreč to, da so se ljudje na vasi srečevali pri opravilih, ki so zahtevala več parov rok, kot so ličkanje, košnja, spravilo sena, trgategv itd., danes postaja potreba, ki jo ljudje jasno izražajo. Če so se včasih družili pri delu, je danes treba omogočiti, poskrbeti za dejavnosti, ki bodo ljudi povezovale.);

- izobraževalni (Društva imajo lahko pomembno vlogo pri prenašanju informacij, na primer o onesnaženosti narave, o pomenu ekološkega odnosa do narave, o zdravem življenju, pomenu rekreacije itd. Ker se ljudje med seboj poznajo, temeljijo informacije tudi na osebni odnosu, zato so veliko bolj sprejemljive, jim bolj zaupamo.).

Zanemariti ne smemo tudi politične ravni, to pa pomeni, da lahko društva pomembno sodelujejo pri lokalni samoupravi.

Sklepne misli

Raziskava o druženju in učenju, o potrebah ljudi, s poudarkom na izobraževalnih potrebah, je pokazala, da ljudje na podeželju potrebujejo znanje. Njihove potrebe so morda še bolj izrazite kot

v središčih, ker na podeželju ni možnosti za že uveljavljene oblike izobraževanja odraslih.

Pri oblikovanju sodobnih izobraževalnih programov lahko uporabimo izkušnje iz preteklosti, ko je potekalo živahno izobraževanje v lokalnih društvih.

Ljudje potrebujejo izobraževanje, ki omogoča razvoj posameznika in skupnosti. V prizadevanju za njun sočasni razvoj morajo programi izhajati iz potreb posameznika in skupnosti.

V preteklosti so imela društva v svojih programih jasno zapisane izobraževalne cilje, današnja društva pa si prizadevajo le za izobraževanje mlajših članov – podmladka. V preteklosti so društva pravzaprav nastajala iz potrebe po krepitevi narodne zavesti, potrebe po ohranjanju slovenstva na Primorskem. Sodobna društva pa si prizadevajo predvsem za posameznikov razvoj, skupaj z drugimi posamezniki. Gre za iskanje stičišč med ljudmi, med ljudmi in naravo, za preseganje kulture narcizma, ki pomeni pretirano posvečanje samemu sebi.

Vsak posameznik nekaj zna in to lahko drugega nauči. Ljudje si medsebojno dopolnjujejo znanje in intenzivirajo sposobnosti, ki jih imajo.

Ljudje v skupnosti imajo izkušnje, sedanost in prihodnost, čeprav nista povsem jasni. Pri izobraževanju je treba upoštevati vse tri vidike: preteklost, sedanost in prihodnost, ter usposabljanje ljudi, da bodo zaupali vase, da bo skupnost, v našem primeru vas, ponosna nase in da bo na prihodnost gledala z zaupanjem.

Nives Ličen

asistentka stažistka na Filozofski fakulteti, Katedra za andragogiko

Literatura

- Henderson, P. & Thomas, N. D. (1994): *Skills in Neighbourhood Work*. London: Routledge.
- Gabršček, A. (1932): *Goriški Slovenci od 1830 do 1900*. Ljubljana: samozaložba.
- Gabršček, A. (1934): *Goriški Slovenci od 1901 do 1924*. Ljubljana: samozaložba.
- Krajevni leksikon Slovenije (1995), Ljubljana: DZS.
- Kralj, F. (1993): *Kapucinski samostan in cerkev v Vipavskem Križu*. Ljubljana: Kapucinski provincialat.
- Koloini, B. (1992): *Križ je bu enkrat mejstu, Vipavski Križ: samozaložba*.
- Marušič, B. (1994): *Vipavska dolina skozi čas. V: Vipavski izbor. Vipava: Agroind.*
- Medvešek, P. (1904): *Opis Sv. Križa*. Gorica.
- Možina, B. (1993): *Kaj pa je tebe treba bilo ... O nezakonskem rojstvu pridigarja Ivana Svetokriškega. Jadranski koledar, Trst 1993*.
- Poster, C. & Kruger, A. (eds.) (1990): *Community Education in the Western World*. London: Routledge.
- Postojnsko okrajno glavarstvo. Zemljepisni in zgodovinski opis. Spisali in izdali učitelji v okraju, Postojna 1890.
- Štekar, S. (1982) *Kriška garda. Primorske novice, Nova Gorica 2. 4. 1982*.
- Twelvetreef, A. (1993): *Community Work*. London: McMillan.
- Vipavski izbor (1994), ur. B. Koloini in A. Malnič, Agroind Vipava 1884, Vipava.
- Zgodovina Slovencev (1979) Ljubljana: Cankarjeva založba.

Viri

- Hemeroteka v Goriškem muzeju.
- Župnijski arhivi v Križu, Lokavcu in na Slapu ter v Budanjah.
- Pokrajinski arhiv Nova Gorica, podatki dobljeni s pomočjo g. Jurija Rose.
- Goriški muzej Nova Gorica, podatke smo dobili s pomočjo g. Sedmaka.
- Pogovori s krajanji.
- Radijska oddaja Vsaka vas ima svoj glas (Budanje).

Izobraževanje odraslih in razvoj skupnosti na Irskem

Liam Carey

V preteklih petnajstih letih sta se obseg in število lokalnih skupnosti po vsej Evropi, skupaj z Irsko, močno povečala.

Te skupine, bodisi male ali velike, ruralne ali urbane, se vključujejo v več različnih aspektov svojega razvoja, ti pa segajo od usposabljanja, vzdrževanja ravni dohodkov, pravic socialnega varstva, odpiranja delovnih mest, izobraževanja in ustvarjalnosti v sami skupnosti do podjetij v skupnostih, okolja, brezposelnosti, revščine in zdravja.

Sem spada tudi delo s specifičnimi skupinami, kot so ženske, družine, ostareli, mladostniki in manjšinske skupine.

Cilj dela takšnih skupin se je najprej osredotočal predvsem na skupnosti s slabšimi možnostmi. Tako obstajajo programi za odpravljanje revščine, za lokalna podjetja v sami skupnosti ter spreminjajoči se programi za izobraževanje in programi za mladostnike, predvsem na področjih, za katera je značilna visoka stopnja nezaposlenosti in emigracije, kjer nezadostne službe in druge zmogljivosti povzročajo socialne probleme v skupnosti.

Najbolj pomembna vloga programa za razvoj skupnosti kot strategije v integriranem družbenem in ekonomskem lokalnem razvoju se kaže na nacionalni in na evropski ravni, kaže pa se v statusu, ki ga je program za razvoj skupnosti dobil v podprogramu za lokalni razvoj, povezanim z določenim področjem, ki je del nacionalnega razvojnega načrta.

Program za razvoj skupnosti

Program za razvoj skupnosti želi ljudem omogočiti, da bi povečali svojo sposobnost opravljanja določene vloge pri oblikovanju družbe, katere del so. Prizadeva si za pomoč skupinam in skupnostim, ki naj bi oblikovale svoje potrebe in stališča ter hkrati tudi vplivale na procese, ki bistveno določajo njihovo vsakdanje življenje. Ugotovili so namreč, da imajo nekatere skupine in posamezniki za celostno udejstvovanje v družbi večje možnosti kot drugi, zato je prednostna naloga tistih, ki so vključeni v integrirani lokalni družbeni in ekonomski razvoj, da se ukvarjajo z marginaliziranimi, izključenimi ali nemočnimi ter s tistimi, ki imajo slabše možnosti.

Značilnosti programa za razvoj skupnosti:

- Povezan je s skupnostjo. Temelji na delu s ljudmi, na podpori skupin, na možnostih posameznikov, da razvijajo znanje, spretnosti in zaupanje vase, s čimer bi se lahko vključevali v skupne dejavnosti ter nadaljevali svoj lastni samorazvoj.

- Razporeja moč (pooblastila). Z vplivanjem na delitev moči želi ustvariti strukture, ki omogočajo resnično sodelovanje in vključevanje. To je proces, ki temelji na enakopravnem sodelovanju med vsemi vključenimi in želi omogočiti delitev sposobnosti in znanja.

Program za razvoj skupnosti obsega prizadevanja za demokratizacijo razvojnega procesa. Ljudem dodeljuje osrednjo vlogo v zvezi s ciljem in sredstvi razvoja. Razvoj v tem smislu pomeni:

»Proces, v katerem se člani družbe in njihove institucije razvijajo tako, da povečujejo svojo sposobnost aktiviranja in upravljanja sredstev, da bi z njimi ustvarili trajne in pravično razdeljene izboljšave v kakovosti življenja, pri čemer upoštevajo svoje lastne želje.« (Korten, 1985, str. 2)

- Ukvarja se z zastavljeno nalogo in s samim potekom razvoja. To pomeni, da se navezuje na cilj programa in na proces, s katerim se ga dosega, skupaj s spodbujanjem kolektivnega procesa.

- Prizadeva si razviti inovativno in ustvarjalno reševanje ekonomskih in družbenih problemov, katerih vzrok je deprivacija. Dinamično skuša preizkusiti nove pristope za zagotavljanje vključevanja lokalnih skupnosti. Krepi lokalne socio-ekonomske, kulturne in politične strukture, lahko pa jim tudi nasprotuje.

- Prizadeva si doseči konkretno izboljšanje kakovosti življenja ljudi, torej za izboljšanje, ki odlikava resnične potrebe lokalnih skupnosti. Krepi lokalne socio-ekonomske, kulturne in politične strukture, lahko pa jim tudi nasprotuje.

- Ukvarja se z oblikovanjem strategij, ki nasprotujejo pred-sodkom ali pomislekom na osnovi spola, rase, razreda, starosti, nesposobnosti ali spolne usmeritve.

Pomen družbene izključenosti

Družbena izključenost ima več razsežnosti; socialno, kulturno, politično in ekonomsko. Pomanjkanje denarja lahko v tem smislu pomeni tudi izolacijo ali oddaljenost, nemoč, pomanjkanje koristnega dela, diskriminacijo, neustrezen dostop do osnovnih javnih služb, kot so zdravstvo, izobraževanje, prebivanje, vrtec, javni promet, pravna pomoč, rekreacija, kultura.

Zakaj je program za razvoj skupnosti sestavni del lokalnega razvoja?

Program za razvoj skupnosti namreč:

- vrednoti celotno osebo – se nanjo osredotoča – spodbuja samorazvoj;

- poudarja razlike (posameznikove, kulturne, družbene itd.), kar omogoča priznavanje pravic manjšinskih skupin itd.;

- temelji na integriranem in celostnem konceptu trajnega razvoja (vsi vidiki življenja);

- vrednoti, pospešuje in spodbuja ljudi k vključevanju v določanje in razvijanje odzivov na probleme, s katerimi se srečujejo;

- spoznava, da lahko z ustreznim financiranjem aktivira velikske možnosti neizrabljenih talentov in idej;

- se kaže v primernejših in ustrežnejših odzivih na lokalne potrebe;

- na ravni soseske lahko pomembno prispeva k zadovoljevanju potreb ljudi, ki se počutijo najbolj izolirane in oddaljene od

trga delovne sile ter osnovne podpore in pomoči; lokalne skupine imajo s svojim znanjem in stiki izredno pomembno vlogo pri razumevanju tistih, ki so odtujeni in nezadovoljni, predvsem tistih, ki so dalj časa nezaposleni, problematičnih mladostnikov ter žensk, ki niso zaposlene;

- upošteva, da na področjih s slabšimi možnostmi ne zadostuje, če se osredotočamo le na en vidik razvoja, pri čemer bi izključili druge; soodvisnost družbenih, kulturnih, rekreacijskih, okoljskih in ekonomskih dejavnosti je splošno priznana; z integriranjem razvoja v celo vrsto dejavnosti se bodo prednosti okrepile, rezultati pa bodo večji kot pri individualnih prizadevanjih;

- načelo denarne podpore spreminja v dejavnost, ki je dandanes priznana kot načelo in proces razvoja posameznika ter skupnosti;

- je priznan kot filozofija, teorija in program načrtovanega in ovrednotenega delovanja;

- je dejavna oblika participativne demokracije.

Program za razvoj skupnosti omogoča učenje. Članom skupnosti ali skupine ali pa tudi posameznikom omogoča dostop do učenja ter omogoča ustanovitev skupnosti za učenje. Program za razvoj skupnosti je resnično dejavnost, ki je namenjena človeku. »Pravo učenje je tisto učenje, ki zadeva v srčiko vprašanja, kako biti človek. Z učenjem se na novo oblikujemo. Z njim si pridobimo sposobnost, da napravimo nekaj, česar prej nikoli nismo bili sposobni napraviti. Z njim na novo zaznavamo svet, skupnost in naš odnos do nje. S to obliko učenja razširimo svoje (individualne ali skupnostne) sposobnosti, s katerimi ustvarjamo, smo del ustvarjalnega življenjskega procesa. V vsakem od nas je globlja želja po tej vrsti učenja.« (Serge, 1995, str. 14)

Družbeno ozadje za lokalni razvoj

Tudi tukaj so socio-ekonomske in tehnološke spremembe tiste, ki prispevajo k razvoju skupnosti in zanimanju zanjo, za njene dejavnosti ter za izobraževanje in razvoj. Temeljne posledice te hitre spremembe, ki so okrepile zavest in zanimanje za program za razvoj skupnosti, vključujejo:

- širjenje informacij, ki se nanašajo na človekove in državljanske pravice itd.;

- dvom v demokracijo, kakršnemu smo priča na Zahodu, in vse večje razočaranje nad njo;

- težnjo, ki se oddaljuje od vladnega centralizma in nadzora, skupaj z vse večjim poudarkom na regionalnih in lokalnih strukturah razvoja;

- iskanje nove oblike demokracije v vzhodnoevropskih deželah;

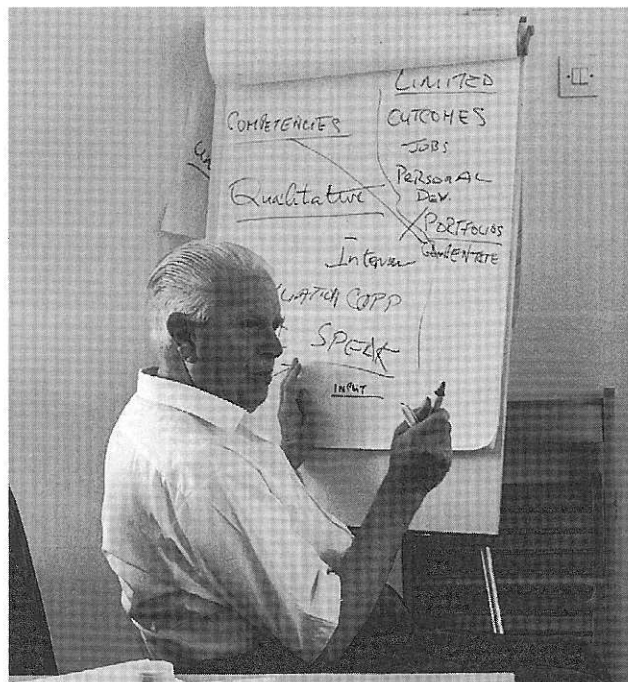
- načela in prakso vseživljenjskega izobraževanja, ki jih ponovno preučujejo ter vključujejo v politiko vzgoje in izobraževanja;

- vse večje število manjšinskih in etničnih skupin ter razmah kulturnega pluralizma;

- financiranje projektov, ki temeljijo na lokalni skupnosti ter splošnih projektov (revščina, kmetijstvo, brezposelnost, starejši občani, ženske skupine, demokracija itd.), te projekte financira Evropska unija;

- kritiko državljanstva in demokracije v razmerju do posameznika; spodbujanje načela denarne podpore (posebej podpore, ki jo daje Evropska unija);

- hitro širjenje javnih občil in informacijske tehnologije, ki ustvarjajo nova omrežja informacij, v zameno pa pomagajo pri osveščanju ljudi glede njihove moči, njihovih sposobnosti, pravic itd.;

Liam Carey je na Andragoški poletni šoli v Ajdovščini predstavil skupnostno izobraževanje na Irskem

- spoznanje, da so ljudje vse bolj razočarani nad reprezentativno demokracijo, zato so začeli iskati participativno demokracijo;

- spoznanje, da se ljudje počutijo marginalizirane in izključene iz odločanja o tistih strategijah, ki so neposredno povezane z njihovim življenjem;

- dejstvo, da smo priča naglemu porastu lokalnega turizma, ki prispeva k razvoju lokalnih skupnosti, saj se te trudijo poskrbeti za »obiskovalce« (primer tekmovalca za najčistejše mesto, prireditve v skupnosti itd.);

- vse bolj občutno razpravo o družbeni izključenosti ter strukturah oblasti, ki ne priznavajo, da s svojimi prizadevanji ne morejo rešiti problemov; pri načrtovanju in oblikovanju strategij, ki bodo odpravljale družbeno izključenost, potrebujejo podporo ljudi na lokalni ravni;

- vse bolj očitno zahtevo po optimiziranju vseh sredstev in vseh človeških zmogljivosti za skupno blaginjo.

Izobraževalni vložki v program za razvoj skupnosti

Izobraževalni vložki so v tesni povezavi s konceptom razvoja skupnosti same. Te (multimetodološke učne dejavnosti) temeljijo na razumevanju in priznavanju potreb udeležencev, ki so člani specifične skupine ali skupnosti.

Obstaja širok spekter strategij ali procesov izobraževalnih vložkov, ki jih je mogoče uporabiti. Najučinkovitejši izmed tistih, ki smo jih imenovali, so naslednji:

- sodelovanje skupnosti pri določevanju in pojasnjevanju potreb (na primer poskus revizije v skupnosti);

- sodelovanje skupnosti pri oblikovanju strategij ter pri načrtovanju odziva na potrebe;

- zagotavljanje informacij in drugih sredstev vsem, ki jih potrebujejo;

- ocenjevanje poteka dejavnosti v skupnosti (ali skupini);

– določanje in usposabljanje vodij skupnosti ter omogočanje odprtega dialoga ob vsakem času;

– učinkovito sodelovanje med skupinami in službami, ki v skupnosti delujejo ali vplivajo na življenje ljudi.

Bistveno je, da pozitivno in ustvarjalno sodelujemo z državnimi službami, s skupinami prostovoljcev, z zasebnim sektorjem in s službami za izobraževanje odraslih ter z vsemi člani lokalne skupnosti (to pomeni, da ima vsakdo prost dostop do vsakogar).

Učne programe, ki izhajajo iz dejavnosti in teorije, usmerjene v ta proces participativne in kritične skupnosti, je mogoče tako kategorizirati:

– izobraževanje za osebni razvoj, ustvarjanje samozavesti in možnosti samopotrjevanja, osveščanje;

– lokalno neformalno usposabljanje, osredotočeno na razvoj spretnosti, ki so povezane z medosebnimi odnosi, s komunikacijo, s pravili srečevanja, z reševanjem nesporazumov, s pomočjo sočloveku, s poslušanjem, z omogočanjem učenja s prakso (akcija-refleksija-akcija, to je učenje), s skupinskim delom, z načinom, kako določati primerne teme pogovorov itd.;

– državljansko usposabljanje – kako sodelovati v razvoju lokalne skupnosti ter v lokalnih, državnih in mednarodnih političnih institucijah;

– poklicno usposabljanje in razvoj, povezana s trenutnimi možnostmi za zaposlitev, ter ustvarjanje novih možnosti, ki vodijo v socio-ekonomsko regeneracijo;

– razvijanje dejavnosti v prostem času in kulturnih dejavnosti (učne dejavnosti) ter možnosti zanje v skupnosti;

– izobraževanje, povezano z določenimi problemi, kot so na primer porast kriminala, zasvojenost z alkoholom in drogami, pravice porabnikov, pravice socialnega varstva, pravice manjšin in etničnih skupin, brezposelnost v skupnosti, podaljšano mladostništvo, družbena izključenost, nepismenost, finančni management itd.;

– usposabljanje prostovoljnih lokalnih in državnih vodij;

– zagotavljanje informiranosti – splošni tečaji, svetovalne službe, bilteni, forumi, množična občila (lokalna, regionalna in nacionalna), javna srečanja;

– lahko dostopne svetovalne službe;

– ekološke raziskave in dejavnosti v zvezi z varovanjem lokalnega okolja itd.;

– raziskave o razvoju lokalne skupnosti v prihodnosti itd.;

– pripravljanje gibanj ipd. ter oblikovanje struktur lokalnih skupnosti, ki omogočajo participacijo.

Rezultati programa razvoja skupnosti

Kaj so rezultati pobud in dejavnosti programa razvoja skupnosti?

Ti vključujejo:

– politični razvoj skupnosti;

– razvoj sposobnosti, zmogljivosti, sredstev in ustvarjalnosti v določeni skupnosti;

– vpliv in nadzor lokalne skupnosti (prim. lestvico vključeno-sti državljanov v družbene tokove po Arnsteinu);

– organizacijsko vključevanje in sodelovanje, ki omogočata integriran in trajen razvoj;

– strukture za dolgoročno delovanje skupnosti se ustvarjajo ali krepijo.

Rezultati, povezani s programom razvoja skupnosti, ki pa zanj niso specifični, vključujejo naslednje:

– antidiskriminacijske projekte;

– oblikovanje mrež v skupnosti;

– lokalni ekonomski razvoj;

– materialne pridobitve za skupine in posameznike;

– osebno prevzemanje pooblastil pri nekaterih članih skupnosti;

– razvoj strategij in služb, ki se osredotočajo na skupnost;

– vizijo (in realno podobo?) družbe, ki zagotavlja demokratičnost, vključevanje, participacijo in enakopravnost.

Kateri so dejavniki, za katere kaže, da programu razvoja skupnosti pomagajo? Kateri so osnovni dejavniki, ki vplivajo na dosežke in delovanje programa razvoja skupnosti? Ti se navezujejo na:

– »strokovnjaka oziroma strokovnjakinjo«; njegova oziroma njena vloga, dostopnost, praktične izkušnje, zavezanost programu, osredotočanje na osebe, spretnost v pomoči soljudem, dober poslušalec oziroma poslušalka, opazovalec oziroma opazovalka itd.;

– stopnjo pripravljenosti članov skupnosti – (kdo so, njihova preteklost, sedanjost, ambicije v skupnosti itd.);

– dostop do primernih virov, to so člani skupnosti, lokalne službe, politiki, denarna sredstva, vodenje itd.;

– jasen referenčni okvir (na primer statut, ki jasno določa, kdo kaj dela in kdo je odgovoren);

– splošno demokratično, pozitivno, psihološko in ustvarjalno organizacijsko okolje;

– proslavljanje malih dosežkov in konstruktivno uporabo »ne-uspehov«;

– nenehno pripravljenost biti ustvarjalni;

– poudarek na procesu programa razvoja skupnosti kot na procesu, v katerem se vsakdo od vsakogar uči;

– nenehno in okrepljeno vrednotenje na vseh ravneh;

– vladno politiko in podporo programa za razvoj skupnosti.

Usposabljanje ljudi, ki izvajajo program razvoja skupnosti

Usposabljanje mora biti celostno, to pomeni, da je osredotočeno na celostni intelektualni, čustveni, duhovni, kulturni in družbeni razvoj posameznika.

Izvajalec se mora svojih nalog v skupnosti naučiti na podlagi razmišljanja, raziskovalne dejavnosti in terenskih raziskav.

Prav tako je izredno pomembno, da delavec pri programu za razvoj skupnosti razvija strategije za oblikovanje primerne participativnega učenja v skupnosti.

Vedeti mora (in biti usposobljen/a), kako v skupnosti razporejati pooblastila oziroma moč, kako navezovati stike z ljudmi, s skupinami, z družbeno izključenimi posamezniki itd.

Organizacija in upravljanje s sredstvi skupnosti je bistveni element tega usposabljanja.

Delavec pri programu za razvoj skupnosti mora biti sposoben/na razjasniti specifično funkcijo izobraževanja v skupnosti v programu za razvoj skupnosti. Projekte v programu za razvoj skupnosti je treba ves čas ocenjevati. Izvajalec programa mora biti sposoben podrobno oceniti vsak projekt.

Izvajalec programa mora biti sposoben opraviti revizijo in povezati skupnost s sistemi podpore in sredstvi.

Z dognanji iz izobraževanja odraslih, sociologije, antropološkega, organizacijskega razvoja, socialne psihologije, zgodovine, geografije, komunikacijskih študij, filozofije, informacijske tehnologije itd. si lahko pri tem usposabljanju pomagajo polno zaposleni poklicni delavci in prostovoljci.

Očitno je, da je treba to usposabljanje načrtovati tako, da upoštevamo potrebe posameznega delavca, aktivirati pa ga je tre-

ba v skladu z dobro prakso v izobraževanju odraslih. To mora biti vselej teoretično in praktično, vključevati pa mora nadzorovano terensko izkušnjo.

Ocenjevanje in program za razvoj skupnosti

Ocenjevanje vseh projektov v programu za razvoj skupnosti dandanes velja za temeljno zahtevo. Člani skupnosti, delavci, službe, financerji, vsi zahtevajo oceno. Ta pa se mora osredotočati na naslednje:

Vložek

Na voljo morajo biti podrobne ocene vseh vložkov v projekte – ti so lahko ekonomski, družbeni, kulturni, osebni, materialni, teoretični, finančni in iz vseh virov (lokalnih, regionalnih in nacionalnih).

Potek

Kaj natančno se je dogajalo med potekom projekta, to je dejavnosti – njihov nadzor, število udeležencev, »curriculum« itd.?

Kakšna je bila interakcija: stopnja udeležbe, kaj je oviralo oziroma pospeševalo potek, kako je vodja reševal probleme, ki so se pojavljali itd.?

Rezultat

Kakšen učinek je imel projekt; storitev, dosežek, povečanje sredstev, publikacije itd.?

Kako je skupnost ali skupina dobila pooblastila? Kakšne vrste pooblastil je dobila; ekonomska (malo poslovno podjetje), kulturna (priznanje manjšinskih skupin), samoosvajanje (skupine za samorazvoj), razvoj samostojnega učenca, participativna demokracija (struktura odločanja v lokalni participativni skupnosti)? Ali ljudje začenejo usmerjati svoj lastni razvoj, na primer v izobraževanju, ekonomskem razvoju, pri reševanju družbenih problemov, odpravljanju družbenega izključevanja?

Končno vprašanje ocene bi se morda osredotočalo na to, kakšna je bila interakcija med družbo v celoti in pobudo programa za razvoj skupnosti, glede na vložek, potek in rezultat.

Nekaj ovir v zvezi s programom za razvoj skupnosti

Ovire, na katere so v zvezi s programom za razvoj skupnosti pokazale raziskave, vključujejo naslednje točke:

- problem zastopanja, to je kdo koga zastopa;
- doseganje participacije je dolgotrajen proces, pri katerem vedno obstaja nevarnost spremembe, neuspeha, izgube moči ali vpliva, uspeh pa se lahko pokaže počasi;
- obstoj nevarnosti tokenizma;
- neenaka razmerja moči;
- integracijo vs. decentralizacijo;
- pomanjkanje zavzetosti ali pomanjkanje prakse na tem področju;
- nerazpolaganje s pravo močjo: službe lokalnim skupinam ali skupnostim pogosto ne dajejo pravih pooblastil – izkrivljanje pomena dnevnih redov;
- reprezentacijo vs. participacijo;
- nepripravljenost ali neuspeh pri izrabi zmogljivosti ali sredstev določenih skupin ali skupnosti;
- slabe medsebojne odnose in komunikacijo.

Nekaj smernic za nadaljnje razmišljanje

1. Program za razvoj skupnosti danes pogosteje razumemo kot obliko lokalne oblasti. Zato morajo vsi vključeni, na katerikoli ravni, razumeti in biti usposobljeni v teoriji (načelih) ter praksi programa in izobraževanja.

2. Skupnost mora imeti izobraževalne možnosti, da bi se takšne teorije sploh lahko naučila.

3. Motivacija za sodelovanje je tesno povezana z reševanjem tistih problemov, ki se nanašajo na skupnost. Od tod izhaja tudi potreba po osredotočanju na probleme skupnosti.

4. Vladne službe in službe za izobraževanje odraslih morajo razdeliti sredstva za izvedbo programa za razvoj skupnosti.

5. Izobraževalne službe (na vseh ravneh) si morajo prizadevati za razvoj strategij, ki presegajo meje skupnosti.

6. Pomembno je, da se zavedajo, da se skupnosti po svojih potrebah in prednostih med seboj razlikujejo.

7. Skupnosti, ki si prizadevajo za razvoj, navadno zahtevajo strokovno pomoč. Strokovnjaki morajo biti dobro izurjeni v strategijah posredovanja v skupnosti (pridobivanje soglasij, pogajanje itd.), zavedati pa se morajo tudi svoje spremenljive vloge (podpora, sredstva, ocenjevanje, svetovanje, zastopanje itd.).

8. Ustanoviti in podpirati je treba družbene mreže. Te omogočajo:

- komunikacijo,
- širjenje inovacije,
- ugotavljanje potreb, pomanjkljivosti in problemov,
- optimalni izkoristek sredstev.

9. Treba je tudi določiti in oceniti kvaliteto vseh virov, ki se jih uporablja, ki so dostopni ali pa bodo v kratkem uporabljeni za program razvoja skupnosti ali izobraževanje.

10. Spodbujati je treba sodelovanje pri raziskovalnih projektih s tega področja. Rezultati raziskav lahko pripomorejo k boljši praksi na tem področju.

11. Vladna politika, ki omogoča podporo, je izredno pomembna (bodisi državna, regionalna ali lokalna).

12. Uporaba množičnih občil je najbolj koristna pri ustvarjanju pozitivne in spodbudne zavesti ljudi v razmerju do programa za razvoj skupnosti.

13. Nenehno ocenjevanje in povratne informacije pospešujejo potek programa za razvoj skupnosti in doseganje njegovih ciljev.

14. Sprejeti je treba dejstvo, da so že mali dosežki in napredki pomembni, ter izhajati iz pripravljenosti skupine ali skupnosti.

15. V skupnosti je treba razviti strukture, s katerimi bo mogoče vzdrževati odprt dialog in participacijo v skupnosti. Takšne strukture bi morale oblikovati izhodišča odgovornosti.

16. Sodelovanje med državnimi službami, zasebnimi organizacijami in skupinami prostovoljcev je treba spodbujati in mora postati javno. To namreč pospešuje ustvarjalno odzivanje na probleme, ugotavljanje, dostop in optimalno izrabo sredstev.

17. Obstajati bi morala državna strategija, ki bi po vsej državi pomagala pri širjenju pozitivne prakse na tem področju.

18. Neodvisnost posameznika in skupine v skupnosti je treba v vsakem trenutku spoštovati in varovati.

Liam Carey
profesor na St. Patrick College, Irska

Vseživljenjsko učenje, pogoj za preživetje in kakovost

Vida A. Mohorčič-Špolar

Posvet s tem naslovom je (v organizaciji Andragoškega društva Slovenije) potekal od 30. maja do 1. junija 1996. Sodelovalo je več kot 100 udeležencev iz različnih dejavnosti, ki se ukvarjajo z izobraževanjem odraslih.

Posvet je bil po eni strani odgovor Andragoškega društva Slovenije na izzive, ki jih izobraževalec odraslih narekuje čas, v katerem živimo, po drugi strani pa priprava na posvet, ki ga bo v Hamburgu, julija 1997, organiziral Unesco, z geslom: Učenje odraslih, ključ za 21. stoletje. Hkrati pa je tudi čas za premislek o nadaljnjem delu društva.

Poleg plenarnega dela naj bi udeleženci aktivno delovali še v delovnih skupinah, razdeljenih v štiri tematska področja:

- Znanje za 21. stoletje;
- Izboljšanje razmer in kakovosti učenja odraslih;
- Ženske v izobraževanju odraslih;
- Učenje odraslih, mediji, kultura.

Delo je potekalo v treh skupinah, saj za skupino Ženske v izobraževanju odraslih ni bilo pravega zanimanja (za delo se je prijavila ena sama udeleženka). Ni jasno, ali naj to pomeni, da problema žensk v izobraževanju odraslih ni, ali pa to, da se ga zaposlene ženske ne zavedajo. Tu ne gre toliko za vprašanje njihove lastne osveščenosti, temveč gre bolj za občutljivost za vprašanje samo in za njegovo razreševanje v samih izobraževalnih programih. Glede na odziv bi bilo mogoče sklepati, da tudi za Slovenijo velja, kar je napisala U. Hart za ameriško izobraževanje odraslih, namreč to, da se tega vprašanja premalo ali pa sploh ne zavedamo (Hart, 1992).

Toda članice in člani društva so kljub temu oblikovali predloge in priporočila, ki pomenijo usmeritev za nadaljnje delo društva, hkrati pa tudi nakazujejo, kje čaka društvo še veliko dela.

Člani društva so menili, da naj si društvo še naprej prizadeva za uvedbo koncepta vseživljenjskega učenja, vendar ne šele v obdobju odraslosti, temveč že v osnovni šoli. Tako bodo otroci dejansko usposobljeni za vseživljenjsko učenje. Društvo naj si prizadeva tudi za uzakonjenje pravice do vseživljenjskega učenja, vendar naj to stori na podlagi delovanja različnih združenj in strok. S tem si bo pridobilo podporo določenega dela strokovne javnosti.

Načini pridobivanja znanj bodo zaradi razvoja in potreb postali nepomembni, ker postaja čedalje bolj pomembno dejansko znanje. To pa se da na osnovi izdelanih standardov potrditi in zanj pridobiti certifikat. Na podlagi dejanskih potreb po usposabljanju je treba pospešiti razvoj.

Andragoška veda naj se obogati še s spoznanji drugih ved, da bo lahko celostno obravnavala odraslega. Društvo naj si tudi prizadeva za razvoj (novih) programov v zvezi z osebnostnim razvojem in si kot prednostno nalogo določi doseganje notranjega ravnotežja posameznika in v zvezi s tem tudi za »zdravo družbo«.

Andragoško društvo Slovenije naj si prizadeva za aktivno vključevanje upokožencev (seniorjev) v delovanje družbe. Ti imajo bogate medgeneracijske izkušnje in bi radi pomagali pri

reševanju problemov, še zlasti v tranzitnem obdobju, v katerem je trenutno Slovenija. Z aktivnim vključevanjem seniorjev v vse plasti družbenega delovanja bi razbremenili tudi družbo.

Društvo naj se zavzema za kritično presojanje tujih konceptov in njihovo vnašanje v naš kulturni prostor. Prizadeva naj si povečati ugled domačega znanja in izkušenj. Pri svojem delovanju naj društvo skuša odpraviti statični koncept izobraževanja in v nasprotju s tem razvije dinamični izobraževalni koncept, ki omogoča tudi subjektivni odnos do znanja.

Izobraževanje brezposelnih ostaja pereč problem, kljub velikim prizadevanjem, da bi z ustreznimi aktivnimi programi in delavnicami pripravili brezposelne iskalce zaposlitve na samoiniciativnost pri iskanju svoje zaposlitve. Opazen in skrb zbujajoč pa je problem dokvalifikacije in prekvalifikacije, za to pa ni dovolj sredstev, razen če je že znan in zagotovljen delodajalec.

Programi izobraževanja brezposelnih morajo biti rezultat dolgoročne, skrbno načrtovane, konceptualno izdelane politike na vseh ravneh, pri čemer morajo sodelovati vsi dejavniki v izobraževanju odraslih (organizacije za izobraževanje, zavodi za zaposlovanje, ministrstva, lokalne skupnosti itd.). Kljub vsemu pa naj se delovanje in skrb društva razširita tudi na zaposlene. Program društva pa je treba obogatiti še z drugimi aktivnostmi – z izobraževanjem in usposabljanjem drugih prizadetih odraslih posameznikov, kot so duševno bolni, invalidi itd.

V prihodnje naj društvo bolj poudarja svetovalno delo v izobraževanju odraslih in si prizadeva, da bi vse izobraževalne organizacije v svoje delo vključile tudi svetovanje za izobraževanje. Svetovalce pa bo treba za to šele usposobiti.

Andragoško društvo naj si prizadeva za evalvacijo čim večjega števila izobraževalnih programov za odrasle in s tem za večjo kakovost. Programi izobraževanja odraslih (predvsem neformalnega) se morajo vsebinsko in normativno prilagajati sodobnim tokovom in potrebam v Sloveniji, pa tudi mednarodnim merilom. Člani so ugotovili, da se programi neformalnega izobraževanja najlažje in najhitreje prilagajajo potrebam okolja, ki so posledica razvoja tehnologije.

Na posvetu smo ugotovili, da določena področja v gospodarstvu še vedno nimajo izdelanih normativov in standardov znanj, pa tudi ne ugotovljenih potreb po strokovnih znanjih zaposlenih. To pomeni, da tudi sankcij ni, kljub zahtevam po visoki stopnji kakovosti končnih izdelkov ali storitev.

Kakovost postaja kategorija, ki zagotavlja primerljivost med posameznimi izdelki ali storitvami, izdelanih in izvedenih v različnih organizacijah. Tudi izobraževanje odraslih bo moralo zaradi večje konkurenčnosti na zahtevnem trgu posegati po sistemih kakovosti. Doslej še nobena izobraževalna organizacija ni dobila certifikata kakovosti, so pa nekatere, ki se na to pripravljajo.

Povezuje naj se tudi z drugimi društvi, ki delujejo v vseh obdobjih človekovega osebnostnega razvoja, kajti le tako bi se lahko v prihodnosti izognili »kurativnemu« delovanju andragoške stroke (popravljanju napak, ki jih je velikokrat zagrešilo formalno šolsko izobraževanje). Pri tem naj si tudi prizadeva za tesno

sodelovanje z drugimi društvi in organizacijami. Oblike sodelovanja so lahko:

- izmenjava društvenih glasil in revij;
- strokovni nastopi članov ADS oziroma andragogov na posvetih teh društev in zvez.

Izobraževanje odraslih je s svojo ponudbo in programi pre malo opazno v medijih. Člani so poudarili potrebo po dolgoročni viziji osveščanja prebivalstva, katerega cilj je spodbujanje vseživljenjskega učenja. To vizijo lahko uresničimo le postopoma oziroma s konkretno ponudbo učnih možnosti. Pri tem so potrebna specifična znanja v zvezi z informiranjem in s promoviranjem. Nekaj teh znanj in izkušenj že imamo, treba jih je le izmenjati in povezati, obenem pa pridobiti nova. Zavedamo se, da je 80 odstotkov pobud odvisnih od nas samih, ostalih 20 odstotkov pa od drugih dejavnikov (država, mediji, finance itd.).

1. Društvo naj v okviru ADS imenuje koordinacijsko telo, ki bo:

- načrtovalo in izvajalo informativne in promocijske dejavnosti v zvezi z učenjem odraslih;
- spodbujalo in širilo informacije o različnih učnih ponudbah;
- izrabilo že oblikovano infrastrukturo (internet, različne baze podatkov, katalog ponudbe izobraževanja odraslih ...)
- spodbujalo izmenjavo informacij med člani društva.

2. Predlagamo organizacijo seminarja andragogov in andragoških delavcev, ki bo priložnost za izmenjavo že pridobljenih znanj in izkušenj v zvezi z informiranjem in s promoviranjem, hkrati pa tudi priložnost za identificiranje izobraževalnega deficita in pridobivanje novih znanj (s sodelovanjem strokovnjakov za komuniciranje).

3. V nadaljevanju predlagamo izvedbo programa usposabljanja za učinkovitejše izvajanje informativne in promotivne dejavnosti.

4. Predlagamo oblikovanje interdisciplinarne projektne skupine, ki bo s finančno podporo ustreznih institucij (MŠŠ in drugih) pripravila celostno strategijo promocije vseživljenjskega učenja odraslih, skrbela za njeno uresničevanje in spremljala rezultate.

Obstajajo še nekatera neresena vprašanja andragoške stroke in delavcev.

1. Ugotavljamo pomanjkljiv nadzor in pomanjkljivo spremljanje dela v izobraževalnih organizacijah, ki izvajajo izobraževanje za odrasle. Neresena so vprašanja v zvezi z izpolnjevanjem pogojev za izvajanje kakovostne izobraževalne dejavnosti, z nedosledno evalvacijo, vodenjem dokumentacije, andragoško usposobljenostjo strokovnih delavcev v zavodih in izvajalcev programov, s financiranjem programov itd.

2. Programe andragoškega usposabljanja je treba prilagoditi različnim ciljnim skupinam andragoških delavcev, kot so vodilni delavci, organizatorji, učitelji različnih stopenj in smeri.

3. Pri Ministrstvu za šolstvo in šport je treba doseči, da se Pravilnik o napredovanju v nazive pedagoških delavcev smiselno prilagodi, tako da se bo lahko uporabljal tudi pri izobraževanju odraslih in da bodo veljale določbe z veljavnostjo pridobitve naziva za nazaj, kot je to veljalo za pedagoške delavce.

4. Objavljen je razpis o državnih nagradah za šolstvo. Ta velja tudi za andragoške delavce. Zato društvo poziva vse, naj prijavijo svoje sodelavce z izjemnimi dosežki na tem področju.

5. Nova zakonodaja (prometni zakon) prinaša možnosti za uvajanje andragoških zakonitosti tudi na to področje.

Mednarodna poletna šola managementa za mlade diplomante

Marjana Cerar

Center Brdo je letos že tretjič organiziral mednarodno poletno šolo managementa za mlade in obetavne ljudi iz Slovenije in tujine. Ta je potekala od 1. do 12. julija 1996 na Brdu pri Kranju. Poletna šola managementa je namenjena absolventom in mladim diplomantom na slovenskih ali tujih univerzah, ki so na začetku svoje poklicne poti in želijo svoje strokovno znanje razširiti še z managerskim znanjem. Cilj šole je dati mladim prvo, vendar odločilno, informacijo o poglavitnih funkcionalnih področjih v managementu in spretnostih za uspešno vodenje.

Zanimanje za poletno šolo je vsako leto večje, tako da je letos šolanje potekalo v dveh skupinah. Podrobnejše informacije je želelo dobiti več kot sto mladih iz Slovenije in tujine. Prijavljeni kandidati so morali najprej opraviti preizkus iz znanja angleščine. Izbranih je bilo 71 kandidatov, starih v povprečju 27 let, z različno izobrazbo (največ je bilo ekonomistov, poleg teh pa so bili še študentje računalništva, arhitekture, strojništva, kemijske tehnologije, zgodovine in umetnostne zgodovine, agronomije, socialne psihologije, političnih ved, gradbeništva in tujih jezikov). Udeleženci so prišli iz 15 držav (Albanije, Avstrije, Bosne, Češke, Hrvaške, Italije, Kazahstana, Litve, Madžarske, Makedonije, Nizozemske, Romunije, Rusije, Velike Britanije in Slovenije).

Poletna šola je tudi imenitna priložnost za izmenjavo idej in navezavo dolgoročnih stikov s kolegi iz Slovenije in tujine. Udeleženci pa so se srečali tudi s številnimi uglednimi poslov-

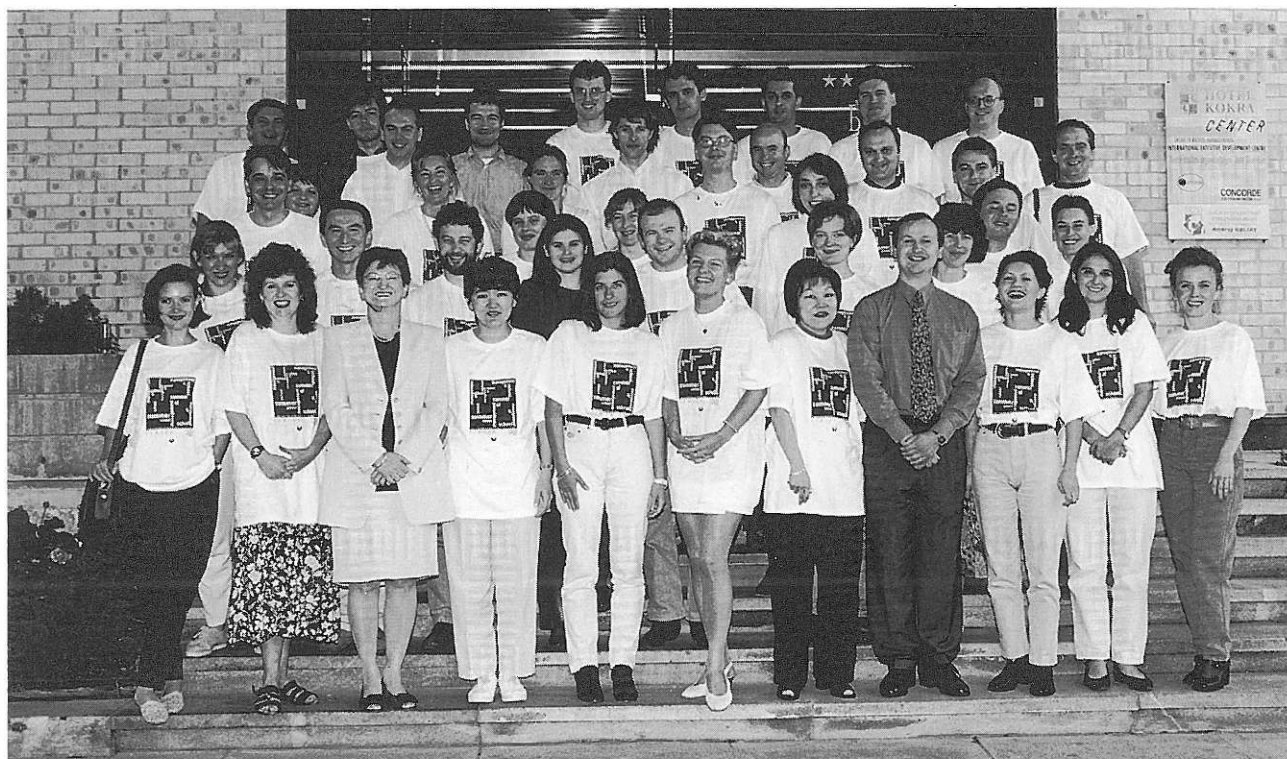
neži, ki so jim predstavili svoja podjetja (Revoz, Kolinska, Krka, Luna).

V enajstih delovnih dneh (skupaj s soboto) so poslušali predavanja svetovno uveljavljenih predavateljev iz priznanih managerskih šol in obravnavali najpomembnejša področja managementa (marketing, finance in računovodstvo, vodenje proizvodnje in operacij, poslovna strategija) in managerske spretnosti (vodenje in oblikovanje skupin ter poslovno komuniciranje). Predavanja so bila v angleščini.

Glede na odzive udeležencev je bila izbira predavateljev odlična, prav tako tudi skupinsko delo in način predavanja. Mladi niso pridobili le osnovnega znanja iz managementa, temveč so se seznanili s sodobnim podajanjem snovi v sproščenem ozračju, kjer je potekal dialog med profesorjem in slušatelji. Skupinsko so reševali problemska vprašanja, preučevali t. i. case studies, razvijali marketinški plan in predstavili svoje prispevke pred razredom. Pri obravnavanju ene izmed tehnik poslovnega komuniciranja so igrali vloge v simulaciji poslovnih pogajanj.

Ob koncu predavanj so udeleženci prejeli potrdila o udeležbi na mednarodni poletni šoli za mlade diplomante v Centru Brdo.

Odzivi udeležencev in profesorjev so bili tudi letos izredno dobri, zato bomo poletno šolo za mlade diplomante organizirali tudi v prihodnje in tako omogočili mladim diplomantom, da se na samem začetku svojega dela kvalitetno in času primerno seznanijo z osnovami managementa.

Slovenija

1. dogodek: Posvet o visokošolskem izobraževanju odraslih
od 28. do 30. novembra 1996, Šmarješke Toplice
organizator: Andragoški center Republike Slovenije

Evropa

1. dogodek: Major European Social and Education Issues in the Context of Finnish-Nordic Liberal Adult Education,
od 18. do 22. septembra 1996, Helsinki
organizator: FAEA (Finnish Adult Education Association)
2. dogodek: Lifelong Learning and its Impact on Social and Regional Development,
od 3. do 5. oktobra 1996, Bremen
organizator: University of Bremen
3. dogodek: Improvement and Action: A New Agenda of Lifelong Learning,
od 18. in 19. oktobra 1996, Dublin
organizator: AONTAS (The National Association of Adult Education)
4. dogodek: Swiss Lernfestival,
od 24. do 30. oktobra 1996
organizator: SVEBB (Schweizerische Vereinigung für Erwachsenenbildung)
5. dogodek: 10. deutscher Volkshochschultag,
od 6. do 8. novembra 1996, Leipzig
Steering Committee of the EAEA,
od 8. do 10. novembra 1996, Leipzig
organizator: IIZ DVV (Institut für internationale Zusammenarbeit des deutschen Volkshochschul-Verbandes e.V.)
6. dogodek: Pan-European Conference on Adult Learning,
od 12. do 14. decembra 1996, Barcelona
organizator: Generalitat de Catalunya (Department de Benestar Social)

Svet

1. dogodek: Fifth International Conference on Adult Education,
Adult Learning: A Key for the Twenty First Century,
od 14. do 18. julija 1997, Hamburg
organizator: UNESCO, Institute for Education

Opozorili smo na nekatera delovna srečanja, posvete in konference, ki v letu vseživljenjskega učenja dajejo pečat pomembnosti izobraževanja za danes in jutri v Sloveniji in svetu.

Vse nadaljnje informacije so vam na voljo na sedežu Andragoškega društva Slovenije, Šmartinska 134a, Ljubljana, tel.: 061/446-482.

dr. Ana Krajnc

Kakšno znanje potrebuje sodobni človek

Pridobivanje znanja se je v industrijskem času povezovalo z dejanskimi razmerami.

Šolanje in poklic sta pripravila človeka navadno za vse življenje, takrat ko še družba ni bila izpostavljena tolikšnim spremembam, kot je danes. Za obdobje, v katerem živimo, je značilno, da se način življenja in preživetja radikalno spreminjata. Spremembe, ekonomske, politične, kulture, so nenadne in velike. Zato je težko vnaprej predvidevati, kakšno znanje bo človek potreboval. Natančneje lahko ugotavljamo potrebo po znanju šele v konkretnih položajih. Znanje postaja zelo fluidno. Pojavlja se mnogo novega znanja, veliko naučenega pa zastareva.

Ključ za ustrezno izobraževanje ni v naštevanju znanj, ki jih danes človek potrebuje, temveč v spremenjenem načinu izobraževanja in v drugačnih osnovnih vzgojnih vzorcih. Strokovnjaki pišejo o novih paradigmah vzgoje, iščejo temeljne vzorce, po katerih bi opredelili vzgojo, primerno sodobnemu stanju družbeno-ekonomskih razmerij. Vzgoja in izobraževanje, ki sta bili značilni za industrijsko civilizacijo, ne zadoščata več za civilizacijo elektronske proizvodnje in informacijske družbe, ker so zanjo značilna nova razmerja in procesi.

Nove paradigme obsegajo zlasti neformalno izobraževanje, zasebnost izobraževanja, nevidnega učitelja in nevidne (virtualne) poti izobraževanja, dostop do znanja, ki ga naj ima vsak človek (znanje in izobraževanje nista več lastnina in nista izpostavljena politični moči), razvoj osebnostnih lastnosti kot trajnih učinkov vzgoje, permanentnost izobraževanja ali vseživljenjsko izobraževanje. V teh razmerjih pa se sproti porajajo in zadovoljujejo potrebe po posamičnih znanjih, takrat, ko jih, in tam, kjer jih nekdo potrebuje. Upada pomen institucij, nadomeščajo jih sproti nastale osebne povezave ali mreže. Med pomembnimi paradigmi je tudi globalizacija izobraževanja, v nasprotju s še vedno veljavnimi nacionalnimi izobraževalnimi sistemi.

Sodobni človek potrebuje nova razmerja v vzgoji in izobraževanju, zlasti večjo svobodo in možnost za osebni razvoj, profiliranje in identifikacijo. Pri izobraževanju postaja čedalje bolj odvisen od sebe, od tega, koliko znanja in kako ga bo lahko zajel, in ne več od tega, koliko mu ga bodo drugi privoščili. Izobraževanje in vzgoja sta tesno povezana z ekonomskim in s socialnim razvojem. Ker je svetovni trg prevladal nad nacionalnimi trgi, se tudi izobraževalni pojavi in procesi čedalje bolj oblikujejo na svetovni ravni.

Ana Kranjc, PhD

Knowledge Needed by Modern Man

In the industrial era the ways of acquiring knowledge were adopted to the existent circumstances. By educating and acquiring certain profession a person was equipped enough for the lifetime, since society did not undergo such profound changes as it is the case today. Typical of the time we are living in are radical changes in life itself as well as in the possibilities of survival. Economic, political and cultural changes are usually sudden and extensive. This makes it extremely difficult to

foresee the knowledge needed in the future. Actual needs can only be articulated in actual situations. Nowadays, knowledge has become very fluid. Many new spheres of knowledge come into existence, a lot of once acquired knowledge becomes obsolete.

To properly educate today means not to enumerate the bodies of knowledge one should possess but to change the way of education and to introduce new basic methods for educations.

A lot has been written by various specialists on new educational paradigms, new basic patterns have been found, according to which education would suit the present state of socio-economic relationships. Education offered in the time of industrial civilization does not meet the needs of the information society with its completely new relationships and processes.

In the first place, new paradigms comprise non-formal education, privacy of education, invisible teacher and invisible (virtual) learning, access to knowledge for everybody (knowledge and education are not owned any more and are not subject to political power), development of character features as long-lasting results of education, permanent education or life-long education. Within the framework of these new relationships certain knowledge can be offered when and where it is needed. Institutions lose their relevance and are supplemented by personal relations and networks. There is another paradigm of great importance, namely the globalization of education as opposed to the existent national educational systems.

Modern man needs to establish new relationships in the field of education, especially greater freedom and better possibilities for developing one's personality, distinguishing oneself and identifying one's character. When educating, modern man is more and more dependent on him/herself, dependent on the degree and way of acquiring knowledge. Thus, modern man is no longer dependent on the ones offering knowledge. In addition to that, education is closely related to economic and social development. As global market predominated over national markets, educational processes too are defined on global level.

Jože Jan

Seniorji se učijo in učijo druge

Korenite družbene spremembe v zadnjih letih so iz dogajanja izločile večino starejših strokovnih kadrov. Mnogim seniorjem pa se šele po upokojitvi ponudi priložnost za umirjeno in preudarno iskanje rešitev v zvezi s problemi, s katerimi se med zaposlitvijo niso mogli ukvarjati. Zaradi boljše zdravstvene oskrbe so mnogi starostniki ohranili tudi boljše telesno zdravje. Njihova pokojnina velikokrat ne zadošča za preživetje, zato morajo še dodatno delati, da bi izboljšali dohodek. Slovenska družba veliko izgublja, ker starejšim strokovnim kadrom ne ponudi možnosti za dodatno delo. Ti imajo bogate strokovne izkušnje in ne iščejo delovnih mest, temveč priložnost za svetovalno delo in iskanje poslovnih vezi zunaj Slovenije. Sedanji starostnik nosi v sebi tudi neposredna izročila in spomine prejšnjih generacij, ve, kako so živeli nekoč in kako je družba urejena danes. S svojimi izkušnjami lahko vpliva na mlade, kako naj v teh časih preudarno živijo.

Jože Jan

Seniors Learning and Teaching Others

By profound social changes in the last years the majority of senior professional workers have been excluded from the mainstream of activities. Due to being too busy during their active part of life, seniors are often able to search for the solutions to their problems only after their retirement. Better health services also enable them to keep good health. As the pensions often are not high enough to live on them, they have to search for additional income. By not offering them possibilities for additional work, Slovenian society loses much. Seniors have gained many valuable experiences and they do not look for permanent jobs. In the first place, they would like to take over advisory jobs or they search for business contacts outside Slovenia. Seniors can also represent direct link to the traditions and memories from previous generations. By knowing how people used to live and how society functions today, they can influence younger people and show them how to raise the quality of their lives.

Ema Perme

Odrasli se učimo drugače

Na novo oblikovan program v izobraževanju odraslih je nastajal na podlagi potreb iz prakse in sodobnih ugotovitev ter spoznanj pri izobraževanju odraslih in procesov pomnjenja. Ugotovitve svetovalcev na RZZ OE Maribor so pokazale, da imajo predvsem brezposelni, ki so zaradi zvišanja konkurenčnosti na trgu delovne sile vključeni v daljše oblike izobraževanja (zaradi dokvalifikacije ali prekvalifikacije), močno zmanjšano motivacijo za nadaljnje učenje. Pojavljajo se strahovi o nesposobnosti in nezmožnosti, ki so povezani tudi z nepoznavanjem učnih tehnik.

V šestnajsturnem programu, ki smo ga pripravili za pomoč pri odpravljanju teh težav, obravnavajo udeleženci ob uporabi aktivnih metod dela (delo v parih, diskusija ipd.) naslednje vsebine: učenje v odrasli dobi oziroma zakaj se odrasli učimo drugače, spoznavanje lastnosti učnih tipov in njihovo določanje, spoznavanje tehnik sproščanja, glasba za učenje in koncentracijo, strategije za načrtovanje učenja, učne tehnike s poudarkom na spoznavanju in praktičnem preizkušanju, tehnike miselnih vzorcev, določanje lastnega učnega cilja in strategijo njegovega uresničevanja na posameznih stopnjah glede na osebna učna nagnjenja in možnosti.

Sedem eksperimentalnih ponovitev programa je pokazalo, da je program pomembno dopolnilo pri spodbujanju k učenju za vse, ki se jim je iz kakršnihkoli razlogov motivacija za učenje zmanjšala in ki imajo težave pri načrtovanju in usmerjanju lastnega učenja. Šest mesecev po končanem programu smo v razgovoru z udeleženci in z anonimno anketo dobili pomembne povratne informacije o tem, kaj so pridobili in kako jim vsebine na seminarju pomagajo usmerjati njihovo učenje. Na koncu so vsi menili, da je vsebina zelo koristna in da bi program priporočili tudi svojim znancem. Program je izpolnil njihova pričakovanja, saj trdijo, da po tem seminarju bolje načrtujejo učenje in imajo boljše koncentracijo, svoj učni cilj pa vsi uresničujejo po začrtanih korakih.

Ema Perme

Adults Learn in a Different Way

Due to demand of praxis a new programme on a field of adult education has been created.

The advisers at Job Centre in Maribor have namely established the fact that there is a great number of unemployed who take part in different educational programmes to become more competitive on labour market and whose motivation for further learning/education is on a very low level. The presence of fear in them can also be connected with the lack of knowledge of different learning techniques.

• Adults Learn in a Different Way' is a programme designed to help those with motivation problems and/or problems with using appropriate learning techniques.

During the 16 hour programme participants work on the following topics:

- ways the adults learn,
- the significance of different learning types,
- importance of music for more successful learning,
- strategies for making learning plan,
- learning techniques with an emphasis on mindmapping,
- how to define concrete learning goals,
- how to reach goals concerning our own personal significance and abilities.

Seven experimental realisations in the past year showed some very encouraging results.

With the help of anonymous questionnaires and personal talks with participants 6 months after they had attended the programme we got first feedback information.

All the participants find the programme useful and the content of it helpful for making their own learning plan and strategies.

They are able to concentrate better, they are able to reach their learning goals step by step as planned and they would all recommend the programme to their friends and acquaintances.

Vera Kozmik

Ženske v izobraževanju odraslih

V socialistični družbeni ureditvi je bilo v Sloveniji zaposlenih veliko žensk, ki so se lahko tudi šolale. Tudi država je bila naklonjena permanentnemu izobraževanju in je ustanovila vrsto institucij - delavskih univerz, ki so skrbele za različne vrste izobraževanja.

Kljub mnogim pozitivnim vidikom množičnega izobraževanja in zaposlovanja žensk v preteklosti pa se ob natančnejšem premisleku pokažejo tudi slabe strani. Razlog množičnega zaposlovanja žensk namreč ni bila enakopravnost žensk, temveč povečane potrebe po delovni sili. Tako je bila v sferi zaposlovanja izvedena enakopravnost, v zasebni sferi pa je položaj ostajal strogo tradicionalen, patriarhalen in konservativen, kar se kaže predvsem v spolni delitvi dela, posledica tega pa je dvojna obremenjenost žensk z obveznostmi doma in v službi.

Ženske seveda lahko izbirajo, družinsko življenje ali poklicno kariero in permanentno izobraževanje. Toda govoriti o izbiri, kadar nimamo

vsiljenih možnosti, osnov in kadar ni politične volje države, je čista ideologija. Problem ni samo naš, to je problem celega sveta, kar je razvidno tudi iz zapisanih ciljev pekinške platforme - svetovne konference OZN o ženskah.

Vera Kozmik

Women in Adult Education

In the time of socialism in Slovenia many women were offered education and got employed. The state itself was inclined to permanent education and so numerous institutions were founded - workers' universities, taking care for education in various fields. Despite many positive aspects of massive education and employment of women in the past, there are also some disadvantages to be stated. Namely, the reason for the massive employment of women was not in the women's equality but in the much increased needs for manpower. Thus the goals of equality were implemented in the sphere of work only and not in the private sphere, where the relationships remained strictly traditional, patriarchal and conservative. This is manifested mainly in the division of work based on gender, resulting in the fact that women were double-burdened, i. e. at home and at work. Of course women today can choose between family life on the one hand and professional career and permanent education on the other. But speaking of choice in a situation of non-equal possibilities, foundations and political interests of the state is pure ideology. The problem is present all over the world and manifests itself also in the goals of the UNO World Women Conference.

Manica Žmauc

Vloga javni občil v praksi Borze znanja

Borza znanja je informacijsko središče, ki že četrto leto uspešno povezuje iskalce in ponudnike najrazličnejših vrst znanja in informacij. Uspešnost zadovoljevanja različnih učnih potreb je odvisna predvsem od števila ljudi, ki so vključeni v izmenjavo znanja in informacij, zato je ena temeljnih dejavnosti Borze znanja redno in pravočasno obveščanje javnosti, tako o aktualnih učnih povpraševanjih in ponudbah kot o možnostih tovrstne medsebojne pomoči. Sodelovanje z različnimi javnimi občili je za Borzo znanja nepogrešljivo. V preteklih treh letih smo začeli sodelovati z nekaterimi radijskimi in televizijskimi ustanovami ter s časopisi, ki brezplačno objavljajo naše informacije, javnost pa obveščamo tudi z različnim informativnim gradivom. Tudi v prihodnje bo Borza znanja lahko uspešno zadovoljevala vedno večji interes uporabnikov le, če ji bodo pri tem pomagala nova informacijska občila, nacionalna in lokalna.

Manica Žmauc

The Role of Media in 'Knowledge Agency'

'Knowledge Agency' is an information centre, which has been successfully connecting the offerers and searchers of various knowledge and information for four years. The performance of the service is basically dependent on the number of

people included into the exchange of knowledge and information. This makes regular and flexible informing of the public one of the Agency's crucial activities. General public has to be informed on current educational offer and inquiry as well as on possibilities of mutual help. Therefore cooperation with various media is indispensable for the Agency. In the past three years the cooperation with some radio and television stations has been established as well as with some newspapers, publishing our information for free. The public is being informed also by means of dissemination of various information material. Also in the future, the Agency will only be able to meet the increasing needs of its users if its activities are supported by new information media, both on national and local level.

dr. Ana Krajnc

Izobraževanje odraslih in lokalni razvoj

Skupnostno izobraževanje prinaša nov način povezovanja znanja s tem, kar ljudje ustvarjajo. Pospešuje uporabnost znanja in izobraževanje povezuje z neposrednimi potrebami ljudi.

Zelo malo je stvari, ki jih lahko človek dela sam. Večinoma je odvisen od tega, kar lahko ustvari skupaj z drugimi ljudmi. Vendar se v nedemokratskih družbah ljudje navadijo na to, da rešitve prihajajo od zgoraj in predvsem čakajo, da njihove potrebe rešuje nekdo drug, zlasti institucije, sami pa medtem pasivno čakajo. Družbeno-ekonomske in politične spremembe tudi pri nas zahtevajo od ljudi, da spremenijo svoj odnos do okolja in življenja ter se postavijo v aktivno vlogo. Skupnostno izobraževanje je učenje ljudi v skupinah, ljudi, ki so zainteresirani, da dosežejo določen cilj ali rešijo določen problem, kot so na primer ustanovitev lokalnega muzeja, izdaja turističnega priročnika, obvoznica, ki naj bi razbremenila mestni promet, postavitev spomenika, hortikultura in urejanje zelenic v kraju, uvajanje novih oblik otroškega varstva, reševanje problemov v zvezi z invalidi, brezposelnost in dohodki družine itd.

Ljudje se izobražujejo, učijo se, da bi znali to, kar počno. Pred njimi sta vedno dva cilja: izdelek in znanje. Učijo se sproti, tako kot potekajo faze delovanja, dokler ne dosežejo cilja.

Skupnostno izobraževanje ima tudi to posebnost, da se razvija in ravna predvsem glede na potrebe ljudi v kraju. Pri pospeševanju reševanja problemov na podlagi znanja je zato zelo pomembno, da andragogi najprej spoznajo prave potrebe ljudi in se po njih ravna. Ena od splošnih potreb po znanju je funkcionalna nepismenost. Dokler se ljudje niso sami sposobni primerno sporazumevati z drugimi, bodisi pisno ali ustno, je vse njihovo delovanje onemogočeno in si sami ne morejo pomagati. Živijo lahko le kot odvisneži, na račun tuje pomoči, kar pa v novem času več ni mogoče. Odgovornost za preživetje prehaja v roke vsakega posameznika. Zato se v sedanjem prehodnem obdobju pomanjkanje znanja in nizka stopnja osebnega razvoja še toliko bolj maščujeta ter spravljata ljudi v negotovost in tudi v obup. Pri nizko izobraženih ljudeh se skupnostno izobraževanje loteva najprej problemov funkcionalne nepismenosti, pri bolj izobraženih pa so potrebe po znanju že bolj specifične in naravnane k določenemu cilju.

V skupini si ljudje pridobivajo znanje komplementarno. Vsak se nauči tisto, za kar je odgovor-

ren, zato je skupnostno izobraževanje tudi bolj učinkovito, ker se učenje porazdeli med člane skupine in eden drugega podpira.

Ana Kranjc, PhD

Adult Education and Community Development

Community education means a new way of connecting knowledge with what people create. It increases the applicability of knowledge and connects education with the direct needs of people. There are quite few things one can do by him/herself. Mainly one is dependent on the things he/she can create together with others. In non-democratic societies people get used to being given solutions from above, which is why they can wait for someone else (especially institutions) to solve their problems while they remain passive. Socio-economic and political changes require from the people in Slovenia to redefine their attitude to the environment and life in general and to assume an active role. Community education means learning in groups of interested people in order to reach a certain goal or find a solution to a certain problem, e. g. establishing a local museum, publishing a tourist guide, constructing a bypass to decrease the traffic in town, erecting a monument, protecting green areas, introducing new forms of child care, solving problems of the disabled, unemployment and income maintenance, etc.

People learn in order to be able to work. There are two goals which are always present: product and knowledge. People learn parallelly with the phases of work in order to achieve certain goal. It is typical of community education that it was developed in order to meet the needs of local people explicitly. It is therefore of great importance for adult educators facilitating problem-solving based on knowledge to get to know the real needs of people first. General lack of knowledge is manifested in functional illiteracy. As long as people are unable to communicate orally or by writing with the others, their activities are blocked and they cannot help themselves. They can only live a dependent life, based on help expected from others, which nowadays is not possible any more. Each individual has to be responsible for his/her own survival. In the present transitional period the lack of knowledge and low personal development are the factors driving people into despair. When unqualified people are concerned, community education first attempts at solving problems regarding their functional illiteracy, the more educated people's needs are more specific and are directed towards a certain aim.

People in groups acquire knowledge on a complementary basis. Everybody learns the segment for which he/she is responsible. Since learning is divided among the members of the group, who mutually support each other, community education is much more effective.

Dušana Findeisen

O skupnostnem izobraževanju in razvoju kraja

Dušana Findeisen piše o skupnostnem izobraževanju in razvoju kraja. Najprej spregovori o raznih oblikah demokratizacije izobraževanja, med katere spada tudi izobraževanje v skupnosti in še

posebej izobraževanje za razvoj kraja. Govori tudi o tem, kako se v prihodnje naše življenje ne bo več organiziralo v zvezi z delom in da to ne bo edini nosilec naše družbene samopodobe. Poiskati si bomo morali drugačne načine vključevanja v družbo. Skupnostno izobraževanje je odprta pot. Ker skupnostno izobraževanje za razvoj kraja v Sloveniji pojmovno še ni uveljavljeno, avtorica na kratko opiše pojem skupnosti, zgodovino skupnostnega izobraževanja in gibanja za razvoj kraja. V nadaljevanju besedila predstavi Andragoško letošnjo šolo, ki je namenoma nastala v Ajdovščini, torej v majhnem slovenskem kraju. Šola naj bi spodbudila udeležence, andragoge in izobraževalce, da bi v svojih krajih začeli ukrepati v zvezi z razvojem kraja.

Dušana Findeisen

On Community Education and Community Development

In this paper Dušana Findeisen introduces community education and development. She particularly insists upon the fact that in the future our life will not be organised around a paid full time job and that we will be forced into searching other ways of getting involved into society and to acquire our social identity. Community education is one of the ways we could eventually choose.

Since community development education in Slovenia has not developed yet the author begins by describing some basic concepts like community and history of community education and community development movement. Further on, she introduces the Andragogical Summer School based in a small Slovenian town, its aim being to encourage Slovenian adult educators to encourage community development projects.

dr. Nena Mijoč

Izkustveno učenje in lokalni razvoj

Preučevanje učenja v življenjskem in delovnem okolju, kjer v zadnjem obdobju potekajo tako hitre spremembe, je izjemno pomembno vprašanje. Za vse spremembe se ne moremo pripraviti v šolah, na tečajih ali seminarjih, saj hitre zunanje spremembe pogosto niso več predvidljive. Učimo se torej izkustveno. Teoretični izkustvenega učenja so pri opredelitvi termina zelo neenotni. V tem prispevku opredeljujemo izkustveno učenje kot proces učenja, ki večinoma poteka zunaj načrtnega izobraževalnega procesa, v dejavnem razmerju do okolja in soljudi. Pri tako opredeljenem izkustvenem učenju so torej izvirne, neposredne življenjske izkušnje temelj za spreminjanje, oblikovanje novih spoznanj in načrtovanje prihodnjega delovanja, pa tudi za reinterpretacijo preteklih izkušenj. Najprej se ustavimo ob temeljnih dejavnostih uspešnega izkustvenega učenja, kot so posameznikove osebnostne značilnosti, priložnosti za učenje, učna klima in pozitivne spodbude. Pri tem ugotavljamo, da lahko lokalna skupnost oži ali pa širi možnosti in priložnosti za izkustveno učenje. Velja pa tudi nasprotno, kolikor bolj je razvito izkustveno učenje v določenem okolju, tem močnejše lahko vpliva na družbeni in kulturni razvoj v skupnosti. V zvezi s tem je pomembno, da se zavedamo, da lahko z načrtnim izobraževanjem za lokalno skupnost in s spodbujanjem socio-kulturne animacije spodbudimo razvojne možnosti konkretne lokalne skupnosti.

Nena Mijoč, PhD

Experience Learning and Community Development

Research in the field of education, carried out in living and working environment, which has undergone so profound changes recently, is of extreme importance. In schools, courses and seminars, one cannot prepare him/herself for the changes as these are often so rapid that it is impossible to foresee them. Therefore, one can only learn by experience. In defining the term 'experience learning', the theoreticians vary greatly. In this paper, experience learning is understood as a process of learning taking part mainly outside the planned educational process and including an active and participative attitude towards environment and people. Original and direct experience can thus serve as a basis for gaining new comprehensions, for planning future activities as well as for a reinterpretation of the past experiences. Let us first mention the basic factors of successful experience learning, such as an individual's character features, possibilities for learning, learning atmosphere and positive stimulations. It has been estimated that local community can increase or decrease the possibilities for experience learning. However, the relation is active in other direction too: the more experience learning has been asserted in a community, the greater its influence on social and cultural development of the community. One has to bear in mind that well-planned education for local community and stimulating socio-cultural animation can facilitate the development of local community.

mag. Monika Govekar

Prosvetna društva in vloga gimnazije v Gorici v letih 1848-1914

V prispevku je opredeljen kronološki razvoj narodnoprosvetnega delovanja v obdobju od leta 1848 do 1914 na Goriškem. Gre za prikaz razvoja in narodnoprosvetnega dela, ki so ga opravljali posamezniki, čitalnice, knjižnice, prosvetna, delavsko-politična, kulturna, šolska, učiteljska in mladinska društva. Ta so na Goriškem delovala zelo razgibano in močno vplivala na ohranjanje in razvoj slovenske narodne zavesti, kulture in jezika. Celotna vzgoja in izobraževanje ter kulturna raven takratnega prebivalstva je bila tesno povezana s prizadevanji za slovensko šolstvo, ki je bilo v omenjenem obdobju sestavni del avstrijskega šolstva. S tem so bili povezani, na eni strani, stalni raznarodovalni pritiski, vpliv germanizacije in iredentacije, na drugi strani pa zahteve in prizadevanja zavednih Slovencev po uvedbi slovensčine, ki naj bi postala v šolah učni jezik. Tovrstni boj je posebej opisan v zvezi z gimnazijo v Gorici, ki je takrat postala prva državna slovenska gimnazija.

Monika Govekar, MSc

Cultural Societies and the Role of the Gymnasium in Gorizia between 1848 and 1914

The paper illuminates the chronological development of national and cultural activities in the county of Gorizia in the period between 1848 and 1914. The emphasis is placed on national and cultural activities, carried out by individuals, cultural

societies, reading societies, libraries and various associations of workers, teachers and youth. Their lively activities in Gorizia strongly supported the Slovene national feeling, culture and language. The entire educational system as well as the cultural level of the people were closely related to the struggle for the Slovene school, which at that time was a constituent part of the Austrian educational system. On the one hand, these endeavours were related to the processes of systematic assimilation, germanisation and irredentism, and on the other hand the demands by the Slovenes to introduce the Slovene language into schools. Special attention is paid to the struggle taking part at the Gymnasium in Gorizia, being the first state secondary school using the Slovene language at that time.

Nives Ličen

Društva nekoč in danes z vidika skupnostnega izobraževanja

Zgodovina štirih vasi, ki smo jih obiskovali s študenti andragogike, odkriva, da so v preteklosti obstajala društva, ki so imela med svojimi cilji jasno zapisano tudi izobraževanje svojih članov. V društvih niso skrbeli le za kulturo in ohranjanje jezika, kar je bilo na Primorskem nedvomno pomembno, temveč tudi za reševanje vaških problemov.

V vaseh smo raziskovali potrebe po izobraževanju in ugotovili, da ima vsaka vas specifične potrebe, zato morajo biti izobraževalni programi oblikovani tako, da pri tem sodelujejo tudi vaščani. Po vseh vaseh potrebujejo znanje, da bi izboljšali kakovost življenja, da bi reševali nekatere probleme, ki so z več znanja lažje rešljivi.

V pogovorih s krajanji smo ugotovili skupne interese ljudi, potrebe po ozaveščanju o pomenu ohranjanja kulturne in naravne dediščine, po boljšem obvladovanju komunikacijskih spretnosti, po znanju za vodenje doma in družine, potrebo po druženju s sovaščani, po tesnejših medčloveških vezeh v vasi. Prepoznavanje potreb je proces in ta v okviru projekta Andragoške poletne šole še poteka.

Nives Ličen

Societies Once and Today from the Point of View of Community Education

The history of the four villages we visited together with the students of adult education proves that in the past there existed societies whose explicit aim was – among others – to educate its members. Such societies did not only support culture and language, which, however, was of great importance in Primorska, but aimed also at solving the problems of the village. Some research work has been done in the villages as to the educational needs of individual places. The results show that each village has its specific needs, therefore inhabitants also should participate in defining the educational programmes. People living in these villages need to acquire knowledge in order to raise the quality of life and to solve certain problems. Talking to local people we got to know shared interests and needs for raising the level of consciousness as to the preservation of natural and cultural heritage, a better command of communication skills, skills for home management, need

for keeping company with other villagers and for establishing closer connections with them. Articulating the needs is a process, taking part within the project of Summer School in Adult Education.

Liam Carey

Program lokalnega razvoja na Irskem

Program lokalnega razvoja želi ljudem omogočiti, da aktivno sodelujejo pri oblikovanju družbe, katere del so. Prvotno se je program osredotočal predvsem na skupnosti s slabšimi možnostmi. Ugotovili so namreč, da imajo nekatere skupine in posamezniki večje možnosti celostnega udejstvovanja v družbi kot drugi. Družbena izključenost pa ima več razsežnosti: kaže se kot pomanjkanje denarja, izolacija, nemoč, diskriminacija, otežkočen dostop do javnih služb, kot so zdravstvo, izobraževanje, pravna pomoč, kultura itd. Program lokalnega razvoja temelji predvsem na izobraževanju, ki je v tesni povezavi s konceptom razvoja skupnosti same, kar pomeni, da priznava in zadovoljuje učne potrebe udeležencev, ki so člani določene skupnosti. Rezultati takšnih programov se kažejo predvsem v političnem razvoju skupnosti, v razvoju zmogljivosti in ustvarjalnosti in v krepitvi struktur, ki so pomembne za dolgoročno delovanje skupnosti.

Liam Carey

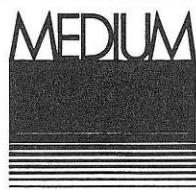
Community Development in Ireland

Community Development is about enabling people to actively participate in shaping the society of which they are a part. Primarily the program focussed mainly on disadvantaged communities. It has been recognized that the ability to participate fully in society is open more to some groups and individuals than others. Social exclusion has many different dimensions: lack of money, isolation, powerlessness, poor access to basic public services such as health, education, legal aid, arts and culture ... In the first place community development is based on education, being closely related to the local development concept. It recognizes and meets educational needs of the members of certain community. Such programmes result especially in a community's political development, development of its capacities, potentials and creativity, enhancement of the structures, important for the long-term functioning of the community.

IIZ DVV

**INSTITUT FÜR INTERNATIONALE
ZUSAMMENARBEIT**

**DES DEUTSCHEN
VOLKSHOCHSCHUL-VERBANDES e. V.**

**LCD-Medium, konferenčna in
prezentacijska tehnika, d.o.o.**

Ob Blažovnici 68
2341 Maribor – Limbuš

tel.: 062/632-892, faks: 062/632-893

Zastopanje, prodaja in izposoja:

- desktop – projektorji • podatkovni/video-
projektorji • projekcijska platna
- magnetne table • flipcharti • laserske
kazalke • digitalne in FlexCam-video-
kamere • episkopi • diaprojektorji
- sistemi na tirih • namizni in
prenosni grafoskopi • projekcijske
mize • LCD-elektronske
prosojnice • kopirne table

Posebna ponudba:

barvna LCD-elektronska prosojnica
Medium CSTN Economy za samo 299.000,00 SIT.

Pokličite nas in poslali Vam bomo brezplačen katalog!

Učenci čakajo na vašo naslednjo besedo!

Vse niti so v vaših rokah.

Ali res znate pritegniti pozornost vaših
poslušalcev? Naučite se pritegniti pozornost
poslušalcev in jo ohraniti, le tako jih boste
lahko obogatili s svojim znanjem.

Predstavljamo vam seminar

Prezentacijske tehnike za učitelje in izobraževalce

Iz programa:

- Priprava prezentacije
- Izbira vizualnih sredstev
- Vsebinska zgradba prezentacije
- Moderacijske tehnike
- Vzpostavljanje in vodenje komunikacije
- Moč glasovnih elementov
- Komunikacijske in koordinacijske igre za
povečanje motivacije

Seminar izvajamo po vašem naročilu !

Informacije:

Gospodarski vestnik, založniška skupina d.d.
Dunajska 5, Ljubljana

Vsa pojasnila o seminarju vam bo
posredovala **Daniela Brečko** na telefonski
številki 061/ 133-81-32 ali 133-01-27

IZOBRAŽEVANJE

Gospodarski vestnik, založniška skupina, d. d., v okviru svoje založniške dejavnosti
prireja letne konference in seminarje iz prakse za prakso za posamezna podjetja.

Naše podjetje je bilo ustanovljeno pred 75 leti.
Izdajamo 10 revij s področja gospodarstva, prava, izobraževanja odraslih,
izdamo več kot 40 knjig na leto in
priredimo do 80 različnih seminarjev in drugih izobraževalnih oblik.

Več kot 50 sodelavcev, priznanih strokovnjakov in uspešnih praktikov,
je jamstvo za večjo kakovost našega izobraževanja.

Vsako leto naše izobraževalne programe obišče
čez 3000 udeležencev.

Pripravljamo seminarje na področjih:

sodobne oblike vodenja • organizacija dela • prodaja in nabava •
marketing in tržno komuniciranje • ekonomika in finance • pravo •
razvoj kadrov • komunikologija.

**Pohitite do znanja,
da vas ne prehitijo
drugi!**

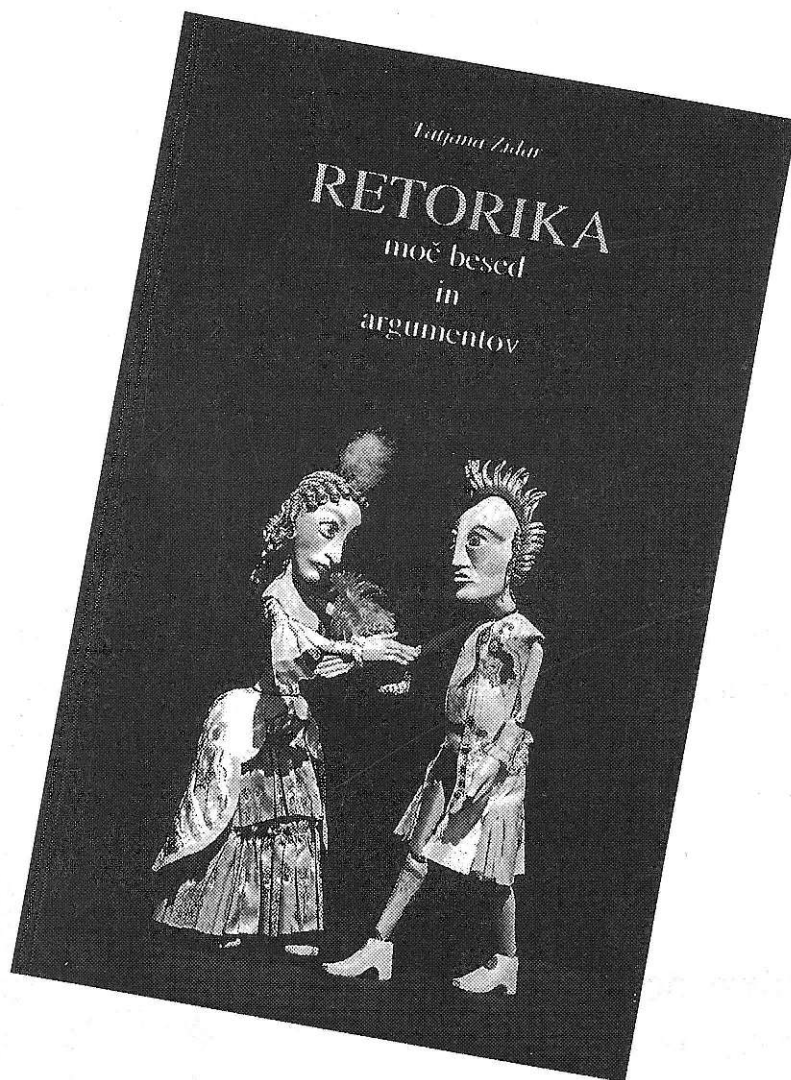
**Gospodarski vestnik,
založniška skupina, d.d.**
Dunajska 5, 1000 Ljubljana
tel.: 061/ 133-81-26 in
133-81-32
faks: 061/132-41-87

**Dober govorni nastop
odpira vrata,
še preden nanja zares potrkamo!**

*Pred vami je
knjiga, ki vam bo
pomagala
odpraviti
marsikatero
zadrego.*

*Zato nikar
ne odlašajte!*

Naročila

Gospodarski vestnik, založniška skupina d.d.
Dunajska 5, Ljubljana

tel. : 061/ 132-20-20 in 132-20-51

Po faksu gre hitreje: 061/ 132-41-87

V Andragoških spoznanjih objavljamo originalne in še neobjavljene prispevke s področja izobraževanja odraslih.

Splošna načela

Prispevki, s katerimi želimo zajeti vsa področja izobraževanja odraslih, bodo razvrščeni v rubrike: Učenje za življenje, Izobraževanje zaposlenih, Znanje za poklic, Kako se učijo odrasli, Pogled v preteklost, Mednarodno zrcalo, po potrebi pa bomo oblikovali nove inčasne rubrike.

Zelo radi imamo tudi konkretne zgodbe o podjetjih, ljudeh, akcijah ali dogodkih, saj želimo zadovoljiti vse naše bralce in jim dati uporabne informacije, s katerimi bodo lahko začeli svojo akcijo.

Prispevki naj bodo napisani jasno in razumljivo. Za informativne prispevke priporočamo novinarski slog pisanja.

Dolžina

Prispevki naj obsegajo besedilo med 1500–3000 besed (do 10 strani A4 s presledkom 1,5).

Ilustracije

Ilustracije so zelo zaželene. Če vaš prispevek vsebuje ilustracije (risba, fotografija, diagram, karikatura – oziroma vse, kar ne sodi v samo besedilo), vas prosimo, da nam jih pošljete ločeno od besedila z jasno pripisanim naslovom prispevka in oznako, kje naj ilustracija v besedilu stoji.

Reference

Predlagamo, da za reference v besedilu uporabite moderen način. Za citat ali točno navedbo damo v oklepaju priimek avtorja, leto izdaje ter stran (Jereb, 1991, str. 74). Če gre za splošno navedbo, izpustimo stran (Jereb, 1991).

Seznam literature

Seznam uporabljene literature uredite po abecednem vrstnem redu. Zaradi preglednosti predlagamo naslednjo ureditev:

a) knjige: priimek in ime avtorja, leto izdaje, naslov, kraj, založba. Primer: Brajša, P. (1993). Managerska komunikologija. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

b) članki v revijah: priimek in ime avtorja, leto izida, naslov, ime revije, letnik, strani. Primer: Christiansen, U. (1994). Weiterbildung als gemeinsame Aufgabe. Grundlagen der Weiterbildung, 4, str. 197–199.

c) prispevki v zbornikih: priimek in ime avtorja, leto izdaje, naslov prispevka in nato natančni podatki o zborniku (izpustimo le leto izdaje). Primer: Muršak, J. (1990). Sistem strokovnega in poklicnega izobraževanja v Franciji. V Medveš (ur.), Primerjalne raziskave srednjega izobraževanja v nekaterih evropskih državah. Ljubljana.

Povzetek

Znanstvene razprave morajo imeti še povzetek v slovenščini, ki naj obsega največ 15 vrstic. Povzetek opremite z nazivom, s imenom, priimkom in polnim naslovom prispevka (primer: dr. Zoran Jelenc: Neformalno izobraževanje v organizacijah).

Po možnosti naj bodo povzetki tudi v angleščini, še zlasti, kadar se bojite nejasnosti pri našem strokovnem prevodu naslova ali povzetka.

Opozorilo

Prosimo, da svoje članke pošljete v dveh izvodih na A4 formatu. Izpisi naj bodo kakovostni z dvojnimi razmikom med vrsticami. Na posebno stran napišite kratko avtobiografijo, ki naj obsega ime in priimek, akademski ali strokovni naziv ter ime ustanove, v kateri ste zaposleni, ali ime fakultete, če ste študent.

Tehnična navodila

Priložite računalniško disketo z besedilom vašega prispevka. Diskete so lahko 3.5 ali 5.25 HD. Na disketi naj bo samo besedilo prispevka, shranjeno pod vašim priimkom (ime zapisa naj bo vaš priimek, npr. Krajnc, Krajnc.doc, Krajnc.asc in podobno) in posebej povzetek (ime povzetka naj bo vaš priimek in zraven številka 1., npr. Krajnc1). Ne pozabite na nalepko diskete jasno označiti svoj priimek. Prispevki so lahko napisani z enim od naslednjih urejevalnikov besedil: Wordstar, Word for Windows, MS Word in Next. Na željo vam disketo vrnemo.

Znanstvene prispevke ocenita dva recenzenta. Recenzentski postopek je anonimen. Pisnih prispevkov ne vračamo, o zavrženih prispevkih avtorja obvestimo.

Prispevke pošljite na naslov:

Gospodarski vestnik, Uredništvo revije Andragoška spoznanja, Dunajska 5, 1000 Ljubljana.

Uredništvo revije Andragoška spoznanja